

SOKFÉLE.

IRÁ

SÁNDOR ISTVÁN.

NYÓLTZADIK DARAB.

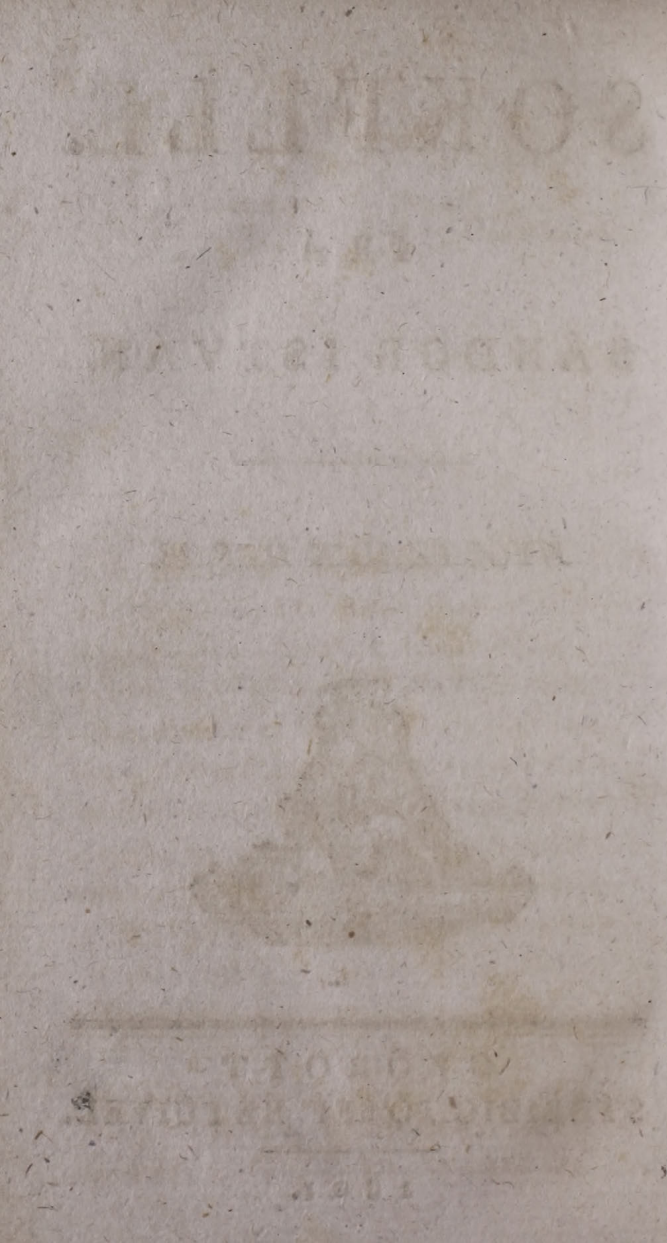

GYÖRÖTT
STREIBIG JÓSEF BETŰIVEL.

1801.

Két régi Könyveinkről.

Ezen két régi Könyveink imezek. Az első: *Anonymi Belæ Regis Notarii Historia Hungarica de Septem primis Ducibus Hungariæ*; a második pedig: *Ritus explorandæ Veritatis per Judicium Ferri Candentis*. Ez a két Könyv, a mennyire a Stilusából 's Magyar Ortografiájából kitetszik, mellyel a Tulajdon-nevek kiírásában éltek a Szerzők, tsaknem egy időben íratott. Az első hihetőképén 1200-dik körül, a másik pedig, a mint magából a Könyvből kitetszik, 1214-diktől fogva 1235-dikig. A' legrégibb Tulajdon-neveknek, főképen a másodikban, olly fokasága találkozik, hogy tsak ezekre nézve is valóban méltó vala ez a Könyv a fenntartásra. De minthogy ezek a Nevek az akkori Ortografiával vannak kiírva, már most igen kevesen tudják, miként kel-

lessék azokat igazán kimondani, vagy is miként hangzottak valóban, midőn irattak, minthogy a Magyar Szavak és Nevek Irásának Módja azóta igen megváltozott. Én dítsek d etem azzal, hogy nemcsak minden régiebb Történetes Könyveinket fel-forgattam, hanem számos régi Leveleinket 's mindenféle régen írott és nyomtatott Könyveinket is által olvastam. Azokból kijegyzettem magamnak, mikor és miként irattak ki a Magyar Hangok. Ez által elégségesnek tétettem gyakorta a legérthetetlenebb Magyar Tulajdonnevek igaz Hangjoknak el-találására. Hogy nem mind bizonyos, a mit emlitek, azt örömet megengedem, de hogy ez ilyenekben szabad, sőt hasznos is, talánozni, azt minden Tudósok megengedik. Mert vallyon ki tehet róla, hogy már most sok régi Dolgok kinyomozásában nints egyéb Módunk. Az El-találásnak nehézségét az szerzi leginkább, hogy az akkori Írók az egyféle Irás módjához nem olly igen szorosan kötötték magokat, hanem azon egy Szót vagy Nevet külömbb-féleképen irták. Így például a mostani Tsákot ki *Saacnak*, ki *Chaacnak*, 's ki *Chyaacnak* irta. Most előre tehát a Béla Nótáriusáról egy keveset. Ez az eddig Nevetlen Író most immár Nevet kezd kapni, mert azt vélik sokan, hogy Pál Erdélyi Püspök vala ama Könyvnek Szerzője, melly-

mellynek felibe ez van nyomtatva: *Anonymi Be-
la Regis Notarii Historia Hungarica de Septem pri-
mis Ducibus Hungariae*, 's melly 1745-ben jött ki
először a Nyomtató Sajtó alól. Ez a Pál a Ki-
rályi Levelekben Erdélyi Püspöknek olvastatik
1181-ben III Béla alatt. Hogy a Szerző füzle-
tett Magyar vala, az kitetszik abból is, mert
egynehány helyett a Deák Beszéd közepében a
rég Magyar Tulajdon-neveket Magyar *Dativus*-
sal ejti, ugymint: „Ibi etiam Dux dedit *Bun-
gernec*, patri *Borsu*, Terram magnam — — Tunc
Dux *Arpad* in filva *Matra* dedit Terram magnam
Edunec & *Edumer nec* — — *Eudunec*, filio *Ete*, de-
dit Terram juxta Danubium — — Ab Orientali
parte dedit *Eleudunec*, patri *Zobolsu*, Silvam ma-
gnam — — Et in partibus illis Dux dedit Ter-
ram magnam cum omnibus habitatoribus suis
Tosun c *) patri *Lelu* — — Tunc Dux *Usubunec*,
patri *Zoloucu*, pro suo fidelissimo servitio dedit
Castrum *Bezprem*. ” A' Nemzetek, Országok,
Városok, Várak, Helységek, Folyók, Tavak,

A 3

He-

---

*) Ez a *Tosunec* az az *Tasnek* (mostani ejtés-
sel *Tasnak*) azon Állításomat hatalmasan erősí-
ti, hogy egykor az Eleink a *Dativus* képzé-
seben tsupán a *Nek* Ragasztékkal éltek, 's a
Nak 'ő nálok esméretlen vala. Szint ilyen a
Cadunec, 's talám *Usubunec* is.

Hegyek, Erdők, és Emberek neveiket, nem kü-
lömbben némelly Szavakat, mellyeket ez az Író
imitt amott hoz elől, a mennyire azokat rész-
szerént már mások is előttem ki-találták, *) rész-
szerént én nyomoztam ki legelőször, így magya-
rázom mostani Írásunkkal:

Értsed: Azokat, a mellyekről bizonytalan
vagyok, T betűvel jegyzem meg, az az tsak
Talánnal említem.

Alba Bulgaria. Nándor vagy is Rátz Fejér-
vár, Belgrád.

Alba Ecclesia. Fehér egyház.

Al'dumas. Áldomás, az az Áldás, *Benedictio,*
Laudatio, Gratiarum actio.

Almu. Álom. Egyébként a' régi Magyar
Kéziratokban Álom, Hatalom, Szerelem, 's t.
af.

---

*) Ugymint Katona, Palma, Bárdosi, 's a t. A
Bela Nótáriusának ezt a Könyvét nem rég két
érdemes Hazafi Magyarra fordította, 's a homá-
lyos Tulajdon-neveit is igyekezett meg-fejteni,
ugymint Letenyei János Pesten 1790-ben, 's Mán-
di István Debretzenben 1799-ben. Az első, Ité-
letem szerént, sok helyett jól tapogatott; de a
másik, noha egyben másban szerentsés vala,
többire még is önnön képzelésének fokot enge-
dett, 's annak könnyen hitt gyakorta elég ok nél-
kül, a mint ez kitetszik többi közt az *Ufubun*
nevének fejtegetésénél.

af. tsak nem mindenkor így találtatnak: *Alm*,
*Hoto*lm, *Zere*lm.

Almus. Álmos.

Afaturholmu. Sátorhalom. Ezeket „ubi parvus fluvius manens *Afaturholmu* descendit in *Budrug*. ” így olvasom „ubi parvus fluvius manans a Sátorhalom descendit in Bodrog. ” Sátorhalom az a Domb lehet, melly Újhelynél vagyon, 's mellytől a Nevét vette Sátorallya Újhely, vagy röviden Sátor Újhely.

Atbo, *Hoto*. Otto.

Bana. Bán, Bánótz, Tótúl *Bánoutze*, *Tren*-
tsin mellett, vagy *Selmetzbánya*, melly hajdan
 tsak Bányának neveztetett.

Beguey. Bege vizének melléke.

Beuldu Böld.

Bivia, *Bua* T. *Bia*, *Bű*. Jegyzésre méltó,
 hogy a legrégibb Magyar Várak és Helységek
 többire valamelly nevezetes Embertől vették az
 ő Nevöket, a' ki tudniillik vagy építtette, vagy
 Népével megfzállotta, vagy legalább lakta és
 birta. *Bia* Helység Pest Vármegyében *Pilisi Já*-
rásban fekszik, *Bű* pedig vagy is *Tiszabű He*-
ves Vármegyében.

Blaci Blafii. Oláhok.

Blundur. Bolondos, melly most *Betzkónak*
 mondatik.

Bocsu. Baks, Paks.

Bolotun. Balaton.

Borona. Baranya. Másutt annyit tesz mint *Bruna*, *Brün*.

Borons. Barants. A régibb Levelekben 's Történetíróknál *Branisova*. Feküdt ez a Város hajdan a Dunának jobb felén Bodon 's Kladova között ottan, hol ez a folyóviz egy Szigetet tsinál, 's talán a hol most *Brakova* fekszik. 1358-diki Krónikás azt írja, hogy ezen Szigetben gyűltek volna öszve a Görög Tsáfzár *Joannes Comnenus* 's II István Magyar Király a Követek által a Békeség iránt: „per fideles Nuntios convenerunt ad colloquendum, navigantes in insulam, quæ Civitati Boronch proxima est.”

Borsu. Bors vagy Bars.

Bojta. Bajta.

Bucna. T. Bekon v. Bakon.

Budrug. Bodrog.

Budunar. Budavár, most Ó Buda.

Bular terra. Bolyár föld, vagy is Nagy Bolgár Ország. A' Bolgárok az Oroszoktól még most is Bolyároknak mondatnak, sőt ő magok is Bolyároknak nevezik magokat. Talán az Oláh Bolyár is Bolyárból lett.

Bulgari. Bolgárok, 's vélekedésem fzerint, a mái Rátzoknak Elejlik,

Bul-

Buldua. Boldva, Bódva.

Bulbadu. T. Bolhád.

Bulfuu. Boltsú. Ezt a Görög Irók *Bolosu-*
desnek nevezik, Kezai Simon pedig 's amaz
1358-diki Krónikásunk *Verbulchunak*, a' mi is nem
más, hanem Vérboltsú, mivel igen hartz és vé-
rontás szerető hadi Ember vala. Béla Nótári-
usfa is így ír felőle: „ *Bulfuu*, Vir Sangvinis,
filius Bogat. ” Utánna Kezai Simon így szól:
„ Pro eo enim *Werbulchu* est vocatus, quia cum
Avus ejus in praelio Crimildino per Teutonicos
fuisset interfectus, & id ei pro certo constitif-
set, volens recipere vindictam super eos, plu-
res Germanicos affari fecit super Veru, & tan-
ta Crudelitate in eos dicitur exarsisse, quod quo-
rundam quoque Sangvinem bibit sicut Vinum. ”
L. 2. C. 1. Felőle Kezai még azt is írja, hogy
Szalában 's Balaton mellett letelepedett. Mások
azt írják felőle, hogy Konstantinápolyban Gyu-
lával együtt magát megkereszteltette, de azután
ismét a Kún Szertásra viszsza tért. Végre Lél-
lel együtt Német Országban el-fogattatván, a
Tsásfár parantsolatjából Regensburgban fel-akasz-
tatott. A Somogyi Koppány talán belőle szár-
mazott.

Bundyn. Bodon, egyébként *Vidin.*

Bysseni. Bessenyei Kúnok.

Byssenorum terra. Bessenyő, most *Bessarabia.*
Cadusa. Kadots, Kajdots. Tőle nevét vehette a Kajdots Helység.

Camarum. Komárom.

Castrum Salis. Sóvár.

Casu. Kaza.

Centum Montes. Százhalom.

Colgoucy. Galgótz.

Colfoj. Koltsai.

Copus. Kapos vize.

Couroug. Kórógy vize.

Cris, Grifius. Körös vize.

Cundu. Kund v. Kond.

Curtuelton. Körtvelytó.

Denep, Neper vize, Danapris.

Dentumoger. Denti Magyar.

Dobuca. Doboka.

Drova. Dráva vize.

Drugma portus. Dorogmai vagy Dorosmai rév.

Durasu. Durats. Durazzo.

Ecilburgum. Mostani irással *Etzelburg.* Így neveztetett Németül az akkori Budavára, vagy is a mostani Ó Buda. *Etzelburg* Etele nevétől neveztetett így, mert Etelét a Némek *Etzelnek* hívák. Még Oláh Miklós idejében is olykor annak mondatott, mert *Atilájának* XII. Fejezetében így ír: „Hungari eam arcem & urbem etiam

etiam in *præsentia* Budam, Teutones vero nunc *Eczelburg*, idest Arcem Atilæ, nunc a furnis calcis, quæ olim ex lapidibus illic coquebantur, *Offen* vocant. "

Eculsu. Ekölts.

Egur. Eger vize.

Eleud. Elöd.

Emesu. Emets.

Emend. Emöd.

Erdevelu. Erdő el, 's ez annyit tett akkor, mint most Erdön túl, *Trans Silvam.* 'S ugyan ebből az Erdő elből lett idővel azután Erdély.

Efculeu. Eskülő.

Eryl. Etől vize, *Rba*, Orofzúl *Volga.* Az *y* betű akkor annyit is tett olykor mint *ü*, 's Túrótzi Krónikájának 1358-diki Szerzője *Ethewel-*nek írta. De abban meg-tsalatkozott, midőn a Don és Etől vizét egynek vélte; mert Don, *Ta-**rais*, a Hólttengerbe szakad, *in Paludem Mæoti-**dem*, az Etől pedig a Sártengerbe, *in Mare Ca-**spium.*

Euse. Öts vagy Ötse. Tőle vehette nevét Ötsöd, Ötsed, most Etsed.

Gelou, Geleou. T. Gyalu. Erdélyi Gyalu-
vára a kis Szamos mellett a nevét szint úgy tő-
le nyerhette. Talán ő lakta vagy építette.

Gemelsen. Gyümölsén.

Gen-

Geuru. Győr, most Diósgyőr.

Glad. Annak emlékezetét fenntartja *Gladova*, Magyarúl Galád, Fatsádtól nem meszsze. Talán tőle eredett a Galád szavunk is, melly annyit tesz mint *Nequam*.

Græci portus. Görög rév.

Gron. Garam vize.

Gumur. Gömör.

Guncil pons. Göntzölhidja, *Pons Guntheri.*

Gyla, Geula. Gyula.

Hetumoger. Hétmagyar.

Hevyou. Hejő, Sajó szakadéka.

Hin. In vize, *Oenus.*

Hismaelitæ. Ezek Engel úr szerént 'ázsiai Bolgárok valának, kik Mahumed Törvényjét követték, 's Országunkban igen kereskedtek 's uzsoráskodtak. Én is Török vallású Bolgároknak tartom.

Honrad, Honrat. Hernád vize.

Horca. T. Horog vagy Harag.

Horom. Haram.

Hovos. Havas.

Hubot. Hahót.

Humusover. Homosér, Hamosér, az az Hamis ér. Hamis régenten Homosnak 's Hamosnak mondatott. Így a *Latiatuc feleymben* is *Hamusnak* iratott.

Hung,

Hung, Hungu, Hunguar. Ungvár.

Humusuduar. Himes udvar. Ez Tokájnak lehet akkori Magyar Neve.

Kevee Castrum. Kevivár. Ettől hivattatott a régi Kevi Vármegye Temesváron alól.

Kyeu, Kiovia, Kioy.

Ladeus portus. Ládi rév.

Telu, Lél. Tőle nevét vehette Lél, most Érseklél, közel Nyitrához, az Esztergami Érsek birtoka. Mások ezt a Fő-embert Lehelnek nevezik, de a Túrótzi Krónikájának Szerzője is Leelnek írta, mi is annyi mint Lél. Sőt már Kezai Simon is annak írta. A' régiek a mostani *é*-t két *e*-vel tették ki, mi okból Lélt Leelnek találván az Értetlenek Seregéből egyvalaki, Lehelnek mondta 's írta. Míg ama régi Énekek, mellyeket az Asztal felett vitéz Eleinkről szoktak a Lant mellett énekelni nálunk, divatban valának, addig tudom, senki Lehelnek nem nevezte.

Loborcy. Labortz vagy Labortza vize.

Loponsu. Lappants.

Lucy portus. Lützi rév.

Lutum Musun. Mosonyi Fertő, Neusiedler See.

Menumorout. Mén-marót.

Miscoucy. Miskóltz.

Moger. Mogyer, most Magyar.

Maglout. Maglód. Egy illy nevű Helység közel esik Pesthez.

Morifius, Morus. Maros vize.

Morout. Marót. Valami Maróttól vehette nevét Aranyos-Marót is Bars Vármegyében, 's meg-meg egy más Marót Helység, Esztergamon alól a Duna partján.

Morova, Moroa. Morva vize.

Muncas. Munkás, most Munkáts.

Naragy. Nyárad vize.

Novgrad. Nógrád.

Nyr. Nyir.

Oba. Aba.

Obad. Abád.

Ogmánd. Van két Igmánd nevű Falu Komárom Vármegyében.

Obtum. Tótom.

Olpar. Alpár.

Opaforcós. Apafarkas.

Ound. Ond. Talán Onod Gömörben tőle neveztetett.

Ousadu. Otsád, most Otsád, Atsád. Ezen nevű Helység közel esik Debretzenhez. Van egy más Pápa mellett.

Paxthu. Pásztó.

Pelles ermellinae & *grisea.* Hölgy és Pölye börek, Pölye, *Varius, Sciurus Septemtrionalis,*

Glis griseus. A szőrös bőrét a Németek *Grauwernknek*, a Frantzok *petit Grisnek*, 's a régi Magyarok Gereznának nevezék.

Peturgoz. Pétergaz, *Petrovagora.*

Ponoucea. Panótza, most *Pantsova.*

Porta Waril. T. Vaskapu, vagy Vazul Kapuja, *Porta Basilii.*

Pota. Pata, Gyöngyös mellett.

Potoc. Patak.

Purozlou. Poroszló.

Rabucea. Rábtza vize.

Racus. Rákos.

Racy, Rachy terra. Rátzorszá.

Retelpotaca. Rételpataka, most Sárospatak.

Ruscia. Russia, Magyarúl Oroszország.

Saac. Tsák.

Saru. Sár.

Sarvuár. Sárvár Etsednél, másutt annyit tesz mint *Olomucium*, *Ollmütz.*

Scer. Szer, most Pufzta Szer. Iratott egykor Zeernek is.

Scereducy. Szeredök, *Sardica*, most *Sophia.*

Sepel. Tsepel.

Sextureg, Tsefztreg vize.

Soba. Tsaba, most Tsába, *Stupidus.*

Soba Moger. Tsába Magyar.

Sonyou, *Soviou,* Sajó vize.

Sünad. Tsonád; Tsaád.

Surcusar. Soroksár.

Surungrad, vagy is inkább *Surnigrad.* Tsur-nigrád most Tsongrád. Ez most Ó Tsongrádnak neveztetik. Annak a helyén vagy pedig Alpárnak állhatott ama *Priscustól* látott 's leírott *Etele' Favára.*

Sufudal, *Sudal.* Susdal.

Sytua, *Sytuva.* Zsitva vize.

Tatur. Tátor, most Tátra.

Tekereu. Tekerő.

Tetel, *Titul.* Titel, Tétel.

Tetevetlen. Tetőetlen, most Tetétlen.

Tbofu, *Tofu.* Tas. Tas nevű Helység melly a nevét ő tőle vette, fekszik Szaboltsban Karász 's Berkesz közt.

Tbyon. Tihany.

Tocsun. Takson. Ezen nevű Helység a Duna partján vagyon mingyárt Pesten alól, melly is a nevét onnan vette, mert ott temettetett a Tsepel Szigetben lakott Takson Fejedelmünk.

Topulucea. Tapoltza.

Torbus, vagy inkább *Tordus.* Tardos.

Trufun. Trötsön, most Trentsin.

Tucota. Takta, Tisza szakadéka.

Tubutum. T. Tötöm. Így neveztetett hajdan, a mint gyanítom, a Budán alól fekvő Té-

tény

tény Helység is. Mert még Hunyadi Mátyás idejében *Tbetemnek* íratott, az ennél jóval régiebb időkben pedig *Thutumnak*. Az Eleink fokszavakat *m-mel* mondtak ki, mellyek mostan *n-nel* ejtődnek. Így lett Pozsomból, Sopromból, Debretzemből, Szemptzből Pozson, Sopron, Debretzen, Szentz.

Tulbou, vagy inkább *Tulbon*. Tolpon, az az Talpon, Talphajón.

Tulma, *Oluptulma*. Tolma, Alaptolma. Talán nem tsak Komáromot építtetéfel, hanem a' mostani Tolna is tőle kapott nevet, 's Tolmának neveztetett hajdan. *Tolma* és *Olup* előjönnek még 1333-diki Pápai Dészának Laistromában, a mint azt *Pray* Úr kinyomtatta. Az *M* és *N* betűk Magyarban gyakorta egymást felváltják. Alap Fejér Vármegyében vagyón.

Tulsuoá. Toltsva.

Turmas. Tormos.

Turobag. Torbágy.

Turfol, *Turzol*. Torzal, most Tortzal, Tartzal.

Turu. Túr vize,

Tyseia. Tisia, Magyarúl Tisza.

Ugosa. Ugotsa.

Ulcov. Vlkov, az az Farkasvára. *Vlkov*, *Valkov*, most Valkóvára.

Ultrasilvana terra. Erdély.

Urcun. T. Orkon, 's most Várkon.

Urscia, Ursova. Orsova.

Ursuur. Örs, Örsúr.

Ustoros. Ostoros vize.

Vetrus, vagy inkább *Vertus.* Vértös, most Vértés. Az Eleink az *es* Ragasztékot, melly nálunk a legfőbb *Formativum Adjectivorum*, többnyire ösnek ejtették, például: ékös, jelös, kintsös, nemös, vérös, 's t. a f.

Voyos. Vajás, Duna szakadéka.

Verevetea, Vereucea. Verőtze.

Ipul. Ipoly.

Zecuseu. Székső.

Zeguholmu. Szeghalom.

Zemera. Szemere.

Zemlin. Most Zemplin.

Zenuholmu. Szinhalom.

Zepus. Szepes.

Zerelmu. Szerelem.

Zeremfu, Zerenche. Szerents.

Zerep. Szerép.

Zobolsu. Szabolts.

Zogea, Zogeva. Zagyva vize.

Zaloncamán. Szalánkemén, Szláni Kamen.

Zoloucu. Szalók.

Zomus. Szamos vize.

Zotmar. Szatmár.

Zova. Száva vize.

Zovolon, Zovulun. Zólyom, Tótul Zvolen.

Zuard. Szoard v. Szárd. Ettől épült fel vagy vett nevet talán Szárdvára Torna Vármegyében, melly most Szádváranak mondatik.

Zubar. Zobor.

Zulta. Zsolt. A Zsolt Várát, melly hajdan egy Vármegyének nevet adott, ez a Fejedelmünk építhette.

Zyloc. Zilah.

Ezekről: *fluvium Cris in Cerumo monte transnataverunt*, úgy vélekedem, hogy a Kéziratban így lehetnek: *fluvium Cris in Ceru momento transnataverunt*. Ceru talán Tsér.

Jó volna, ha ki az Országok 's Városok ezen Neveikből egy Földképet vagy is Abroszt készítené, hogy a Hazánknak akkori képét 's a Hét-Magyarok által sorjában történt elfoglalását azonnal megláthatnók rajta. De a Neveket úgy kellene kitenni, a mint a Szerző tetteki. — Az akkori Magyar Irás fzerént (mert ámbár akkor Nyelvünkön alig iratott valami, de a Magyar Embereknek, Váraknak, Városoknak, Helységeknek, 's Folyóknak Tulajdon-Neveiket csak kikellett akár hogy is tenni a Királyi 's Káptolon Deák Levelekben) az említett Szerzőnk

ezeket: a. | gy. | k. | o. | ó. | fz. | ts. | tz. | v. | ő.
 így tette ki: o. | ge. | c. | u. | ou. | sc. | z. | s. | c. | ce. | u. | u. | eu.

A Másalhangzón végző Tulajdon-nevekhez tsak nem mindenkor egy *u* vagy *a* Betűt ragasztott, tsak hogy a Magyartalan is könnyebben kimondhassa azokat. Ezt az említendő másik Könyvben is színt úgy észre vehetni.

Elnem halgathatom itten Bél Mátyásnak ezen Író felől tett Itéletét, melly *in Præf. ad Script. Rer. Hung. Coll. Sabwandt.* így vagyon: „Quantus quantus est Scriptor, incognitus hucusque, utilitatis certe in cognoscendis priscis illis Rebus Hungaricis est prorsus incomparabilis. Præterquam enim quod jejunam apud Thúrótziüm Hungariæ Ducum Historiam, rerum, quam gesserunt, uberiore adparatu descriptam ab eo accipis Lector: mancas certe Hunniacæ non minus, quam Slavicæ Gentis Ducum Res gestas, & quas tenuerunt Sedes; Regionum porro, quæ fuit medio ævo istis locis Geographiam; totius Hungarici Principatus, inde a primis Ducibus, hæreditariam quidem, sed suis circumscriptam legibus formulam, Comitatum primævam, eamque genuinam Originem, adpellationem situum nativam, atque Urbium nonnullarum exordia, sic satis luculenter expromit. — — Cæteroquin habebunt Hungari Erudit, ubi ingenii Vires pericli-

clitentur, si ad recognoscendum illustrandumque cum Cura Auctorem animos studiumque adjece- rint. "

A másik Könyv, mellynek a Tzime: *Ritus explorandæ Veritatis per Judicium Ferri Candentis* a Nagy Váradi Káptolonnál irattatott II András alatt, kit Endre Királynak hivtanak. Az Írója Kanonok vagy is Káptolombéli Úr lehetett, 's ta- lán amaz *Anianus Váradi Lector és Notarius* vala, kiről a 136-dik Tzikkely emlékezik. Hogy szü- letett Magyar volt legyen ez-is, kimutatja az ál- tal, hogy fok helyett a Tulajdon-nevekben a Deák Beszéd közepén is Magyar *Accusativussal* élt, valamint a Béla Nótáriusfa *Dativussal*. Például: *Impetiit Kebeket & Bodolt — — Impetie- runt Iséput, Bulsuhut, Chimont, Medvet, Egidut, Tadeusut*; a mi is annyi mint: Megtámadta Ke- beket és Bodolt — — Megtámadták Jósefet, Bultsút, Simont, Medvét, Egyedet, Tadeust. Ez a Könyv kétszer nyomtattatott ki eddig. Elő- szor Kolosváratt 1550-ben Fráter György Vára- di Püspök által adattatván ki, másodszor Po- zsonban 1737-ben Bél Mátyás által illy tzimű Könyvében: *Adparatus ad Historiam Hungariæ*. Az első Nyomtatást nem láttam, kihez képest nem tudom, ha a Tulajdon-neveknek Magánhangzó Betűi felett a másik Nyomtatásban imitt amott

meg-jelenő *Accentusok* benne is megvannak e immár? Hogy ezek az *Accentusok* az eredeti Kéziratban tellyesféggel hibáztak, abban bizonyos vagyok, mert még akkor az *Accentusoknak* a' Magyaroknál hirök se vólt. Ha valamelly Váradtáji vagy legalább Tisza melléki tudós Magyar a Könyvet újra fészegetni nem restellené, még sokkal több nálam esméretlen Helyek Neveiket kinyomozhatná. — Ez a Tüzes-vas Itélet *Judicium Ferri candentis*, a Káptolonbéli Uraknak hatalmokban ejté egészen a Pereseket akkor, úgy hogy a kit Vesztesnek akartak tenni, azt csak a Vas éréshez igazíthatták. Ha kiről a Könyvünk azt említi, hogy *portato ferro justificatus est*, az minden bizonnyal csak nekik köszönhetette a kihirlelt Tűz ártatlanságát ő reá nézve. Ennek az Itélő Módnak minden haszna abból állhatott volna (ha a fok Viszsa élés és Hamiskodás utálatossá nem tette volna) hogy fok hamis Ember feltvén a Kezét, az igazságtalan Kivánságától önként elállott. Kitetszik ebből a' Könyvből is vóltaképen, melly setét Babona borította akkor Hazánkot mindenfelől. Hogy egyfelől a Tudatlanság 's Ostobaság, másfelől a Ravaszság 's Hamiság szerzte 's vezette bé ezt az Itéletre szolgáló Próbát, azt most mindenikünk, a kinek szeme vagyon, általlátja. Ugyan ezen boldog-

dogtalan Időbe tartoznak ama Lelkek Kínfzerítési, az Ördög űzés, a Hernyókra mondatni szokott Átok, 's a Tűztámadáskori Papáldás, *Feuersegen*, hogy a Tűz legottan megszűnnyön. Ez az utolsó abból állott, hogy a Pap a szenteltt Víznek egynehány Tseppjeit a Tűzbe veté, vagy pedig az Oltári Szentséggel megjelentt. — Bél ezen Könyvről azt mondja, hogy még a Magyar Dolgokról Írók közt olly Könyvre nem akadt, melly annyira bővelkednék mindenféle Régiséginkkel mint ez. Ugyan is szemünk eleibe teszi az akkori Törvény-tételnek Móját, nemkülömben az Országunk Képét Váaira 's Helységeire nézve, 's Nemzetünk és Nyelvünk Milyen-vóltát a XII 's XIII században. De ha más nem volna is, tsupán a legrégibb Magyar Neveknek sokasága méltónak tenné. hogy Tudósinktól többszer is általolvastásék. Magamról mondhatom, hogy valahányszor újra olvasom, mind annyiszor új Dolgokat ízoktam benne észre venni. Bél így ír felőle: „ Postea, eam hic veterrimorum Nominum Hungaricorum Copiam reperi, quæ vel sola mereatur in luce iterum collocari, ut argumentum inde capi queat, cum de Gentis nostræ, tum de Linguae, qua sæculo duodecimo utebatur, indole. Rudis nempe tum nostris Hominibus Sermo fuit, & ex Scythicæ

Linguae contagio, quod recens adhuc erat, etiam inficetus: ut habeant omnino, quod seu scrutentur philologi Hungari, seu observent Exteri."

Most hát forral előhozandom azon neveket, melyekről vagy egészen bizonyos vagyok, mit jelentettek 's miként hangzottak, vagy pedig tsak gyanakodom, mit tegyenek.

Értsed: H. annyit tesz mint *Homo*; M. mint *Mulier*; C. mint *Castrum*; V. mint *Villa*; P. mint *Prædium*.

Abraam H. Ábrahám.

Acbad V. Atsád.

Achya V. Atsa.

Angvolus P. Angyalos.

Apa V. Apafalva.

Afu V. Áts.

Atmarius H. Otmár.

Bagdanus H. Bogdán, Ez Tótúl annyi mint Istentől adatott, Isten adta, *Adeodatus*.

Bansa H. Bantsa, Bandsa.

Belcbe H. Bölts, Böltse.

Beltuc. V. Béltök, most Béltek.

Bence, Benedic. H. Bentze, Benedek.

Bertolom. H. Bertalan.

Beruciou, Beruchyou, vagy inkább Berutiu, Beruthyou. Beruttyó, most Berettyó vize. — *Prædium Letha juxta Beruciou* nem más, hanem a

mostani Nagy Léta közel Berettyóhoz. *Abbas de Beruchy* pedig a Berettyó partján való Sz. Jôbi Apátur, vagy inkább a Sz. István Jobb Kezének Apátura.

Besseneu V. Bessenyő.

Bezegu H. Bezzeg.

Bice V. Bitse.

Bodolou V. Bodoló.

Bodeu H. Bodó.

Bodun V. Bodon.

Bojanum V. Bajom v. Baja.

Bolondus C. Bolondos.

Bolosoy H. Balafsa v. Balafsai.

Bonia V. Bánya.

Boroch. H. Boros.

Borokun H. Baraköny.

Boroxlou H. V. Boroszló, Baraszló, *Bracislaus, Wratisslaus.*

Boynuc H. Bajnok.

Bud V. Budfalva.

Budrub C. Bodrog.

Bulsub H. Boltsú.

Buncius H. Bontz. Talán annyi mint *Bonifacius.*

Buntii V. Bontzfalva v. Bontzhida.

Burs V. Borsi v. Borsfalva.

Buus H. Bús.

Carazna, *Karaznay C.* Kráfszna Vára.

Carol, *Karil V.* Károly, most Nagy Károly,

Cece H. Tzetze, talán *Cæcilius*.

Cesar H. Tsászár.

Chaba V. Tsaba.

Chehy V. Tsehi.

Chenad, *Chunad*, *Sunad H.* Tsanád. Ez a Tsanád akkor Keresztnév is vala, de mitsoda Szentet tett légyen, nem tudom. Többi közt volt egy Telegdi Tsanád, *Chanadinus de Telegd* nevű Esztergami Érsekünk is. Keresztsnevek lehetek ezek is: Barakony, Betlen, Bezeg, Bodol, Bultsú, Kebek, Péntek, Sempte, 's t. a f. de már most a Deák Nevök esméretlen.

Chepanus H. Tsépán, az az István *Stephanus*.

Chequeleu H. Tsekelő. A bizonyos, hogy hajdan Tsekelni nálunk tett valamit.

Chequez, vagy inkább *Chequlez H.* Tseklész, az az Tseklébe vagy is Törbe fogó.

Chicou H. Tsikó.

Chicu V. Tsíkfalva.

Choucád M. Tsók-adó.

Chroath V. Horváti v. Horvátfalva.

Chumburd V. Tsombord.

Cburna V. Tsorna.

Cbyan H. Tsán.

Clus C. Kolosvár.

Colman H. Kálmán, Colomannus.

Colosa V. Kalotsa.

Comes Curialis. Uraság Ispánja, Spanus, Procurator Prædij, Tótúl Dvorszki.

Comes de Bichor, Budrug. Bihari, Bodrogi Főispán.

Comes de Dubuca, Kuckellua, Dobokai, Küküllei Főispán.

Comes de Zala. Szalai Főispán.

Complotus H. Kompolt.

Crachun, Karachun, Karachyn. H. Karátson, Gratianus.

Cristi V. Kőrös helység.

Cristus H. Kőrösi.

Cucus H. Kokos, Kakas, Gallus, mos Gál.

Culcbii V. Költs v. Költse.

Cumpurdinus H. Tsombord.

Cundurur V. Kondoros.

Cusid M. Kütsid, Kitsid, most Kitsin, Kistsinded.

Curmusd V. Kormosd.

Cuzeplac V. Középlak.

Debrev V. Debrő.

Debrezun vagy talán Debrezem. Debretzen.

Detre, Detreb H. Detre, Detricus, Theodeticus, Dietrich.

Deus H. Dés. Az így kereszteltt Embertől vette nevét az Erdélyi Désvár is, a mint ezt *Cornides* immár észrevette.

Dionis H. Dienes.

Dobur V. Dobor.

Dofus H. Dózsa, vagy is Domonkos.

Dubos V. Dobos.

Ducucya V. Dobótz v. Dubitza.

Dugus H. Dögös.

Ebes V. Ebesfalva.

Egneg V. Enyeg.

Ekulch H. Ekölts.

Endre H. András.

Erded V. Erdőd.

Erden V. Erdőfalva.

Ereus H. Erős.

Eucbetii V. Ötsed, most Etsed.

Eureus H. Örös.

Eufius H. Öts v. Ötse.

Fansol, Foncbol V. Fantsal. Vagyon egynehány illy nevű Falunk. A Köznépnek ama Közmondása: Ollyan, mint a Fantsali Feszület, az az: tsak tsontja és bőre maradttnmeg, honnan eredett, bizonytalan. Vólt egy Fantsal (vagy talán Fantsali) nevű Nádorispányunk is, kit a régi Leveleink így említnek: *Fonsol*.

Fegyernuc, *Fegyuernuch V.* Fegyvernek.

Febera H. Fehér.

Felcopusi V. Felkapos.

Fequete H. Fekete.

Fiachia H. Fiats, *Filiolus.*

Flandrenses de Batar. Bátori Németek.

Forcasius, *Forcos H.* Farkas, *Wolfgangus.*

Fokcheuu, vagy inkább *Foktheuu V.* Fogtű.

Gecba, *Geyfa*, *Giecha H.* Ez a Név többször fordul elő ebben a Könyvben, 's minden bizonytal Keresztnév vala, valamint Béla, az az Albert. A Sz. Koronánkon találkozó *Geovitza* Név is alkalmasént ezzel egy azon Név, tsak hogy Tótosan vagy inkább Rátzosan van ejtve, valamint Miklós *Mikulitza*, *György Gyuritza*, 's t. af. *Geovitza* mostani Irással lehet *Gyovitza*.

Genuruch M. Gyönyörű.

Geuru, *Gyurch V.* Győr.

Gormot V. Gyarmat.

Guezt V. Gefzt.

Guncy Vruzca V. Göntzi Oroszká, most Göntz-ruszká.

Guniz H. Gonosz.

Gyrok V. Gyorok, Gyarak.

Habraham H. Ábrahám.

Halalus H. Halálos.

Hemiricus H. Imre, hajdan *Henricus*, mostan *Emericus*.

Henæ V. Hennyé.

Herdeud V. Erdöd.

Heuinz V. Hévvíz.

Hlap V. Halap v. Alap.

Hodnog, Hodunogio H. Hadnagy.

Hollus V. Hollós.

Homodeus H. Omodé, Amadé.

Horogus H. Haragos.

Hotuon V. Hatván.

Hudus V. Hodos.

Hugösa, Ogocha, Vgösa. Ugötsä.

Huruät V. Horváti v. Horvátfalva.

Ibrahim H. Ábrahám. Ibrahimból lett Ibrányi.

Ília, Ylia, Hilia H. Illyés, Illye, *Elias*.

Inká V. Inoka.

Iromus H. Iromos, *Hyeronimus*.

Isep, Iseph H. József.

Ismaelitæ. Török vallású Bolgárok, akkor az Országunkban Vámosok, Kereskedők, 's mindenfélet Bérlők.

Jacau H. Jákó, Jakab.

Jeneu V. Jenő.

Jolequen H. Jó-legény.

Joubagio H. Jobbágyú, most Jobbágy.

Jouba H. Jób.

Kelem, Kelenin H. Kélemen, Clemens.

Kerequi V. Kereki.

Kereu H. Kérő.

Kiral V. Királyfalva.

Kokot V. Kakad.

Kusun H. Kütsün, most Kitsin.

Latinorum Varadinensium V. Olaszi Várad.

Lanczú V. Lantzfalva,

Legyn H. Legény.

Leseu H. Leső.

Libhini Abbas. Lebenyi Apátur.

Lusutba H. Lusta.

Luueu V. Lövő.

Mareusii V. Markusfalva.

Medve H. Ursus, Bernardus.

Mebus V. Méhes.

Mescu H. Meskó, Miécislaus.

Mica, Mika, Micou H. Mihály.

Micus H. Mikos.

Milost M. Charitās. Ezen Tót Milostból nálunk Malaszt lett, melly is sokáig annyit tett, mint Kegy, Kegyelem, Kegyeség, Gratia, Favor, Benevolentia.

Modoros, Modorus H. Madaras v. Madarász.

Mochii V. Motsi v. Motsfalva.

Mogosmortu V. Magas mart.

Morodek, Morodeku H. Maradék.

Moncu H. Monok v. Monyók.

Murich H. Morits, most Mórítz.

Nadudor V. Nádudvar.

Naxalas V. Nagy Szállás.

Nek V. Nyék.

Nemeth V. Németi.

Nesmer V. Neszmér.

Nog, Nogio H. Nagy.

Nog V. Nagyfalú.

Novgrad, Naugrad. Nógrád.

Nues H. Nöes, most Nös, *Maritus, Uxoratus.*

Nuetlen, Neuetlen H. Nöetlen, most Nöetelen, *Coelebs.*

Numen V. Namén, most Vásáros-Namén.

Nylos V. Nyilas.

Nyr V. Nyir.

Obud H. Abod.

Olcha V. Oltsa, Ótsa.

Olnemet, Felnemet, Középnemet V. Alnémet, Felnémet, Középnémet.

Opour H. Apór.

Ornoltus H. Arnoldus.

Orobag V. Hortobágy.

Orod C. Arad.

Osa V. Atsa.

Otoqur H. Ottocarús.

Pascha H. Paska, Paskó, *Paschalis* v. *Paschasius*.

Paulus Opilio Vicecomes. Juhász Pál Vitzispán.

Peremus H. Perém, Perény, *Primus*.

Pasztuch V. Pásztó.

Peleka V. Peleske, Pölöske.

Pescera V. Pefzérfalva.

Petu, *Petur* H. Pető, Pétör, *Petrus*.

Pispukü V. Püspöki.

Ponkata V. Pankota.

Ponoz V. Panasz, Panaszfalva.

Popi V. Papfalva.

Porozlou H. Poroszló, *Bratislaus*, *Wratislaus*.

Poufa H. Pózsa, Pál, *Paulus*.

Pouca H. Póka.

Princeps v. *Major Exercitus*. Hadinagy, most Hadnagy. Ez a Nevezet hajdan sokkal többet tett, hogy sem mostan. Hadinagy vala Vezére a Hadifereg egy Részének.

Puer Sacerdos. Kis nevű Pap.

Puklusteluc V. Poklostelek.

Qestes V. Gefztes.

Qezi V. Kefzi.

Queduelen, talán *Queduetlen* H. Kedvetlen.

Quenes V. Kenés v. Kenese.

Quer V. Kér.

Quesereu V. Keserű.

Ratolt V. Rátót.

- Sadan*, *Sedan*, *Sudan* V. Zsadány.
Sagu V. Ság, Ipolyság.
Salamonis V. Salamonfalva.
Satar V. Tsatár.
Sceca H. Szeg, Szög, Fűcs.
Scecen V. Szétsén.
Secul V. Tzékelyfalva.
Seculzaz V. Székelyszász.
Scegen V. Szegényfalva v. Szőgyén.
Sceguholm V. Szeghalom.
Scemer, *Scemera* H. Szemer, Szemere.
Scemhegi H. Szemhegyi.
Scenezcu H. Szenező.
Scenta V. Szentá v. Szentes.
Scentus H. Szentős, Szent.
Scepa M. Szép.
Scerep V. Szerep.
Scerefun H. Szeretsen.
Scereteu M. Szerető.
Sceleus V. Szőlős.
Schmula, vagy talán *Schumla* V. Somló.
Sciguetu, *Scigueti* V. Sziget, Szigeti.
Scilos terra. Szilas.
Schazlou H. Tsaszló.
Sebus P. Sebes.
Senguer V. Tsengér.
Seumartin V. Szent Márton,

Senniclous V. Szent Miklós.

Serkenteu H. Serkentő.

Sbyrinchy H. Szerentsi.

Sicou H. Tsikó.

Sicula H. Székely.

Solomun H. Salamon.

Solumus V. Solymos.

Sorloud V. Sarlód.

Sum V. Somfalva.

Sumpta H. Sempte. Valami Keresztnev. Talán *Sanctus*, melly többszer is előfordúl ezen Könyvben, ugymint akkori Keresztnev. Amaz 1358-diki Krónikánkban *Part. 2. Cap. 52.* Szvatoplug Semptepolugnak mondatik. Már pedig tudni kell, hogy Szvatoplug akkor a Tótoknál's Tseheknél annyit tett mint Szent-gyermek, mert Szvato vagy Szvati annyi mint Szent, *Plug* pedig vagy *Fluk* Gyermek. Ez a Keresztnev ō nálok minden bizonnyal a kis Jésustól eredett. — Valamint *Cornides* nem ok nélkül gyanakodott, hogy a Désvára Erdélyben valamelly *Deus*nak kereszteltt Embertől neveztetett, ki azt egykor építette vagy birta: úgy magam is azt vélem, hogy a Sempte Vára is valamelly Semptének az az *Sanctus*nak kereszteltt Embertől hivattatott annak,

Sumptei C. Sempte vára Szered mellett a Vágvizénél.

Sumugy V. Somogy.

Surcud V. Sorkod, most Sarkad.

Sypeu H. Tsipő.

Tanalchu H. Tanálts.

Taplucia V. Tapoltza.

Tarian V. Tarján.

Tavarnuc V. Tavarnok.

Teotomeo olvasd *Teotonico*.

Terebus, Terepes V. Terebes.

Teulegyn, vagy talán *Veulegyn H.* Vőlegény.

Tboufeu V. Tófő.

Toluoy H. Tolvaj.

Torkan V. Tárkány.

Triskai V. Tereske.

Tumas V. Tamási, Tamásfalva.

Tumpa H. Tompa.

Tumur V. Tomor.

Ugod, Vgud V. H. Ugod.

Urhud V. Úrhida.

Uruz, Vruz H. Orósz.

Uzlary V. Ofzlár, most Efzlár.

Vayauoda, Voyauoda H. Vajda.

Vamus V. Vámosfalva.

Varnog H. Várnagy, az az Várbéli Kapitány.

Varou H. Váró v. Varró.

Vilmos, Vilman H. Vilhelmus.

Vilog, Vylók V. Újlak.

Vingiozlou, Vingizlou H. Vinyifzló, *Wen-*
oeslaus.

Visl, Vislu V. Vifzló.

Vlozyghaz V. Olaszegyház.

Vlues H. Ölves.

Vnicus, Vnica, Vnuca H. Unoka.

Vodassza H. Vadász.

Vosos H. Vasas.

Vofuarii V. Vasvár.

Vrman H. Ormán, *Hermamus.*

Vros H. Oros. Valamelly Oroftól nevezte-
tett Orosháza is Békésben, Oros is lehetett Ke-
resztnev.

Vrfei V. Örsfalva.

Vruz V. Oroszi v. Oroszfalva.

Vstaur V. Ostor, Istár.

Vtalou M. Utáló.

Vtholm V. Úthalom.

Ylye V. Illyefalva, Illye.

Ysaac H. Izsák.

Yztharu V. Istár.

Zamptou, Zanpto V. Szántó.

Zaar V. Szárfalva.

Zecul, Zekul V. Székelyfalva.

Zemer Zemere H Szemer. Szemere.

Zemlun V. Zemlin.

Zeploc V. Széplak.

Zigholm V. Szeghalom.

Ziloc V. Zilah.

Zobolch C. Szabolts.

Zobozlou, Zobuzlou V. H. Szoboszló.

Zothmar V. Szatmár.

Zounuc, Zounuch V. Szolnok, Szónok.

Zumbot H. Szombat, v. Szombati.

Zupur V. Szopor.

Znuxo H. Zúzó.

Latanas, Lotomas, olvasd *Latomus*. H. Kő-
vágó.

Miklous H. Miklós.

Daraga M. Drága.

Fila H. Filó, Filep, *Philippus*.

Bár csak ezen Neveket 's a többit, melyeket nem említettem, úgy irta volna le betűről betűre azoknak az Eredetiből első Leirója, a mint valóban találkoztak. De némellyeken szemlátomást kitetszik, hogy a leírásban megvannak újítva. A valódi Régiségeken, ha hasznot hozni akarunk, úgy kell előadnunk, a mint találjuk. Azokat semmiben nem szabad megváltoztatnunk. Ha valamit benne akármi Hibának nézünk, azt az Eredetinek igaz és hiv előadá-

sa után lehet megjegyezni. — Az Író az említett Neveknek kiírásában mindenkor

ezeket:	a.	g.	gy.	k.	o.	ó.
így tetteki:	o.	gu.	ge.	qu.k.c.	u.	ou.
		fz.	ts.	tz.	v.	ő.
		fc.z.	ch.	c.	u.	cu.ev.

Milyen tsudálatos Kereszt 's Vezeték Nevekkel éltenek legyen akkor az Eleink. kitetfzik ezekből: *Deus, Homodeus, Servus Dei, Sanctus, Angelus, Vulcanus, Achilles, Hector, Paris, 's a t.* 's az Afzfzonyoknak ezen különös Neveikből: *Felicitas, Custodia, Milost,* az az Malaszt. A Férfiaknak következő Neveik: Bús, Erős, Gonosz, Halálos, Haragos, Fehér, Fekete, Szeg, Nagy, Kitsin, Lusta, Kérő, Jólegény, Serkentő, de leginkább a Fehérszemélyeknek ezen Neveik: Szép, Drága, Gyönyörű, Kitsid, Szerető, Utáló, Tsók-adó, azon Vélekedésbe hoznak engem, hogy talán az Eleinknél akkor azon Szokás vala, hogy a mind a két nembéli ferdülő Gyermekeknek a külső Termetök vagy magokviseletök szerént adtak Neveket, valamint mi szoktunk most Lovainknak, Ökreinknek, 's vadász és egyéb Ebeinknek nevet adni.

A Magyar Nyelv és Szókönyvekről.

A Magyar Grammatikákon vagy is Nyelv-Könyveken valóban sok Hazánkfia fáradozott immár. A legrégibb, melyről bizonyosak vagyunk, hogy ki is jött, *Sylvester* vagy is Erdősi Jánosé, mely Újszigeten jöttki 1539. 8. Deákul. Ezt követik:

Molnár Alberté Hanóban 1610. 8. Mások szerént Márpurgban 1609. Deákul.

Katona Istváné Gyulafejevárátt 1645. 4. Magyarul.

Pereczlényi Pálé Nagyszombatban 1682. 8. Nem különben 1702. és 1738. Deákul.

Kövesdi Mihályé Lőtsén 1690. 8. Azután Káfsán 1766. 8. Deákul.

Bél Mátyásé Pozsonban 1723. 8. Azután 1728. 's többszer is ottan *Moelibeus* Név alatt. Németül.

Adámi Mihályé Bétsben 1760 és 1793. 8. Némellyek szerént már 1753. Németül.

Farkas Jánosé Bétsben 1771. 8. Nem különben 1774. 1779, 1791. 8. Németül, Pethe Ferentznek jobbitásával 1798.

Klein Efraimé Pozsonban és Káfsán 1776. 8. Ismét Pozsonban 1792. 8. Deákul.

Nevetlené Budán 1781. 8. Magyarúl.

Tserei Józsefé Szebenben 1790. Magyarúl.

Rosenbacher Ferentzé Besztertzebányán 1790
és 1792. Magyarúl.

Szakonyi Józsefé Pesten 1792. Magyarúl.

Szente Pálé Pesten 1792. Magyarúl.

Nevetlené (Vályi Andrásé) Pesten 1793. 3.
Magyarúl.

Nevetlené Budán 1793. 8. Magyarúl.

Nagy Györgyé Bétsben 1793. 8. Németül.

Szaller Györgyé Pozsonban 1793. 8. Ma-
gyarúl.

Gyarmati Samué Kolosváratt 1794. 8. Ma-
gyarúl.

Pázmándi Jánosé Pesten 1794. 8. Magyarúl.

Böjti Antalé M. Vásárhelyben 1794. 8. Ma-
gyarúl.

Szentpáli Istváné Szebenben 1795. Deákúl.

Debretzeni Társaságé Bétsben 1795. Ma-
gyarúl.

Gubernát Antalé Pozsonban Deákúl.

Vitkótzai Mátyásé.

Mondják, hogy *Janus Pannonius* ama híres
Deák Költőnk is irtt volna egy Magyar Nyelv-
könyvet Deákúl, de az vagy elveszett még Kéz-
iratban, vagy soha nem is iratott.

A Nyelvkönyvekhez legközelebb tartoznak azok a Könyvek, mellyek a Nyelvnek helyesebb Írásáról és Szóllásáról vannak készítve, vagy pedig a Nyelvnek vóltáról irattattak. Ilyenek nálunk:

Tsipkés Györgynek: Hungaria illustrata. Ultrajeiti 1655. 12.

Kis Miklósnak: Rationatio de Ortographia eo modo, quo sparsim in nostris Bibliis exhibetur. Claudiopoli 1697.

Tsétsi Jánosnak: Observationes Ortographico grammaticæ. Leutsoviæ 1708. 4. Tyrnaviæ 1762. 4. Cibinii 1767. 4.

Kalmár Györgynek: Prodrömus Idiomatis Scythico Mogorico Chuno Avarici. Pofonii 1770. 8.

Rajnis Józsefnek Magyar Heliconra vezér-lő Kalauza. Pozsonban 1781. 8.

Baróti Szabó Dávidnak: ki nyertes az Hang-mérséklésben? Káfsán 1787. 8.

Azonnak Ortographia és Grammaticabéli Észrevételei. Komáromban 1800. 8.

Versegi Ferentznek: Proludium in Institutiones Linguae Hungaricæ. Pestini 1793. 8.

A nyelvünknek más Nyelvekkel való Rokonságát ezek a Könyvek illetik:

Oertelius Godefridnak : *Harmonia LL. Orientalis & Occidentis , Speciatim Hungaricæ cum Hæbreæ. Wittenbergæ 1746. 8.*

Sajnovits Jánosnak : *Demonstratio Idioma Ungarorum & Lapponum idem esse. Hafniæ 1770. 4. Tyrnaviæ 1771. 4.*

Hager J—k : *Neue Beweise der Vervandtschaft der Hungarn mit den Lappländern. Wien 1794. 8.*

Beregszászi Pálnak : *Ueber die Aehnlichkeit der hungarischen Sprache mit den morgenländischen. Leipzig 1796. 4.*

Azonnak : *Versuch einer magyarischen Sprachlehre mit einer Hinsicht auf die türkische und andere morgenländischen Sprachen. Erlangen 1797. 8.*

Gyarmati Samunak : *Affinitas Linguæ Hungaricæ cum Linguis Fennicæ Originis grammaticè demonstrata. Göttingæ 1799. 8.*

A régi Szittyai 's Kún Betűkről és Irásról *de Literis & Alphabeto Scythico Hunnico* irtak a minapi Erdélyi Nyelvny. Társ. Munk. I. Darabja szerént imezek : Telegdi János, Szentiványi Dániel, Hajós Gáspár, Cornides Dániel, Retegi István, 's Bél Mátyás, de csak az utolsó-
nak munkája jöttki.

A Magyar Leksikonokon vagy is Szókönyveken is fáradtak ugyan egynehányan, de még sem olly számosan, hogy egyéb Nemzetekhez képest méltán kérkedhetnénk velek. Az első, ki a Szókönyvbe a Betűrend *) szerént öszveszedett Deák szavakat élő Nyelvünkkel magyarázta, a mennyire tudhatjuk, Pésti Gábor vala, midőn illy nevezetű Könyv adódottki: *Nomenclatura sex Linguarum. Viennæ 1538.* Ez a Könyv ugyan ottan 1561 ben újra világra jött. Ki magyarázta legyen a *Calepinus*, midőn 1587-ben Liónbán jöttki, nem tudatik bizonyosan. Némelyek a Magyar Tolmátstsának Szántó István nevű Jézsovitát mondják. Egy más *Nomenclatura Szikszai Basilius Fabricius* magyarázásával jöttki Debretzenben 1590. *Murmelnék Nomenclaturája* is ezen idő tájban megmagyarázva jöttki Krakóban. *Vrantsitsnak, Fausti Verantii*, öt nyelvű Szókönyve Velentzében jöttki 1595-ben. A Nyelvei ezek: Magyar, Deák, Olasz, Német, 's Horvát. Ezt a Szókönyvet Tseh és Lengyel Nyelvvel megbővitvén újra kiadá *Loderecker Péter* illy nevezett alatt: *Dictionaryum septem diversarum Linguarum.* Prágában 1604. 4. Szentzi Molnár Albertnek Deák-Magyar, 's Magyar-Deák Szó-

---

*) Betűrend, Alphabetum.

Szókönyve, *Lexicon Latino Ungaricum*, & *Ungarico Latinum*, előszer jött ki Nirembergben 1604. Azután Göröggel megbővitve Hanóban 1611 8.. Harmadszor Hajdelbergben 1621. Negyedszer Frankfurtban 1645. 8. Ötödszer Némettel megszaporitva Nirembergben 1700. Hatodszor ugyan ott 1708. Hetedszer ismét ott 1740. De már az előtt Comeniusnak ama hasznos Könyvei: *Janua Latinitatis*, *Obris pictus*, 's egyéb munkái mind megvalának magyarázva, 's ki is jöttek. *Janua Linguae Latinae cum interpretatione hungarica*. Leutschovia 1661. *Orbis Sensualium pictus trilinguis, hoc est omnium fundamentalium in mundo rerum & in Vita Actionum Pictura & Nomenclatura latina, germanica, & hungarica*. Norimbergæ 1708. 8. Azután Lötsén 1728-ban Deákúl, Németül, Magyarúl, 's Tótúl. A Januát Nyelvünkkel megmagyarázta Szilágyi Benjamin István. Azután jött ki Káfsán 1691-ben: *Gazophylacium decem Linguarum Europæarum, authore Christophoro Warmer*. Mind ezek után Pápai Páriz Ferentz a Szókönyvnek Deák Részét *Classicus Auctorum* után megegyengetvén 's magyarázván, a magyar Részét pedig sok szavakkal megbővitvén, *Dictionaryum* név alatt kiadá Lötsén 1708. 4. Ez a Könyv újra jött ki Nagyszombatban 1762. 4. Harmadszor pedig Bod Péter által megbővitve, 's Német Nyelvvel.

vel, de felettébb roszúl tolmátsolva Szebenben 1767. 4. Ezen Könyvnek 1782-ben tsak a Homlok levele újulttmeg, mert a többi mind 1767-ből való. Negyedszer jöttki ez a Könyv Eder úrnak kiadásával Szebenben és Pozsonban 1801. 4. Kár, hogy a Magyar és Deák Részze a nyomtatásbéli H bákkal oly igen bőves. — Papai után adottki Kisvizi Péter illy tzimű Könyvet: *Selectiora Adagia Latino Hungarica. Bartphæ* 1713. 12. — A Jézovitáknak Deák Nyelvre vezető Könyveik, ugymint *Phraseologia*, *Flos Latinitatis*, *Gradus ad Parnassum*, 's t. af. a mi Nyelvünkkel-is megmagyarázva a most múltt Században egynehányszor adattakki Nagyszombatban. De, kik valának a Magyarázók, megnem tudhattam. Baróti Szabó Dávidnak Kisded Szótárja jöttki Kálsán 1784. 8. Azután jóval megbővítve ugyan ottan 1792. 8. *Cellarius*nak *Liber Memorialissát* újra kiadá Budai Ézaiás Debretzenben 1798-ban 8. Most közelébb Márton József Úr-is a Német-Magyar Szókönyvét adáki Bétsben 1799. 8. A Magyar-Németet pediglen Pozsonban 1800. 8. — Úgy hallom, sőt rész szerént bizonyosan tudom, hogy valamint a meghaltt Urak: Adámi és Farkas sokat öszve irtak a Magyar Szókönynek megbővítésére, úgy szinte némelly még most is élő Urak nem keveset

gyűj-

gyűjtöttek a Magyar szóbeli Kintsből, hogy a Szókönyvünk tökéletesebb lehessen egykor. Adja Isten, hogy mennél előbb lássa a Nyelvünk fáradságoknak hasznát! Én is szinte most azon vagyok, hogy a Magyar Szókönyvből kihagyott Szavakat, mellyeket húsz és egynehány Eszten-dők óta nagy fáradsággal hallásból és olvasásból öszvegyűjtöttem, a Magyar Szókönyvhez tartozó Toldalék gyanánt kibotsáfsam. Ezen Toldalék mellé, melly nem igen kisebb leend a Toldottnál, Szándékom van, mind azon Szavainkat külön és forral előhozni, mellyek az Eredetökre nézve vagy valóban idegenek, vagy csak azoknak lenni látszatnak.

Béla Nótáriusáról még egyszer.

Ezen Történetírónkat, ki a hátramaradtak között legrégiebb (mert *Hartwig* csak Sz. István Életírója) most az Íróink közül *Pray* Úr nem igen sokra betsüli, *Szklenár* és *Eder* Urak pedig épen semmire. *Szklenár* többire csak *Scribának* nevezi, mintha a *Cancellarius* egyféle Tisztartó volna a *Cancellistával*. *Nestor* előtté sokkal méltóbb hitelre. Én ugyan egy fő Tisztben helyeztetett főpapi Személyt (a millyen Béla Nótáriusá vála, Erdélyi Püspök 's *Cancellarius* lévén)

sok-

fokkal hitelesebbnek vélném egy esméretlen köz Barátnál. Nestorról sokkal külömbben ítélt *Thunmann*, a régi Történeteknek ama neveze és Feszegetője. Ő *Nestorról* így ír: „ Er selbst war ein Mönch, so unwissend und leichtgläubig, wie andere seine Mitbrüder, die mit ihm zu gleicher Zeit lebten, und Chroniken schrieben; der von dem, was in seinen Tagen vorgieng, keine andere als eine leichte und unvollkommene Kenntniz haben konnte, und eine noch unvollkommnere von den Zeiten, die er selbst nicht erlebt hatte: der schon in den nächsten Zeitraumen voll von Anachronismen, Ungereimtheiten, erweislichen Erdichtungen, und andern groben Irrthümern ist. ” Pray a Béla Nótáriusáról azt állítja, hogy mivel az egész Históriaját csak a Regékből vagy is a régi Énekekből szedte volna össze, ahoz képest nem igen sok hitelt érdemlenez. De megbotsálsan Ő Tudósága, a Béla Nótárius a régi Iratokat is felhányta, 's így említi: „ Secundum Traditiones diversorum Historiographorum — — sicut in annalibus continetur Chronicis ” 's ama történetes Énekeknek nem nagy Barátja, mert ezekről már az Előbeszédében így szól: „ & si tam nobilissima Gens Hungariæ primordia suæ Generationis & fortia quæque facta sua ex Fabulis Rusticorum & a garrulo

Cantu Joculatorum quāsi somniando audiret, valde indecorum & fatis indecens esset. " Cap. 42, pedig így ír: „, sed quidam dicunt, eos ivisse usque ad Constantinopolim, & portam auream Constantinopolis Botondium cum dolabro suo incidisse, sed ego, quia in nullo Codice Historiographorum inveni, nisi ex falsis Fabulis Rusticorum audivi, ideo ad præsens Opus scribere non proposui. " 'S azután nem mind hazugság vala a régi Énekekben is. Mert ámbár később a Fitogatás 's Kérkedékenység némelly Dolgokról többet mondtak ezen Énekekben, mint sem valóban megérdemlették, de a Történet magában még is igaz vala. *Schwartner* Úr gyanakodik, hogy az Irónknak Hét-Magyarjai, *Hetumoger*, vagy is ama hét Fejedelmi, *Principales Personæ*, *Capitanei*, talán a hét Német Választó Fejedelmeknek csak mesés *Imitatio*ja 's Költemény. De ezt nem hiszem, hogy valaki közülünk az Ő hiú 's ok nélkül való Gyanujára elhitethesse magával. Ezen Béla Nótáriusza azért tartatik leginkább gyanusnak, mert sok olyat mond, a miről egyéb senki nem emlékezik. De tudni kell, hogy Ő még azon időből való, midőn a régi Levelek 's Kéziratok még el nem fogytak annyira, vagy is a Tatárok által történt 1241-diki Ország-romlás még jövőben vala. Ő az az egyetlen egy

Történetirónk, ki ezen Ország-veszélynél régiebb. A hét Kapitányoktól fogva az ő idejéig tsak mintegy 300 Esztendők múltakel. *Pray*, *Schwartner*, *Szklenár*, és *Eder* Uraknak igaz Hazafiságokról nints Kétségem, mire nézve tsak azt tarthatni felőlök, hogy úgymint tudós *Criticusok* bátran kivallották Vélekedésöket ezen Iró felől. De vannak mások is, kik ezt a legrégiebb 's ahoz képest hitelre legméltóbb Irónkat 's Történetesünket tsak azért akarnák tenni hitelre méltatlanná, hogy a' Nemzetünk az Ország elfoglalásában véghez vitt ditsőséges hadi Tetteit ne mutathassameg, 's végre maga se hidje. Ez a valóságos Tártyok fok Irigyinknek a Béla Nótáriusának Ótsállásában 's kisebbitésében. Ha rajtok állott volna, tudom, soha nem látott volna világot. Hogy imitt amott hibázhatott, azt megengedem, de mellyik Német, Frantz, vagy Olasz Iró, a ki azon időben élt, vagy pedig még most is él, mentt egészen a hibáktól?

Tinódiról még egyszer.

Szegedi *in Notis ad Rubricas Juris Ung. ad Annum 1553.* Tinódiról következőképen emlékezik: „Hoc anno 1) impressit Claudiopoli Ferdinandoque Regi dicavit Sebastianus Tinódi (Latinus

tinus Juvencium 2) diceret) Rythmos diversi Generis Ungaricos, vel ob antiquitatem legi, immo & ad prælum revocari dignos, 3) quibus a morte Regis Joannis usque ad diram Cædem F. Georgii Martinusii, i. e. per annos 13. omnes Obsidiones, Conflictus, Velitationes, & quidquid Memorabile per Ungariam ac Transilvaniam accidit, minutim persequitur: Orthographiam inscribendo sequens a moderna longe diversam, vocesque & vocum inflexiones in certo trans Danubium districtu usitatas, ut *Tik* pro *Tyúk*; *Sipvel*, *Dobvel*, pro *Sippal*, *Dobbal*. 4) Erat Tivódi inter coævós eruditione multis præcellens, in aulis diversorum Principum 5) diu versatus. Ex quibus tamen Regni partibus Ortum duxerit, non satis liquet. Narrat in Comitatu Abaújváriensi ad Szikszoviam certas possessiones se habuisse." 6)

1) Ez hiba, mert ez a sokféle Történeteket említő verses Munkája 1554-ben jöttki.

2) Tsuda bizony, hogy Prótestáns létére 's az akkori Szokáshoz képest, annak nem nevezte magát, valamint Erdősi Sylvesternek, Juhász Meliusnak, Bornemisza Abstemiusnak, Dávidfi Davidisnek. Azon időből valók: *Fabri*, *Sartoris*, *Victoris*, *Institoris*.

3) Ezt magam is kívánom nem csak a Történetek miatt, mellyeket előhoz, hanem egyéb tekintetből is a Nyelvünkre nézve.

4) Ez a *Sipvel*, *Dobvel*, a Régiek szerént igazán 's jól van ejtve, mert tsupán csak a *vel* tetteki hajdan nálunk a Deák *cumot*. De már mind Komjáti, mind *Sylvestre*, mind Tinódi hol *vellet* hol *vallal* éltek, úgymint: bűnvel, tüzvel, borval, úrval. *Sylvestre* egy helyett ezeket: *Esca autem ejus erat locusta* É mel *sylvestre*, így fordította: Él vala pediglen sáskákval és erdei mézvel. A könnyebb Kimondás vagy inkább *Abusus* a XVI. Századi Eleinkkel hagyattael a *Síovelt* és *Dobvelt*, 's a *Sippalt* és *Dobbalt* vezettebé. *Vel*ből valók a *Velem*, *Veled*, *Vele*, 's a t. *Vel* szint úgy jártt, valamint a *Dativusi Nek Ragaszték*, mert ez is idővel kénytelen lett gyakran *Nakká* változni. *Nekből* valók a *Nekem*, *Neked*, *Neki*, 's a t. mellyek; *Vélekedésem* szerént, hajdan így ejtettek: *Nek-en*, *Nek-ed*, *Nek-ö*, *Nek-mük* vagy *Nek-münk*, *Nek-tük*, *Nek-ök*; és sokkal régiebbek ezeknél: *Énnekem*, *Tenneked*, *Öneki*, 's a t. mert itt már szükségtelenül megkettőztetett a Név másza. Mind a *Vel* 's mind a *Nek Ragasztékokból* származott cme Szavakban: *Vélem*, *Véled*, *Vele*, *Nékem*, *Néked*,

ked, Néki, a hofzszú é-t tsak a szönyújtó Magyarok hozták fel.

5) Ezek a *Principes* nem mások, hanem Főemberek.

6) Ezt ugyan ki nem vehetni bizonyosan Tinódinak azon Verseiből, 'a mellyekből származott alkalmasént a jó Szegedi gyanuja. Azok így vannak:

Ezt ki szörze nagy betegös voltaba

Kenchös Kafsaba egy föstös szobaba.

Tinodinac bijyac mind ez orszagba

Ezör öt száz és az ötuen haromba.

Egör io szerencheien vig voltaba

Vigam iszic Szixai io boraba.

Mert ha terec chusz vala Egör varba

Vixtöl nad teröm vala ő orraba.

A Szikszai borát ihatta azért Tinódi, ha semmit nem bírt is Szikszón. Többire Főemberek Udvaraikban tekergett, hol a Verseit faragá, 's talán éneklé is. Az Udvarbirák 's Kulcsárok ellen igen boszszonkodék, kik rosz Bort adnak vala néki. A Végmunkája azokról vagon. A Krónikája végén fával kinyomtatott Lantja talán azt jegyzi, hogy a Lant mellett éneklette Verseit. Sőt maga magát is Lantos Sebestyénnek és Sebők Deáknak nevezé. N. B. A Deák régenten nálunk sokkal többet tett,

hogy sem mostan. Mert nem az Oskolába járó, hanem az Oskolát megjártt tudós Ember nevezetett annak, 's annyit tett mint *Literatus*, *Eruditus*, mi Okra nézve a Város Nótáriusza is gyakran a Város Deákjának mondatott.

Heltainak, Pétsinek, és Füsösnek Könyveikből szedett Jegyzetim.

Hel ai Gáspárnak Krónikája a Magyaroknak Dolgáról. Kolosvárat 1575. fol. Ujra Győrött 1739. 8. Az Író, a mint mondják, Heltáról eredett és született Szász vala, de a ki, a Magyarok közt neveltetvén fel, a Lutert elhagyá, 's Kálvin után indúlt, Kolosvári Pappá lett, többféle Magyar Könyveket irtt, 's azokat a maga Műhelyében ki is nyomtatta. Hogy az Anya Nyelvére nézve született Magyar nem vala, azt mind az Írás módja, mellyet követett, mind pedig az abban kijelentett Érzés is látszatnak bizonyítani. Például: Kit Nagy Károlynak nevezik vala; kit igen ditsérik vala; ő magamnak vólt erre gondom, 's t. af. A Magyarokról hozott Ítéletét majd alább emlitem. A Történetekre nézve egész Mátyás idejéig keveset ér, mert azokat más Íróinkban sokkal jobb renddel 's igazabban olvashatni. A Munkájában még

is fok régi Szavak és Szóllások jönnek elő, melyekért méltó az elolvasásra. Azokból egynehányat kijegyzettem, a mint a Győri nyomtatásban olvastam, 's az Ítéletemet is melléjek helyeztettem.

„ Mátyás Királynak köszönnyük ez okáért ezt, hogy nálunk vagyon az Magyar Krónika, és hogy Bonfinius azt bölts és okos Deák Szóval megírta. Mert ha Mátyás Király olly bőv fizetést nem tett volna, és viasz fazékban és somfánál főzött volna, mint az mostani Fejedelmek és Urak, bizony egy tsep Krónikánk sem volna, és nem tudná senki, mint jöttek a Magyarok bé, és honnan jöttek bé az Országba. ” Tsalatkozik itten Heltai, mert Bonfinius is, a maga költötte Vélekedésein kívül, egész Mátyás idejéig mindenét színt úgy vette amaz említett 1358-iki Krónikából, 's annak Folytatásából, melyet Túrótzi János készített. Az ő minden Érdeme abból áll, hogy szebb Deáksággal adta elő, 's Mátyás Királyunk Történeteiben fok olly Dolgokat jegyzettfel, melyeket maga szemeivel látott. 'S a Történetekre nézve ugyan ez az egyedül való Érdeme a jó Heltainak is, hogy Hunyadi János 's a Fia Mátyás K irály Dolgaiban nemelly különös Állapatoakat feljegyzett, a melyeket ő legelőször említett. De, a Hibáira tekintvén, egy Magyar Íróf se

rudok, ki a Magyar Vármegyék, Városok, Vá-
rak, Helységek 's Emberek neveiket úgy meg-
rontotta, öszvetörte, 's esméretlenné tette vól-
na, mint Heltai. Azokból kitetszik, hogy az
Országunknak 's a Földnek esméretében igen tu-
datlan lehetett. Alább ezeket is elő adandom.
Zepeli János Királynak több helyett szemére-
veti, mintha a Törökökkel már a Mohátsi Üt-
közet előtt egyet értett volna, 's kész akartva
maradni volna ki az Ütközetből. Ezt utánna
hirdette Istváni is, de még is tsak úgy mint má-
sok Velkedését. De ez a Sorsok többire a Sze-
rentsétől el-hagyott Fejedelmeknek. Itt követ-
kezik, a mit belőle kijegyzettem:

Urkot vetete a nyakában. Urkot, az az Hur-
kot, Tört.

Jót nem mutatnának áldozatoknak Juhai. Juhai,
az az Bélei.

Egy Keppel általüték. Képpel, az az Kop-
jával, Dsidával, Dárdával, Lántsával, Szurom-
gyakkal.

Illára vevé a Dolgot. Elillana, Elszöke.

Eltemeték azt Duna elvé. Dunán túl.

*A Magyarok susogni kezdenek az ő nagy áll-
hatatlanságok szerént a Király ellen — — és miért
bogy ugyan természetek ez, hogy hamar megutálják az
ő Fejedelmeket, és mindenkor újat kívánnak.* Másutt:

nintsen kedvesbb dolgok a Magyaroknak mint bogyok új Királyok legyen. Akkoron vagyon ő nékik legnagyobb Vigasságok, mikoron Egybeveszést szerezhetnek a Királyok között. Ezek bizony tsak Heltainak Rágalmazási, ki, a mint mondám, gya-korta hamisat beszéli a Magyarokról.

Könyörtétes Viadal való ez. Könyvekre méltó vagy is fíralmas Ütközet vólt ez.

Kiregzék közszűlök a szép Menyetskéket. Kiválaszták, kisédegeték.

Római Pápának püsleni a felénél többet birnak vala egész Magyarorszagban. Püsleni, az az Pipéi, Tsibéi, Tsirkéi.

Két felesége vólt mind éltig. Egész életében. És azok felajazák száját az Erzsébet Királyné Aszszonynak.

Keresztel járának. Prótzeffióval.

Népet monstrálni. Mustrálni.

Maga még fok hija vala. De még fok hibázott.

Miert hit és glit alatt birta vala. Adott szó és levél alatt. Glit eredett a sicheres Geleit Német Szóból.

Glit levelet küldének az Uraknak. Szabadjárás levelét, Geleitsbrief.

Szerelmes Bátyám! meggyünk? Mit tegyünk?

Hirtelen egyberoppana a két Sereg. Öszveüt-közék, Öszvetsapa.

Felkászfölödván futni kezdenek.

*Meghagyá, hogy a lovakat gyakran a képekkel.
Szúrnák a dsidákkal, kopjákkal.*

*Hogy tufszúl volna nála addig. Tufszúl, az az
Kezesül.*

*Adá néki a Hollón alól a Vértnek részében egy
verbenyes baragos Orofzlálynak képét. Vért annyit
tett egykor mint Pais, Clypeus, Scutum.*

*A pápás Papok nagyon kintornálnak vala. Igen
kiabáltak.*

*Nékiket az útban vágának le benne, nékiket a
Duna parton, nékiket pedig közűlek beszökteték a
Dunába. Itt nékiket mindenütt a némellyeket he-
lyébe vagon.*

*Vala pedig azkor nagy halál Magyarországra.
Sok embereknek egymás után való meghaláló-
zások.*

Üllefüllenép. Hítván alá való gyülevész Nép.

*A Tseh badat, mellyet fekete badnak neveznek
vala, az alföldre botsátá vala Kinisi Pál alá. Ezek-
ből kitetszik, hogy Mátyás Királynak ama hi-
res Gyalogsága, mellyet Istvánfi nigras legiones ne-
vez, Tsehekből állott. Detsi Ur megsalatko-
zék, midőn azt Nógrád Vármegyében Szedett-
nek hirdeté.*

Ajándok. Ajándék.

Akaszto hispányok. Porofzlók.

Ala-

Alafa. Eledellel tartás, Táplálás, v. Zsold.

Apály. Viznek apadása.

Afzály. Szárazság.

Bétsorország. *Austria*. Óstria.

Datzos. Déltzeg, Kényes, Pajkos, Fejes,
Nyakas.

Előbbeli, Előbbi, Elébbi, Előbbeni, Elébbeni.

Gofztányok. Talán a régi aranyok *Augustales*.

Gög. Gége, Torok.

Havas elvőföld. *Valachia Transalpina*. Ezt most Havasalföldnek mondjuk. Elvő annyit tett hajdan mint Túlsó.

Hősek. Régi Vitézek, próbáltt Katonák.

Innét tova. Ezután, Ennekutánna.

Ittigyen. Itt, Itten, Ittenék.

Karnyolország. *Carniolia*. Krajna.

Korontország. *Carinthia*, Korontály.

Kólya. Hintószekér.

Lántz. Német gyalog Katona. Eredett a Német *Landknecht*ből, 's utóbb Labantz lett.

Magyari Király, Magyari Urak. Magyar Király, Magyar Urak.

Menyekező. Mennyegző.

Morkoláb. Márkgróf. *Marchio*.

Nápolyország. *Neapolis*.

Nyájaskodni. Társalkodni.

Pirial. Perjel. *Prior.*

Rén. *Rhenus.* Rajna.

Rézen. *Ratisbona.* Régensburg.

Szorosok. Hegyeknek szük útjaik.

Toborzó. Millyen tántz lett legyen, bizonytalan.

Udvarbéliek. Udvariak, Udvarból valók.

Závární. Zárni.

Heltai azt írja, hogy Szegszárd onnan neveztetett annak, mivel I Béla sánta és fekete-szeg Ember vala. Itt Bélát sántának szár vagy is kopasz helyében roszúl mondja. Ezt a hibáját az szerzé, mert ezeket: *Hic enim Bela erat calvus* így olvasá: *Hic enim Bela erat claudus.* I. Lajosunkat egy helyett Ördöngösnek nevezi. Talán hogy igen szerentsés vala az ütközetekben. Mert másként nem tudom, mi Dolgát gyaníthatta volna az Ördöggel, holott inkább igen is ajtatos vala.

Hibás vagy megromlott Nevek a többi közül ezek:

Szabáriai Vármegye, hol	Szaladiai Várm.	Szala
Nagyszombat vagyon.	Várm.	
Vasvármegye, hol	Pilisfői Várm.	Pilis
Szombathely vagyon.	Várm.	
Valkonai Várm. Val-	Mosonai Várm.	Mo-
kai Várm.	son Várm.	
Batáviai Várm. Bara-	Posonai Várm.	Poson
nya Várm.	Várm.	

Hon-

Hontai Várm.	Hont	Kotse. Köptsén.
Várm.		Mosoviai Várm. Mo-
Gevinerei Várm.	Gö-	sonvára, most Magyar
mör Várm.		Óvár.
Ungei Várm.	Ung	Seon. Sajó.
Várm.		Vifzlója. Vifzla. Vi-
Orodiai Várm.	Arad	stula.
Várm.		Galatha. Galáts.
Arveniai Várm.	Árva	Liciom. Ticinum.
Várm.		Atilia. Apulia.
Turótziei Várm.	Tü-	Endrei Király. Endre
rótz Várm.		vagy is András Ki-
Zelinei Várm.	Zemplin	rály.
Várm.		Széts. Szétsi.
Kritiei Várm.	Körös	Gara. Garai.
Várm.		Kanizsa. Kanizsai.
Szaratziai Várm.	Za-	Vitési. Vitéz.
ránd Várm.		Gere. Geréb.
Karatnai Várm.	Krász-	Marzsali. Martzali.
na Várm.		Bozsgo. Rozgonyi.
Akulnai Várm.	—	Házi Dávid. Dávidházi.
Czovalyai Várm.	—	Hispan. Ispán.
Új Zolyom. Besztertze-		Mislia. Misle.
bánya.		Jason. Jászó.
Titsonya. Tihany.		Salgon. Salgó.
Gémes. Demes, Dömös.		Szaygraph. Zai Ugrótz.
Leveldő. Lűvöld.		

Pétsi Lukát. rak Könyve a Testi hét Irgalmasságokról. Nagyszombatban 1593. 8. Ez az Író a XVI Századi Literátorinknak egyike vala. Az Ő Keresztyén Szűzeknek tisztefféséges Koszorúja, Sz. Ágoston' Elmélkedési, 's ezen Testi hét Irgalmassági akkori időre nézve nevezetes Könyvek nálunk. Rauzanus Pétert is Ő adáki újra Nagyszombatban 1579-ben. Veszprémi azt írja felőle, hogy Nagyszombatban lakott, 's az Esztergami Káptolonnak Fiscalissa vala. A testi hét Irgalmasságokból ezeket jegyzémki, de a mostani Írásmódjával tevémki:

Barátos. Jóbarát, Társ.	Kótyavetés. Kótyavetye.
Együtt. Egyhelyett.	Közeli. <i>Proximi ejus</i> Rokoni.
Gyűteni. Gyűjteni.	Másodszer, Harmadszer, Valahányszer.
Jobbadon. Jobban.	Nedevér. Denevér.
Kazda. Gazda.	Tahát. Tehát.
Kazdag. Gazdag.	Ölgyülni. Elegyülni,
Kentsezni, Keresni, Szerezni.	Elegyedni, Egyeledni.
Kedű. Kedv.	Nükül. Nélkül.
Kór. Beteg, Nyavalya	Fele. Társ, Barát, Felebarát.
Könyühullatás. Könyv-hullatás.	

Midőn az Emberec az ű feleiecc ellen gyakorla szoktanak kegyetlenkedni.

De meueti Isten az Embereknek tanachio.

Feketot uiselnec, cbörbeut, gaytent, kofsonchot, arán' pereczet, es lanczot, nasfat, es draga fuggoket.

Hog' az ű kozeliert badakoztanac es vittanac.

Hogy azoknac testec sirhez Koporsóban temetes-re vitefsenec.

Az Irásának Módja imillyen : á — a.

é — e, ee, e, é.

ō — o.

ü — u.

gy. — g, gy.

ly. — ly.

ny. — n.

fz. — fz.

ts. — ch.

ty. — ty.

tz. — cz.

A kis k Betű helyett a Szónak végén mindig C Betűvel élt, valamint Heltai Gáspár 's Molnár Albert.

Fűsűs Jánosnak Királyok Tőköre. Bartfán 1626. 8. Ez a Könyv még 1622-ben irattatott, a mint az ajánló levélből kitetszik, 's Betlen Gábornak, a ki Magyarországi Királynak itten neveztetik, vagyon ajánlva. Az Ajánló levélnek a végén ezek vannak : Irattatott az utolsó Időnek

nek CIC IDCXXII. esztendőjében *idibus Octobris* Királyi Felsegednek alázatos Szolgája Pataki Fűsűs János, az Kegyelemnek Prædikátora. Az egész Könyből kitetszik, hogy a Szerzője egy valóban tudós és olvasott Ember vala. Hogy azonban a Drága köveknek Belérejőkről gyakran igen babonás Vélekedéssel vala, azon nem kell tsudálkoznunk, mert akkor még a legtudósbab Emberek is a leghihetetlenebb 's a Természettel legellenkezőbb Dolgokat is elhitették magokkal. Így például, a *Sardius* vagy is *Carneolus* körül azt mondja, hogy a fát szint úgy magához vonja, va'lamint a Mágnes a vasat, 's az Emberekben örömet indít, 's t. af. A Római Pápáról 's Papi Rendről több helyett nem jól beszél. Vannak a Könyvben imítt amott egynehány Görög vagy is Római mértékű Versek is. Egy helyett, a hol azt állítja, hogy a vesztegülő Mesteremberekből rossz Katonák válnak, erről illy Verset farag:

Elhidgyed, hogy rossz Vitéznék Varga, Szabó, Szűts.

Az Írás módjában, a mint a Könyve mutatja, *Sylvestert* sokban követte, mert csak nem mindenütt é helyett e — t tett:

gy.

—

g

—

j

—

i

—

íz — ß —

ts — cz —

Én mindazáltal, a mit belőle kijegyzék,
azt a mostani Irással imigy irámki:

Szü. Cor. Sziv.	Előhasú Katona. Új Ka-
Kü. Ex. Ki.	tona.
Kedig. Autem. Pedig.	Nagy fokára. Igen ké-
Gyalánt. Gyanánt.	sőre.
Bódog. Boldog.	Vitzkos tsödör. Dél-
Elébbeli. Elébbeni.	tzeg, kényes, szilaj
Hon lakos. Otthon lakó.	ló.
Vóltalan. Ki nem vólt.	Kajabajálni. Tsátsogni,
Sinárd. Fosvény.	Fetsegni, Petyegni,
Pufztorék. Valami Ven-	Daráni, Papolni.
dégség.	Barkó úgy segéllyen.
Kérhetdsze. Kérdezhe-	Szelid bofinta.
ted.	Kard ki Kard.
ManguriVétek.Mángor-	Amé pély-anya! meg-
nyi az az apró Vétek	esék az lúd az jégen.
Bajtoll, *) Tremló, **) Tzavira. ***)	

Az előhozottakból némellyeket magam sem
tudom mit tegyenek.

E

Strab-

*) Talán Kótsak, Daru, Káró, vagy Keretsen to-
lú Bokréta, melyet a Vitézink régtől fogva fze-
rettek viselni.

**) Valami lószerszám lehetett.

***) Tzavira talán Kantza, Kabala. Abból jöhetett
Tzevere, az az nyers 's tűzről pattantt leányka.

Strahlenbergnek, Schlötzernek, és Georginak Könyveikből szedett Jegyzetim.

Strahlenbers Das Nord und Ostliche Theil von Europa und Asia. Stockholm 1730. 4.

Pap. 8. „ In der alten Scythischen Mungalischen Sprache bedeutet Yk so viel wie groß. ”
 En ezt Ignek olvasom, mellyből egykor származott a mi Igen Szavunk, az az Nagyon, Felettebb. Ig jó, Ig jól még most is hallatik néhol.

Pag. 61. „ Baschkiren werden von ändern, welche der Sprache nach verwandt und ihre Nachbarn sind, *Sari-Tschteck* genannt, d. i. die roth oder brandgelbbärige Ostiacken. ” *Sari-Tschteck* nem más, hanem sárga Üstök, valamint *Kara-Kalpak* Fekete Kalpag vagy is Kutsma. Sárga hajdan nálunk is Sárnak mondatott. Sár egykor nálunk Epét jelentett, 's abból lett Sár, Sári vagy is Sárga, *Flavus*.

Pag. 76. „ *Ghew* in Persischen heiszt so viel wie *Victoria* oder der davon getragene Sieg. ”
 Talán ebből a *Ghew*ből vagy is Győből származott az Igénk: Győzni.

Pag. 79. „ Die Kalmücken heissen sich *Elöth* ”
 Ennek az Elődnek két nyomát találok nálunk. Szaboltsnak Árpád után az első Főembernek Attya színt úgy neveztetett *Elendnek* az az Elődnek.

nek. 'S hogy még most is fenn van nálunk az ilyen Szóllás: Elődi Magyarok, Elődink, az az Régi Magyarok, Eleink, azt mások is tudják. Némellyek az Elődöt Eldődinek mondják, de nem jól, mert Elődi színt olly Szavunk mint Valódi.

Pap. 86. Arintzi Tatárok (*Strahlenberg* gyakran a Kún Nemzeteket is Tatároknak hija, de a mostani Pétervári Tudósok a Tatar és Kún, vagy, a mint ők nevezik, Fin Nemzeteket már most megkülömböztetik) a Szerzőnek azt be-
széllették; hogy ők Arrtól neveztettek így. *Arr* náluk annyi mint *Hörniss*, Deákul *Aflus*, *Oestrum*, Magyarul Bögölly, Lódarás. Ez az *Arr* nem más, hanem Ár, melly nálunk annyi mint *Sabula*, az az Varga-tű.

Pag. 93. „Es wird bekantt sein, daß die Tatern den Wolga Strohm *Edell*, *Idell*, auch *Atell* nennen.“ Ezt azért hozom elő, hogy ki-
látsék, hogy midőn Béla Nótáriusza *Etyl* folyót emleget, mellyen az Eleink Szittyából való ki-
mozdulásokkor általkeltek, azt az újaiból nem szopta. Ugyan ezt a folyót emlegeti amaz 1358-
diki Krónikás is *Ethewel* az az Etől neve alatt,
's felőle azt írja, hogy Szittyában veszi eredetét. De hibázik abban, hogy Don vizével azon
egy folyónak állítja lenni, mert Etől Deákul *Rha*,

Oroszúl, *Wolga*, Afztrakánnál a Káspai vagyis Sár-tengerbe omlik; Don pedig Deákúl *Tanaïs*, Oroszúl *Don*, Tatárúl *Duna*, Azaknál a Fekete tengernek Torkába szakad. Ez a Fekete-tenger Torka hajdan *Palus Maotis*nak hivattatott, mostan pedig Azaki Tengernek neveztetik, Oroszúl *Mertvoe more*, az az Hóltt-tengernek. Azonban lehetne nevezni Dontavának is, mert ez a folyó szerzi leginkább,

Pag. 96. „Die Hunnische Descendenten aber als die Ostiaken. Helmoldus anführet, Rußland wäre wegen ihrer der Hunnen Vorfahren halber auch *Chunigard* genannt worden. ”

Pap. 135 & seq. A Kalmuk és Mongol Szavak közül, a mellyeknek a Magyararral valami hasonlóságok vagyon, imezek:

Vedd észre. A Kalmuk 's Német Szavakat, úgy adom elő, a mint a Könyvben vannak. Hogy a Kalmuk Szavakat a Szerző hibásan irta, 's hogy sokkal hasonlóbbak a mi Szavainkhoz, abban bizonyos vagyok.

Artzul. Schnufftuch. Nálunk *Artza Facies.*

Acha. Bruder. Ötse.

Arbabuda. Gerste. Árpabúza.

Alema, Alma. Apfel. Alma.

Arslan. Löw. Oroszlán.

Affun. Haav. Nálunk Afzszonyember talán
a Hajviseléstől mondatott annak.

Bulgari. Fucht. Bagaria.

Burtzak. Erbsen. Borsó.

Cege, Tzegmündebel, Camisol, Zeke, Zeke-
mente.

Chuduck, Kuduk. Bruinen. Kútak.

Chaara, Kara. Ich fluche. Káromkodom.

Chaebnek. Mantel. Köpönyeg.

Eme. Weib. Minálunk is hajdan annyit te-
hetett.

Eme Taka. Huhn. Eme tyúknak nevezi *Sil-*
vester is.

Eme my. Katze.

Ere. Mann. Nálunk is egykor annyit tehe-
tett. Arra mutatnak *Méh-here*, vagy inkább *He-*
re-méh, Fucus, a Méhek között való *Him.* Ki-
herélni, *Evirare*, a mit most nem mondunk így
jól: Herélni. Minden bizonnyal *Ere* nálunk is
hajdan szint úgy divatban vala, valamint az em-
litett *Eme*.

Ere Taka. Ein Hahn. *Here*-tyúk, az az Ka-
kas, Kakó, Kakótza. Az *Ere*tyúk szint úgy di-
vatban lehetett egykor, valamint még *Sylvester*
idejében az *Emetyúk, Gallina.* Tyúknak mon-
datott hajdan mind *Gallus*, mind *Gallina*, 's mind
Pullus gallinaceus.

Gaschun, Kaschun. Bitter. Keserű.

Gerky. Leuschter. Nálunk Gyertya, Candela.

Ivrekci. Daum. Öreg-új.

Itmug. Brod. Nálunk Eddmeg, Comede.

Ire. Komm her. Jere, Jer ide.

Ilga. Habicht. Ölyű, Ölyv.

Kalbaga. Löffel. Kalán.

Kiblim. Sammet. Kilim Bod szerént Tapes,

sculicus.

Kara. Schwartz. Nálunk Korom, Fuligo.

Kudsa. Ich belle. Nálunk Kutya, Canis.

Kibr. Ich suche hervor. Keresem.

Kumælack. Hopffen. Komló.

K.ndschur. Hanff. Kender.

Kun, Chun. Mensch. A régi Magyarok is Kúnoknak nevezék magokat.

My. Katze. Nálunk Miogni annyi mint Matskául szóllani.

Namubr. Sommer. Nyár.

Nadja. Ich bringe höher. Nagyobbá teszem.

Nevra. Ich nenne. Nevezem.

Oeke. Mutter. Málunk Ük, Avia.

Schara. Gelb. Sárga.

Schadsagai. Alster. Nálunk Tsatsogó, Lo-

quax.

Schara. Bier. Ser.

Sorigtag. Notb. Szorulás.

Schor-

Schorgotago. Pfanne. Tsörgeteg.

Sachal. Bart. Szakál.

Staican. Corduan leder. Szattyán.

Serach. Ich erwache. Serkenek.

Solodi. Ich lauffe. Szaladok.

Schida. Langer Spieß. Dsida.

Salki. Wind. Szél.

Saki. Ich zerbaue. Nálunk Szakítom, Lacro.

Themæ. Cameel. Teve.

Taka. Hubn. Tyúk.

Tengri, Gottes Sohn. Kalmár György is azt írta, hogy az Eleink az Istent Tangrinak neveztek egykor. A Burátok is az Istent Tengerinek mondják.

Tutarga. Hirse-grütze. Nálunk Tatárkâ, Fagopyrum, Haritska, Hajdina, Pohánka.

Taga. Ich verlaugne. Tagadom.

Uker, Une. Kube. Nálunk most Ökör, Bos, Űnő pedig Juvenca.

Urta. Dessfalls. Érte.

Pag. 310. „Ambar. So nennen die Russen ihre Speisse Kammern, und worinn sie allerhand Supellectilia verwahren; Amber aber heißen bey denen Cosaken und Czerkassen am schwartzen Meer die Gruben, worinn sie ihr Korn verwahren. ” Nálunk Hombár, Furinarium, Liszt-tartó.

Pag. 348. *Degod. Wagenschmiere. Deget.*

Pag. 352. Bizonyos nagy fehér Bagoly, melyet *Zagannak* vagy *Zagan-Gorochunnak* neveznek, egy igen szent Madárnak tartatik a Kalmukoktól, 's azt senki közülök nem meri lelőnni. *Zagan* külömbben nálok annyit tesz, mint fehér. Holtai is emleget bizonyos *Zakan* Madarakat, mellyek Szittyában bőven vólnának. De hol vette legyen ezt, nem említi, talán a régi Énekekből. *Gorochun* minden bizonnyal nem egyéb, hanem Keretsen. Ez a Keretsen ha a Sólymok vagy Gémek neméből való e, azt mások látsák. A Keretsen Toll nevezetes Süveg Ékefség volt az Eleinknél. Ezen Toll Bokrétat értette Gyöngyösi is Kemény Jánosában így verselvén:

Maga is szög legény, lova is szeretsen,

Süvegének nyusztyát örzi egy Keretsen. — —

Pag. 375. „ Sie haben keine *Bullwans* oder aus Holtz geschnittene Götter. ” *Bullwan* nem más, hanem Bálvány, Képállvány.

Pag. 382. „ *Kallacshi* wird in Rußland eine gewisse Form und Art Semmel oder Weizen Brod genannt, ” Kaláts.

Pag. 410. „ *Temer* oder *Temir* bey den Türken und Tatern heisset Eisen, welches Wort sie gemeiniglich bey einem Orte, wenn solcher fest, stark, und unüberwindlich, bey einer Person
aber

aber, wenn selbe mächtig, gewaltig und robust ist, gebrauchen." Nálunk Temérdek annyi mint *Crassus*, *Robustus*.

Schlötzer's Allgemein Nordische Geschichte. Halle 1771. 4. Ez a Könyv az éjszaki Nemzeteknek Történeteiket 's Nyelveiket a tudós Világgal igen megismértette. Én itt csak a Fin nemből való Nemzeteknek velünk rokonos Szavaikat hozom elő. A következő Betűket így kell érteni: *Fin.* Finül; *Vog.* Vogulul; *Ofzt.* Ofztyákul; *Vot.* Vottyákul; *Mord.* Mordul; *Szam.* Szamodul; *Tser.* Tseremesül; *Per.* Permiánul; *Sir.* Siránul. A Fin Nemzeteknek ezen Nevezeteik Oroszul vannak ejtve, mert ők magokat másként nevezik. Hogy pedig ezek az idegen Szavak nintsenek helyesen leírva 's kitéve, azt elgondolhatni. Míg valamelly Magyar nem hallja ezen Népeket beszélni, 's a Szavaikat velünk nem fogja közleni, mind addig ezen Nyelvrokonyinknak Szavaikról soha nem leszünk bizonyosak. Én elhitettem magammal, hogy akkor sokkal magyarosabbak lesznek. *Schlötzer* csak mások Írásiból szedteki, 's azok ismét egyik a másiktól vették. Az az Író, kiből *Schlötzer* az Ofztyák Szavakat vette, igen helytelen Írás módjával éltt. Az Ofztyák leginkább megegyez Vogullal, 's ez ismét, *Schlötzer* szerént Magyarra.

Agy. Caput. — *Szam.* *Aiwa.*

Ajak. Labium. — *Vog.* *Aigwun.* Frenum. —

Talán *Ajakvonó.*

Ajtó. Janua. — *Fin.* *Vog.* *Aau.* — *Aj.* egykor annyit tett nálunk mint Hiatus, Fissura, Scissura, Ruptura.

Alma. Pomum. — *Vot.* *Ulmo.* *Tser.* *Olmah.*

Fin. *Omena.*

Anyá. Mater. — *Vog.* *Ank.* *Ofzt.* *Anka.*

Apa. Pater. — *Ofzt.* *Obo.* — Nálunk *Aba* vagy is *Oba* Király onnan neveztetett így.

Bunda. Vestis pellicea. — *Szam.* *Chun choba,* talán *Kún Suba.*

Eb. Canis — *Vog.* *Ofzt.* *Amp.* *Fin.* *Koira.* Nálunk *Kúrja* !

Egér. Mus. — *Vog.* *Lankyr.* *Ofzt.* *Lbenkar.*

Éj. Nox. — *Szam.* *Pij.* *Vog.* *Per.* *Tser.* *ŷi.* *Nord.* *Wej.* *Fin.* *ŷö.*

Ember. Homo. — *Vog.* *Kum.* — Ez minden bizonnyal *Kún*, 's így nevezik az Embert az Elődök is vagy is a Kalmukok, 's a régi Magyarok is így nevezék magokat.

Fa. Lignum. — *Szam.* *Pa.* *Fin.* *Vot.* *Tser.* *Per.* *Pu.* *Ofzt.* pedig *Pfa.* *Silva.*

Falu. Vicus. — *Szam.* *Paul,* vagy talán *Palu.*

Fan, *Fon,* Pubes. — *Vog.* *Ofzt.* *Pun.* *Pilus.*

Felhő. Nubes. — *Vog.* *Pul.* Mord. *Pjel.* Fin. *Pilwi.*

Fi. Filius. — *Fin.* *Pu.*

Föld. Terra. — *Szam.* — *Ĵaa.* — Talán ebből való nálunk a *Ĵárni*: *Ire*, *Itinerari*, *Peregrinari*; azután *Gyalog* vagy is *Ĵalog*, hajdan talán *Ĵalog*, *Ĵárovog*, *Pedestris* v. *Terrestris*. — *Föld*, *Schlötzer* szerént, *Ofzt.* *Mgh*, olvasd *Megy*. Nálunk is talán egykor *Megynek* mondatott, mert *Föld* a német *Feld*ből való. *Feld bauen* Magyarúl: a *Földet* művelni. *Vármegye* talán annyit tett eleinten mint: *Terra Castri* v. *Castrensis*.

Fül. Auris. — *Szam.* *Cha*, olvasd *Ha*. Ebből jöhetett *Hallani*, *Audire*. *Fül* *Vog.* *Päll.* *Ofzt.* *Pelb.* *Per.* *Pel.* *Vot.* *Pjel.* *Mord.* *Pilä.*

Gyalog, *Ĵalog*. *Pedestris* v. *Terrestris*. — *Vog.* *Ljale.* *Pedes.* *Hal.* *Piscis*. — *Mord.* *Kal.* *Fin.* *Kala.* *Vog.* *Kul.* *Tser.* *Kol.*

Hat. *Dorsum*. — *Ofzt.* *Szam.* *Maga*. — Hát egykor talán nálunk is *Megnek* mondatott, 's abból jöhetett a *Megé*, *Megett*, *Megül*, az az *Hátul*. Hát a *Tót Herbátból* eredettnek látszik.

Holnap, *Holdá.* *Mane*. — *Vog.* *Kolta*.

Ij, *Iv.* *Arcus*. — *Szam.* *In*.

Istep. *Deus*. — *Vog.* *Ofzt.* *Torom*. — Nálunk mondják *Teremzőnek* is.

Yárni. Ire. — Szam. *Yadas.*

Kakas. Gallus. — Vog. *Choim tóko ch*, talán *Kan tók*, az az *Kantyúk.*

Kanál. Cochleare. — Ofzt. *Nála.*

Kés. Culter. — Vog. *Kätschi.* Ofzt. *Ketsch.*

Ketske. Capra. — Ofzt. *Ezka.*

Kéz. Manus. — Ofzt. *Ket.* Tser. *Kat.* —
Nálunk Kats, Katsó. Manus parva.

Kos. Aries. — Vog. *Kum-ofsch*, az az *Kan-os.* Vog. Ofzt. *Osch*, *Neosch.* Ovis. *Huifosch*, *Puosch*, Agnus, mintha mondanák *Új-os*, *Fi-os.*

Kő. Lapis. — Fin. *Kiwi.* Tser. *Kü.* Ofzt. *Keu*, *Kei.* Mord. *Kiäw.*

Leány, Leányka. Puella. — Ofzt. *Lbánka*, 's Vog. *Line*, *Leina.* Sciurus. Ki tudja, ha a *Leányunk* a nevét színt úgy nem vette e az *Evet-től*, valamint a *Feleségünk* a *Hölgytől* 's *Menyettől.*

Ló. Equus. — Vog. *Lu.* Ofzt. *Lbau.* Neulbau pedig, talán *Nőló.* Equa, az az *Kantza*, *Kabala.*

Lúd. Anser. — Vog. *Lune.* Ofzt. *Lbunt.* Tser. pedig *Luda.* Anas.

Matska. Felis. — *Mätschich.*

Mely. Peſtus. — Vog. *Magla.* Ofzt. *Meg-bilch.*

Mony. Ovum. — *Vog.* *Mong*, *Monp.* Tser.
Fin. *Muna*.

Mony. Penis. — *Mord.* *Mun*.

Néne, *Nénika*, Soror natu senior. — *Ofzt.*
Nanja, *Szam.* pedig annyi mint *Frater* natu se-
 nior.

Nyelv. Lingua. — *Vog.* *Nielm.* *Ofzt.* *Nal-*
bem. Tser. *Filma*, *Morg.* *Kjel.* *Fin.* *Kijeli.* Ta-
 lán innen jött a *Kijáltani* szavunk.

Nyeríteni. Hinnire. — *Vog.* *Njaur.* *Hinnu-*
lus, *Mannulus*.

Nyil. Sagitta. — *Vog.* *Njel.* *Ofzt.* *Nodbl.* *Per.*
Njol. *Mord.* *Nall.* *Fin.* *Nuoli*.

Nő, mostan: *Nupta* v. *Uxor*, hajdan: Ani-
 mal generis feminini. — *Vog.* *Szam.* *Ne.* Ani-
 mal femineum. Így az elsőknél *Ne-ofsch*, az az
Nő-os, *Ovis*; *Kum-ofsch* pedig, az az *Kan-os*,
Aries. Az utolsóknál *Atziki*, *Puer*; *Ne atziki*,
Puella; *Manzarana*, *Servus*; *Ne-manzarana*, *An-*
cilla.

Ón. Stannum. — *Ofzt.* *Ulbm*.

Orr. Nasus. — *Vog.* *Njoll.* Tser. *Njor.* *Vot.*
Per. *Nür*.

Pad. Scamnum. — *Vog.* *Pal.* — Nálunk
Pallás, *Teetum*, *Tabulatum*.

Ros. Secale. — *Vog.* *Orsch*.

Ser. Cerevisia. — Vog. Ssara. Ofzt. Vot. Per. Ssur.

Siveg. Pileus, Mitra. — Szam. Sawo.

Száj. Os. — Ofzt. Lbul. Talán Lebel, Lehellő. Szam. Nall. — Nálunk Nyelv, Lingua, Nyál pedig Saliva.

Szán. Traha. — Szam. Chan.

Szem. Oculus. — Vog. Scham. Ofzt. Ssem, Saima. Vot. Per. Ssin. Mord. Ssielma. Fin. Silma.

Sziv, Szű. Cor. — Szam. Mord. Sej. Vog. Schim. Ofzt. Ssöm.

Tapasz. Lutamentum. — Szam. Tap, Argilla.

Tegnap. Heri. — Szam. Tej.

Téj. Lac. — Vog. Tschöchiut talán Tsötsviz.

Tenger. Mare. — Ofzt. Thangath, Fluvius.

Teve. Camelus. — Ofzt. Tűja.

Tó. Lacus. — Szam. Ofzt. Vot. Sir. Tó.

Tyúk, hajdan Emetyúk. Gallina. — Vog. Neu-tokoch, talán Nő-rók, vagy is Nőtyúk. Tser. Zíbe, az az Tsíbe, Zsíbe, valamint nálunk.

Tűz. Ignis. — Szam. Tu. Vot. Taut. Ofzt. Tuut. Tser. Tul. Vot. Tűl.

Új. Digitus. — Ofzt. Dblbuj.

Úr. Dominus. — Ofzt. Urt.

Vaj. Butyrum. — Vog. Voj. Vot. Wai. Mord. Wai, Per. Wi. Fin. Wojta.

Város, Urbs. — Ofzt. *Wofsch.*

Vas. Ferrum. — Ofzt. *Woach.* Vot. Tser.
Per. Szir. Ker. Nálunk *Kard*, Gladius, Ferrum,
quod fecat homines.

Vese. Ren. — Vog. *Welchi*, Penis.

Viz. Aqua. — Fin. *Wefsi*. Mord. *Wied.*

Egy. Unum. — Vog. *Aku*. Ofzt. *Eier.*

Két. Duo. — Vog. *Kireg*. Ofzt. *Katu*.

Három. Tria. — Vog. *Kurom*. Ofzt. *Chulom*.

Négy. Quatuor. — Vog. *Nille*. Ofzt. *Nillha*.

Öt. Quinque. — Vog. *At*. Ofzt. *Uwät*.

Vot. *Wir*.

Hat. Sex. — Vog. *Kot*. Ofzt. *Chot*. Vot.
Kwat.

Nyóltz. Octo. — Vog. *Nöllou*. Ofzt. *Ni ba*.

Tíz. Decem. — Ofzt. *Doff*.

Húsz. Viginti. — Vog. *Kus*. Ofzt. *Chus*.

Húszonegy. 21. — Ofzt. *Chus egid*.

Negyven 40. — Vog. *Nelmen*.

Ötven. 50. — Vog. *Atpen*.

Hatvan. 60. — Vog. *Kotpen*.

Száz. 100. — Vog. *Schát*. Ofzt. *Sot*.

Vot. *Ssu*.

Két száz. 200. — Vog. *Kitscha*. Ofzt. *Katsot*.

Georgis *Russland Beschreibung aller Nationen
der Russischen Reiches. Leipzig 1783. 4. Ez a Szer-
ző Fin Nemzetbélieknek tartja a Letteket, Esz-
te-*

teket, Livokat, Ingurokat, Tseremeseket, Tsuvasokat, Mordokat, Vottyákokat, Ofztyákokat, Vogulokat, 's Tyaptséreket. De hogy itt kihagyott egynehány Népeket, kik méltábban tartoznak a Fin Nemzetek közé mintsem a Lettek, *Letten*, a való. Illyenek a Szamojedek, Permiabéliek, Sránok, Baskirok, Tungusok, Burátok, 's a t. *Georgi* szerént Szibir országot az Oroszok már a XVI. Században meghódíták, Karjelországot pedig tsak 1721-ben kapták el a Svédektől. Ez a Karjelországa a Finországnak az előtt egy Darabja vala. A Lapok a Finoktól tsak a XIII Században szakadtak el, minekutánna a Finok Keresztyénekké lettek. A Finoknak hajdan tulajdon Fejedelmeik valának; míg a Lapok el nem váltak tőlök, de annakutánna, még az említett Században, a Svéd Királyoknak kellett fejet hajtaniok.

A Finoknál *Perkel*, Ördög. Nálunk *Perkelni*, Torrere.

A Tseremeseknél *Azai* Atya; *Kobas* Doromb; *Schaitan* Sátán; de a kit nem mernek így nevezni, hanem *Jónak* mondják. Vizben lakik, 's leginkább Dél tájban rettenetes. *Vadasch*, Erdőn 's Vadon uralkodó Ördögök vagy is Lettek, kik a Vadászatot szerentséssé vagy szerentsétlenné teszik.

A Vottyákoknál *Wir Vér. Tschanga Tsóka.*

Az Ofztyákoknál *Thumbra Dombra Tombora.*

Imi Afzszony, Eme.

A Bucharoknál *Tauk Tyuk. Ett Eb.*

A Baskiroknál *Kinder Kender. Maj Vaj.*

A Kirgiseknél *Tye Teve. Batyr Levente,*
Hös, Bátor, Heros, Held.

A Teleutoknál *Arseb Ros. Budai Búza. Ar-*
ba. Árpa. Bortschak. Borsó.

A Katsintzoknál *Irwen Öröm, Artemisia.*

A Kalmukoknál *Dsida Dsida, Dárda. Bö*
Büvös, Bübájos.

A Magyar Íróknak szóló két jeles In- *tések.*

Ráth Mátyás Ur, ki a Magyar Hirmondót 1780-dikban kezdette, 's három Esztendeig olly ditséretesen folytatta, az 1782-diki Hirekben a 275-dik Levélfélen *) így szól: „De hadd tegyek ez úttal egy két Jegyzést, mellyet igen kívánnám, hogy a Fordítók mindenkor elméjük-

F

ben

---

*) Gróf Valtren szomorú Játéknak Kónyi által készült Fordításának emlegetése alkalmatoiságával.

ben tartanának. Első az, hogy a Magyaroknak nem lévén férfiúi és afzszonyi Nemet megkülömböztető szóvégezte vagy is *Genussa*, tehát azon Szókat, mellyekkel más Nemzetek az afzszonyi Nemet jelentik, egyedül tsak az afzszony Nevezetnek melléje tételével lehet 's kell magyarázni. Mert ez a *né* szótska Feleséget téfzen, 's koránt sem egy azzal az *innel*, mellyet a Németek minden Afzszonyt jegyző szó végén helyheztenni szoktanak. Megtetszik ez tsak abból is, hogy a Magyar tsak akkor él vele, midőn az Afzszonyt a Férje nevével nevezi: p. o. nem mondja Valtronnénak, ha az Attyát Valtronnak hívják, hanem Valtronné azt teszi, hogy Valtronnak a Felesége. Mondják ugyan már most néhol: Királyné, Szakátsné, Mösóné akkor is, mikor nem afféle Ember Feleségéről, hanem azon hivatalú Afzszonyról szállanak, és Királyafzszonyt 's a t. kellene mondaniok. De ez minden bizonnyal idegen Nyelvekből eredett helytelen szóllás. Még is a többi között a 112-dik Levélfélen *meine Freundin* imigyen vagyon kitéve: *Édes Barátné Afzszonyom*. Ez tudom, hogy akárkinek is viszsa fog tetszeni. Mert soha Magyar ekképen nem szóllott, hanem vagy így: *Afzszony* *Barátom*, vagy pedig emigy: *Barátom*

Afz-

Afzszonyom. *) Más ohajtásom az, hogy idegen Szókat, kivált azokat, a mellyeket Magyarának nehéz kimondania, ha szinte közbeszédben élnek-is vélek, Írásban távoztatni igyekezzünk. Máskülömbben óhatatlan lészzen Nyelvünknek másokkal való elegyedése és végső romlása. "

Ugyan azon Ráth Úr Makónak a Mennykőnek mivóltáról írtt és Révai által Magyarra fordított Munkáját emlegetvén 's rostálván, a töb-

F 2

bi

---

*) Kár, hogy az Urániának Írói ezen Jegyzésnek nem vették hasznát, mert úgy a Barátnét, Bolondnét, Aratónét, Varrónét, Tanitónét, 's Társalkodónét minden bizonnyal ki-hagyták volna. Attól tartok, ne talán utóllýára még a nőstény Szamarat is valaki Szamárnénak mondja, mint-hogy a Németek azt is Eselinnek nevezik. -- Nekem úgy tetszik, hogy hajdan az Kleinknél a' Nő szótska (mellyből a mostani Nő lett effélékben: Szabóné, Vargáné) közönségesen annyit tett, mint Afzszonyi vagy Nőstény-állat, Femina, vel Animal fexus feminei; 's tsak akkor vették annyinak mint Feleség, Uxor, midőn a Névnek utánna tétetett, vagy pedig ha így ejtették: Nejem, Nejed, Neje, 's a t. Kitetszik ez többi közt abból is, mert Nőstény is annyi mint Animal fexus feminei. Nőszni pedig nem tsak annyit tesz mint Uxorem ducere, hanem annyit is mint Concumbere, Coire, Conjugi. Faludi is így vette ama Versében: Nőszton nősző

bi között így szól: „Ellenben ha az Olvasók a
 sok újdonság és szokatlan Szóllásokat látják, le-
 het, hogy első tekintettel elijednek tőle. De
 ki tehet róla? Avagy lehet-e új Dolgokról, mel-
 lyekről ennekelőtte Magyarul még nem szóllot-
 tanak, régi mód szerént írni avagy szóllani. Nints
 itt egyéb hátra, hanem hogy vagy idegen Nyel-
 vekből költsönözött szókkal elegyítsük, vagy
 pedig a Dolgoknak mivoltához alkalmaztatott új
 Szól-

---

vén Menyetske. A Voguloknál és Szamojedek-
 nél is N e annyi mint Afzfzonyi vagy Nöstény-
 állat. Bátori a' Magyarra fordított Sz. Írásában
 Afzfzonyt vagy is Fejérfzemélyt több helyett
 Nemberinek mondja, a mi is Nő és Emberből
 eredett, az az Nő-emberinek. Ez a Nemberi
 azért hagyatott el alkalmasént, mert a Nem-em-
 berihez igen hasonlított, 's okot adhatott a ne-
 heztelésre. Én tehát ezekből azt hoztam ki,
 hogy ha a Nő vagy N é hátúlról akasztatik va-
 lami Névhez, mindenkor annyit tesz mint Fele-
 sége azon nevűnek vagy hivatalúnak, például:
 Budainé. Tisztartóné. Aggnő nem tehet itt pél-
 dát, mert ez régenten két Szó vala, ugymint
 Agg, Vetus, Vetulus, és Nő, Femi-
 na, Mulier. Ha pedig a Névnek előtte mon-
 datnék, például: Nő-Király, Nő-barát, Nő-
 szakács, Nő-táncos, Nő-társ, 's t. af. annyit
 tehetne mint Regina, Amica, Coqua, Sal-
 tatrix, Socia.

Szóllásokkal bővittsük Nyelvünket. Az első anyiban jobban tetszik némelyeknek, hogy azok, a kiknél a Dolog valamennyire esméretes, könnyebben elértik. De egyebek, kivált azok, a kik más Nyelveket tellyeséggel nem tudnak, nem hogy világosodnának az olyan elegyített Beszéd által, sőt inkább eszék nélkül való Szólásra szoktattatnak. Illyen p. o. ez a Szó: *Electricitas*; ezen még a Deákos Ember is, a ki Görögül nem tud, alig érthet valamit, ha tsak előbb vóltaképen meg nem magyarázzák nékie; holott ha valamelly ámbár új forma Magyar Szót téfzek helyébe, melly néminémű Tulajdonságát megfejtí, p. o. Gyántázat vagy Gyántás erő, 's t. af. a legtudatlannabb Ember is fog valamit felőle gondolkozni, hamarább is megfogja 's megtartja elméjében, a mellett másoknak alkalmatofság adódik annál helyesebb Szónak fel-
találására. "

A Nyelvünkbeli első Próbák.

Azok a Hazafiak, kik az első Próbák 's Kísértések által mintegy jeget törtek anya nyelvünkön, megérdemlik valóban, hogy a legkésőbb Utóink is megemlékezzenek rólok 's a Munkáikról. Azon vóltam, hogy én itt őket

igazán előhordhassam, ha mindazáltal vétteni talállok, kérem az olvasottabb Hazamfiait, hozzák helyre vetkemet.

1. Eddig a legrégibb Magyar Kéziratunk ama Halotti vagy is Temetéskori Beszéd: *Latitue feleym.* Azt Koller 's Révai 1210-ből valónak mondják lenni.

2. A legrégibb Magyarúl írott könyvnek nézhetni az Ó Törvénynek ama Fordítását, melly Bétsben a Ts. Könyvesházban találkozok illy Jegyzet alatt: *Codex Man. Hung. Theolog. LXXXV. B. N. 81. five Codex Man. rec. Nro. 81.* Én azt Bátor Lászlóénak tartom, ki Eggerer szerint 1456-ban halt meg. Legalább senkit nem emlegetnek ő kivűle a Magyar Írók, a ki Komjáti, Pesti, és *Silvester* előtt a Sz. Írásnak valamelly Részét fordította volna Nyelvünkre.

3. Az első nyomtatott Magyar Könyvünk a Sz. Pál Leveleinek fordítása Komjáti Benedek által. Ez a Könyv Krakkóban jött ki 1533-ban.

4. Az első nyomtatott világi Magyar Könyv Ézóp Költöttbeszédjeit adja elő Pesti Gábornak fordításából. Nyomtatott pedig Bétsben 1536-ban.

5. A nyomtatott egyvégű vagy is énekes Magyar Versek előszer jelennek meg a most említett Pesti Gábornak Ézóp Fabuláiban. Ez az

érdemes Hazafi, 's úgy szólván, első Nyelvünk-béli *Litteratorunk*, azokba szorítá a Költöttbelzéd-ből vehető Tanúlságot, vagy, a mint maga nevezi, a Fabula Értelmét. Többire mind egyik Értelem hármaz egyvégű Versekből áll, melly Versek hármaztatásokban, tudtomra legalább, a Hazafiak közül még senki nem követte őtet.

6. A Görög vagy is Deákféle Magyar Verseken legelőször adott próbát *Silvester* János, midőn 1541-ben Újszigeten kiadá az Új Testamentomát.

7. A kétforú Versek kezdőjének nálunk némellyek G. Teleki Ádámot állítják, ki a *Corneillenek* Tzid nevű Gyászfjátékát 1773-ban illy Verseken adtaki. De én már 1770-ben egy írott Könyvben, melly mintegy száz világi Magyar Énekeket foglaltt magában, 's jóval az előtt íródott, ezen énekes Versekre akadtam:

Bolondság Embernek ok nélkül szenvedni,
 Egy Leány kedvéért fönnyadni 's epedni,
 Bolondság olly fzekér után futva járni,
 A ki fel nem vészén, 's meg sem szokott várni.
 Bolondság nékem is magam' vesztegetni,
 Ki engem nem szeret, nékem azt szeretni;
 Hiszem, ki nem esett e Világ feneke,
 Se meg nem köttetett Szerentsém kereke.
 Ifjú legény könnyen kaphat feleséget,
 Tsak konyhára tudjon adni eleséget.

Ha te nem szeretsz is, lesz olyan, ki szeret,
Ha te megutálsz is, lesz olly, ki meg nem vet.'s a t.

Ha ezeket a Verseket B. Amadé László szer-
zette e, nem tudom. Ha a kevés is tekintet-
ben jöhet, tehát már Pesti Gábor is szerzett
ilyen Verseket. Az előhozott Ézóp Fabulái-
ban, mellyek Bétsben 1536-ban jöttekki, az 55-
dik Levelének második felén, 's az 56-diknak
első felén így versel:

Istenek akarattyat senky nem tudhattya,
Ecs myt ewk akarnak hatra nem hadhattya,
Azert myt ewk adnak egyarant zerefsywk,
Hogy myt nem akarnank azt el ne wezefsywk. - -

8. Tizenöt szótagú Verseket, a mennyire
tudom, előszer Faludi Ferentz 's azután Horvát
Ádám készített.

9. A Deák Szavakat magyarázó legislegelső
Könyvünk Pesti Gábortól való, 's 1538-ban jött-
ki Bétsben illy Nevezet alatt: *Nomenclatura sex
Linguarum.*

10. Az első Magyar Nyelvkönyv Silvester Já-
nosztól való, 's 1539-ben jöttki Újzigeten.

11. Az első Magyar Szókönyv Szentzi Mol-
nár Alberttől való, 's 1604-ben jöttki Frank-
furtban vagy Nirembergben.

12. A legrégibb esméretes Magyar Kalendáriom, melly ki vólt nyomtatva, 1584-ből való, 's Nagyszombatban jöttki.

13. A Nyelvünkön irtt Krónikák közül a legrégiebbek Székelyé, Tinodié, 's Heltaié. Az első az egész Világ Dolgait közli, a másik Verseken íratott 's külömbbféle Történeteket emleget, a harmadik tsupán a Hazánk Eseteit hozza elő.

14. A Nyelvünkön való Újhírek írásához legelsőben fogott Ráth Mátyás 1780-ban.

A Magyar Nyelvet és Szókat illető Jegyzetek.

Vedd észre. A miket itt elő hozandok, rész szerént bizonyos Dolgok, rész szerént tsak Vélekedések, *Conjectura.* Ugyan ezen okból mindjárt előre jelentem, hogy mind azoknak elhívésére nints szándékom valakit lekötelezni. A Dolgoknak megrázogatását az utánnunk élendő Tudósainkra hagyom, mert a velünk élők, ha Barátink, igen is kedveznek, 's mindenben tsudálnak; ha pedig Irigyink, mindenben ellenkeznek, 's gántstot találnak. Azután a mások Hibáit nem azért hozom elő, hogy azoknak Jovításokból Kofszorút köfsek magamnak, hanem hogy

az által is használjak Nemzetemnek. Meglehet azonban, hogy a' mit én Hibának néztem, azt mások Hibának nem fogják találni. De ki nem tudja, hogy olykor ott is Hibát látunk, a' hol valóban nintsen. Hibáktól vagy is a Hibázástól még senki mentt nem vólt egészen, ha bár egyébként nagy Tudós vala is, kihez képest a maga helyrehozását senki rosz neven nem veheti, tsak illő Emberséggel légyen meg. Egy szóval, Hibát mindnyájan ejtünk, tsak hogy ki kevesebbet, ki felesebbet. Tudom, hogy magam is nem egyszer hibáztam, 's azért szint úgy szerezni fogom helyrehozatásomat.

Említettem immár, hogy a Kalinukoknál *Mi* annyit tesz, mint *Matska*, 's hogy talán nálunk is egykor ez az Állat úgy neveztetett, 's a *MIOGÁS* alkalmasént abból lett. Ki tudja, ha a *Matska* is ebből a *Miből* vagy is *Miúból* nem származott e ilyenképen: Ha talán az Eleink, [az említett Szóból ktsinyitőt akarván tenni, eleinten *Miatsnak* mondták, azután *Miatskának*, míg végre *Miatska* *Matskává* lett. *Miats* szint olly ktsinyítő lehetett egykor, valamint *Dugats*, *Gubats*, *Likats*, *Varats*, ezekből: *Dugó*, *Gubó*, *Lik*, *Var*. *Miatska* szint úgy eredhetett *Miből* vagy is *Miúból*, valamint *Fiatska* *Fiből* vagy is *Fiúból*.

TEGEZ annyit tett egykor mint *Pharetra*, *Corytus*, *Köcher*, a mint ezt a Magyar Szókönyvünk már régen jól deákozza 's németezi, még is sok Magyar Író nem vigyázván erre, azt majd *Kézij*, *Arcus*, majd pedig *Ideg Nervus*, helyébe veszik. Így nem rég egy nevezetes Írónk Munkájában ezt olvastam: „arra tanítani, mint vonjákkal a Tegzet.” A Tegzet vagyis Puzdrát, Nyiltokot soha nem szokták vólt felvonni, hanem az Ijt vagy is inkább az Ideget. Ez kitet'zik többi között Pesti Gábornak ezen Verséből is:

Kérlek vedd jól eszedbe, és teddel bé tegzedbe.

De még jobban Gyöngyösinknek ezen forsaiból:

Tegez van oldalán, laurus a fejében,

Mint más Dianának felvontt Ij kezében.

Más helyett:

Tegez van oldalán, mely rakva nyilakkal,

Világ nagyobb részét hódítja azokkal.

Ugyan az említett Vétket követtemel magam is Munkáimban vagy kétszer.

A SZÓFARAGÁS módjában bár ne követnők a Frantzokat vagy Olaszokat, kik töménytelen sok Deák Szavakat kevernek Nyelvökbe, csak hogy a Szónak Végtagját elváltoztatják kedvök szerént. Ez a Szokás türhető nálok, mint-hogy a Nyelvök azon kívül is a Deákból eredt,

dett, de a mi Nyelvünket, melly egészen másféle, a Deák Szavak igen fertőztetik; ha bár megtörjük is azokat, például: adia, alagya, purgoma, árestom, almáriom, fundamentom, glyóbits, grábits, fondálni, formálni, 's t. af. Ezeket mind ki lehet igazán Magyarúl is tenni, vagy ha némelyek még eddig hibáznának, azokat is fel lehet találni, csak a Tudósaink ne restelleyék fáradságokat. A Németek a szófaragásban fokkal dítséretesebb Módot követnek, a mint ezt már előttem emlité Molnár Kanonok Úr is a Fizikájának Előbeszédjében. Ugyan ő Kegyelme 's Ráth Mátyás Úr valának eddig a szófaragásban nálunk legszerentsébbek.

Egy Barátom azt kívánta tőlem, hogy írnam meg néki, honnan nevezték az Eleink a Németeket NÉMETeknek? Ezen nevezetnek az eredete nálunk bizonytalan ugyan, de a mennyire gyanakodni lehet, két okát adhatni. Az előhozandó két ok közül mellyik légyen a hitelesebb, azt mások látsák. Az első az, hogy a Németeknek egy Részők, kik Spira Várossa körül a Rajna partján telepedtek, már a Rómaiaktól *Nemetes*, az az Németeknek neveztettek. Más oka pedig a lehet, hogy a Tsehek, midőn először jöttek az Országjokba, 's a Markománokat, azon Országnek régi Német Lakosit, a

he-

hegyekbe szoritották (valamint Hazánkban az Eleink a Tótokat) minthogy azok Tsehül nem tudtak 's velek nem beszélhettek, ahhoz képest Nyemetzeknek az az Némáknak nevezték. Mert Nyemi vagy Nyemetz még most is annyit tesz nálunk, 's a Néma Szavunk alkalmasént abból eredett. 'S ebből a Nyemetzből származhatott osztán a Német név is nálunk. A Tseh Nyemi, az az Néma, ebből a két szóból eredett. Nyeumi, az az nem érti.

Mester remek vagy Mesteri remek annyi mint *Opus magistrale*, *Specimen Artificiū*. *Meisterstück*. Némellyek már mostan Remekmunkának vagy tsupán REMEKnek mondják, de nem jól. Mert Remek az Eleinknél tsak annyit tett mint *Frustum*, *Stuck*, 's a Remekmunka tsak annyit tehet, mint Darabmunka. Onnan mondatott hajdan: egy Remek hús, az az: egy Darab hús. Ez Pestinek *Æsopus* Fabuláiban több ízben jön elő. Tinódi is Szalonna remeket emleget, az az Szalonna darabot. A Sz. Irásnak ama legrégebb Fordításában is Remek ón annyi, mint Darab ón, *Massa vel Frustum plumbi*.

Ezt a Szót *Desperatio* az Eleinknél a Kereszttyénségnek béhozatásakor dolgozó Papok az Isten Irgalmáról való KÉTSÉGBEN ESÉSnek nevezek. Ez a Magyarazat jó lehet a Kereszttyéni

*Catechismus*ra nézve. De minthogy ha ki valamiről egyszer Reményjét elveszti, *desperat*, a bizony nem kételkedik, hanem bizonyosnak hiszi a nem boldogulandóságát, ehez képest jobb volna Reményvesztésnek nevezni.

Valamint fokban a Magyar Irók közül hibásan nevezik a mostani számos Báróinkat Zafzlós Uraknak, úgy szinte ezen Deák Szavakat is: *Supremus Comes*, *Comitatus*, hibásan magyarázzák némellyek Grófnak 's Grófságnak, mert azok minálunk FŐISPÁN 's VÁRMEGYE. Így hibásan nevezi egy nevezetes Irónk Zápolyit Sepszi Grófnak, mert ő nem Sepszi Gróf hanem Szepesi Főispán vala.

Hogy ezek az *Adverbiumok*: IGEN, *Valde* és INGYEN, *Gratis*, *Igtől* és *Ingyől* származtak legyen, arról nem kételkedhetni. Már tehát kérdés esik, mik lehettek vagy is mit tehetek ezek valaha? Hogy *Ig* annyit tett mint nagy, azt onnan is ki lehet hozni, mert *Strahlenberg*, a mint már említém, *Iksert* folyóvizet emlegetvén, így ír: „in der alten Scythischen Mungalischen Sprache bedeutet *Ik* so viel wie groß, demnach bemerket solches Wort den großen *Sert* Stroh, zumahl solcher noch diese Stunde *Sert* oder *Iksert* heisset.” *Ingy* pedig annyit tehetett egykor mint *Gratuitum*, *Gratia*.

Scire dignum est nobis, quis locus quo spectet.

Ezt Magyarúl fókán így fordítják: Illendő, hogy tudjuk, melly Helység hová tartozandó. Hogy itt az ILLENDŐ, 's TARTOZANDÓ helyében illőnek 's tartozónak kellene lenni, a bizonyos; mert ezek mindenkor csak a jövődőről mondat-hatnak igazán, az az: a mi fog illeni, tartozni. Így a hajlandó helyében is jobb volna hajló vagy hajlékony. *Peccatum originale* nem jól mondatik Eredendő Bűnnek, mert Eredeti bűnnek kelle-ne mondani. Ellenben akkor igen jól szóllunk, mikor azt mondjuk: e világon nints semmi ma-radandó, minden múlandó 's változandó; mert itt a Világ Javainak jövődő forsokról emléke-zünk.

BABONA, *Superstitio*, honnan származott légyen a Nyelvünkbe, bizonytalan. Nékem úgy látszik, hogy a Tót *Babinából* eredett, a mi a Tótoknál annyit tesz, mint Aggnőség, Vénko-faság, Banyaság, minthogy ezek a végök felé fiető Teremtmények leghajlóbbak azt elhinni, elfogadni, 's fenntartani. Vannak mindazáltal, kik azt tartják, hogy Babona nálunk ezen Szó-ból lett: Pap-bánya, az az Papok bányája. Mert azt mondják, hogy ezek az Urak nálunk (haj-dan még pogány létünkben) annak igen nagy hasznát szokták vólt venni, Én Magyarúl Sok-

hit-

hitnek nevezném, mert a ki babonás, szerfelett hívő. De lehet mondani Álhitnek is.

Erdő és Szőlő PÁSZTOR fok helyett nálunk annyit tesz mint *Custos silvarum, vinearum*. De minthogy Pásztornak csak azt lehet méltán nevezni, a ki valami Élőállatokat legeltet, ahhoz képest ez a név az Erdőhöz és Szőlőhöz épen nem illik. Néholt Tsőfsznek mondják az ilyen Örembert vagy is Öröst, *Custodem*, Tsőtől alkalmasént, mellyet magával szokott hordani.

Kazintzi egy helyett a M. *Museum*ban azon panaszkodott, hogy a fok ANY, ÉNY, ALOM, 's ELEM végű Szavak, az Egyhanguságokkal igen rútitják a Nyelvünket. De ha a Deákban ama fok *tia, tio, itas, entum, ulum*, végű Szavak *Monotoniát* nem szereznek, nem tudom, mért okoznának csak a mienkben tsömört az egy végű Szavak. De hogy a halmozásokat el kell kerülni, azt örömet megengedem.

Hogy a Magyarok fok igaz itthoni Szavai-
kat tsupa gondatlanságból hagyta el, 's azok helyében másokat a Tótektől vagy Németektől költsönöztek, kitetszik abból is, mert fok Dolgo-
kat, mellyek nélkül el nem lehettek, 's mellyeket elejétől fogva kellett esmérniek, ugymint hasznót, határt, marhát, ruhát, ízokrat, izol-
gát,

gát, zsákot, zsoldot, barátot, *amicum*, nyavalyát, zabolát, 's t. af. most többire tsak Tót, Deák, vagy Német Szavakkal ejtenekki.

Az elől függesz eni szokott Ragasztékok NÉ és VALA megvanának szint úgy a Tótban is, valamint a Magyarban. Például:

Néha, Némellykor. Aliquando. *Nekdi*, *Nekedi*.

Néhány. Aliquot. *Nekolik*, *Nekolko*.

Néhányszor. Aliquoties. *Nekolikrat*, *Nekolkorázi*.

Néhol. Alicubi. *Nekde*.

Némelly. Aliquis. *Nekdo*, *Nekeri*, *Nekderi*.

Valaha, Valamikor. Aliquando. *Volakedi*.

Valahogy, Valamiképen. Aliquomodo. *Volajako*.

Valahol. Alicubi. *Volakde*.

Valahonnan. Alicunde. *Volajakul*.

Valáhová. Aliquo. *Volakde*.

Valaki. Aliquis. *Volakdo*.

Valamellyfelé, Valamerre. Aliqua, Aliquorum. *Volakade*.

Valami. Aliquid. *Volatso*.

Már hogy ha ama Próbakőnek helyén kell maradni, mellyet Molnár Apátur egykor méltó okokból felállított, 's több más Tudósaink is helyben hagytak, hogy, tudniillik, ha mit egy-

féléképen neveznek velünk nem csak a Tótok, hanem azokon kívül ezen következő Tótféle Nemzeteknek valamelyike, ugymint a Tsehek, Lengyelek, Oroszok, Horvátok, vagy Rátzok, azt minden bizonnyal Tótosnak az az Tótoktól valónak kell esmérnünk. Ezen említett két Ragasztékok közül a *Nével* a Tsehek is szint úgy élnek, valamint a Tótok, kihez képest eredetére nézve Tótosnak tarthatni; de a *Vala* Magyarosnak látszik, mert még nem hallottam, hogy a Tótokon kívül más valamely Tótféle Nemzet élne vele.

Hogy a FÖLDMIVELÉST vagy is a Gabona termesztést a Tótoktól tanúltuk, annak tagadhatatlan Jele az, hogy még most is az ahoz tartozó Eszközöket 's abból eredő Dolgokat többire csak Tótul tudjuk nevezni, ugymint

Barona.	—	<i>Brána.</i>	Kalászf.	—	<i>Klafzf.</i>
Ösztöke	—	<i>Sztik.</i>	Kepe.	—	<i>Kopa.</i>
Tsoroszllya.	—	<i>Tserefzló.</i>	Kalangya.	—	<i>Klad, Szklad.</i>
Barázda.	—	<i>Brázda.</i>	Afztag.	—	<i>Sztok.</i>
Parlag.	—	<i>Prieloeb.</i>	Kazal.	—	<i>Kozel.</i>
Ugar.	—	<i>Úbor.</i>	Garmada.	—	<i>Gromada.</i>
Járom.	—	<i>Jámo.</i>	Búza.	—	<i>Bozsé, Bozsi dar.</i>
Jáfszol.	—	<i>Jáfszld.</i>	Rozs.	—	<i>Rezs.</i>
Kapa	—	<i>Kopa.</i>	Rozsnok.	—	<i>RezsNIK.</i>
Kafza.	—	<i>Kofza.</i>	Konkoly.	—	<i>Kúkol.</i>

Gereblye. — *Grable. Hrable.* Toklász — *Szto' lász.*
 Villa. — *Vidla.* Szalma. — *Szalama.*
 Ganéj. — *Gnoj, Hnoj.* Széna — *Szeno.*
 Tsép. — *Tzepi* Pelyva — *Plevi.*

Ezt nekünk megvallani nem szégyen, mert ki-ki tudja, hogy az Eleink (valamint a máai Elődök vagy is Kalmukok, Kirgisek, 's egyéb a táji 's többire Kún nemű Népek) tsupán a Barom Tenyészetéből vevék minden é'elmöket, minekelőtte a Duna és Tisza vizéhez érkeztek, 's Keresztyénekké lettek.

Valamint *Facere* Magyarban annyi mint Tsinálni, Tselekedni, Tenni, GYÁRTANI; úgy *Elaborare* annyi mint MIVELNI vagy is MŰVELNI. Ez kitetszik abból is, mert Kerék, Nyereg, vagy Szijgyártót nem mondhatni Kerék, Nyereg, vagy Szijmivesnek; valamint ellenben Arany, Réz, vagy Kőmivest nem nevezhetni Arany, Réz, vagy Kőgyártónak. Az első rendbéliék Kereket, Nyerget, vagy Szijat gyártanak, az az tsinálnak, de a másod rendbéliék Aranyt, Rezet, vagy Követ nem tsinálnak, hanem Aranyból, Rézből, vagy Kőből mivelnek, az az dolgoznak. Némelly Tudóskák rofznak találták ama Szóllásokat: Földmivelés, Nyelvmivelés, mert azt vélték, hogy Mivelni annyi mint Tsinálni, de a Földmivelést már Pesti Gábor is em-

liti, a ki bizony nem vala az első, a ki ezt az öszvetett Szót találta.

Ezen Szavakkal: ATYAFI 's ATYAFISÁG mostanában igen viszsza élünk, mert az első hajdan csak annyit tett mint *Frater Germanus*, az az Egytestvér, Egy Atyától való; a másik pediglen mint *Frateritas*, az az Egytestvérség, Egyatyától valóság. Már most viszsza élve még a negyedik Izen való Vérünket is Atyánkfiának mondjuk, holott Vérokonnak kellenék inkább neveznünk. Azt ugyan nem tudom, mi az oka, hogy nálunk még a legtávúlabb lévő Vérokonnásnak is nagy a tekintete, holott még is nem hiszem, hogy akármelly Nemzetben is találkoznának annyi meghasonlott 's egymást gyűlölő Testvérek mint nálunk. De ennek az okát könnyen eltalálhatni, mert ezt csak a Jószágoknak gyakor Ösztása, azoknak Együttbirása, 's az abból eredő fok Perck szerzik.

Valamint azon Sz. Írásbéli Fordításból kiteszik, melly Bétsben a Ts. Könyvesházban található, 's mellyet én Bátoriénak tartok, hogy akkor, az az 1450 körül, az Ökör, *Bos*, Tehénnek mondatott, 's a TEHÉN, *Vacca*, Ünőnek; szinte úgy gyanítom, hogy a Bika is, *Taurus*, Ökörnek mondatott akkor. Ugyan innen nevezetethetett a Marha hús is, *Caro bubula*, Tehénhús.

húsnak. A Bika nem eredeti Magyar Szó. *Georgi* szerént az Ökröt és Ünöt még most is egyképen nevezik velünk a Tungusok és Burátok, két Szibírországi Kún Nemzet. *Strahlenberg* szerént pedig a Tehén, *Vaccu*, az Elődöktől vagyis Kalmukoktól *Ukernek* 's *Unenek* mondatik, a mi bizony nem más, hanem Ökör és Ünő.

Az Eleinknél szokásban volt BILIKUM vagyis BILLIKOM, egy igen nagy Pohár vala. Honnan vette légyen a nevét nálunk, azt még eddig, tudtomra, senki meg nem mondotta. Eleinten azt tartottam felőle, hogy Hadi-pohár lehetett, *Peculum bellicum*, vagy is inkább a Hadi-emberek Pohara. De hogy minap a megnémetezett (Német Nyelvvel megfejtett) Frantz Szókönyvben ezt találtam: *Vilcom: ein grosses Glas, so man zum willkommen austrinkt*; azonnal meggyőződtem, hogy a Német *Willkommen*ből származott. Így tehát Billikom Német eredetű, noha egyébként Tallyán pohárnak neveztetett. Tallyán pedig egykor annyit tett mint Olasz.

Machina most immár sokaktól Magyarúl GÉPELYnek neveztetik. De a Gépelyt Pápai így deákozza: *Machina tractoria*. Már tehát miként lehet minden *Machinát* Gépelynek mondani? Gépely, a mint vélem, a Német *Hebel*ből eredett, a mi is annyi mint *Vectis*: Emelőrúd, vagy inkább

Kortsola. Én *Machinát* inkább Szer számnak vagy Számszernek nevezném. Pápai is a Szókönyvének I. Részében a *Machinát* így magyarázza: okos kigondolt Szer szám, 's a II. Részében ismét a Szer számot így deákozza: *Utenfile, Instrumentum, Machina*. — *Balista* bizonyos faltörő hadi Szer szám, *Machina bellica*, mellyből hajdan a Kövek hányatnak a Bástyákra, Számszeriynak az az Számszeres vagy is Számoszerű Ijnak mondatott. A való, hogy Szer szám most többire csak Eszköz vagy Jószág gyanánt vétetik, ugymint Iró-Pipa-Tűz-Ló vagy Fűszer szám; de ki nem tudja, hogy nálunk is színt úgy, valamint más Nyelvekben, nem újság, hogy azon egy Szónak többféle légyen az értelme. Nekem úgy tetszik, hogy a legrégibb Szavunk, melly *Machinát* jelentett egykor, az említett Számszer vagy is Szer szám, 's az Ágyú, hajdan Algyu, Altyú, Alkottyú. Ágyú most ugyan tsupán Pattantyút tesz, *Bombarda, Tormentum*, de hogy egykor minden *Machina* 's *Instrumentum* Alkottyúnak mondatott, 's ez a Szó annyit tett mint Lelemeny, Találmány, Alkotmány, kitészik abból is, mert Áts, hajdan Alts, Altyús, Alkottyús nem csak házfedő Famives, hanem egyfersmind Lelő, Találó, Alkotó, *Architectus, Structor*.

Kávé mag, *Nucleus Cerasi arabici*, KÁVÉ-BABnak nem jól mondatik, mert a Babbal nints
sem-

femmi hasonlósága. A Gyümölts magában mint egy Tseresznye, 's az, a' mi hozzánk érkezik, a Gyümölts két felü Magva. Az előtt mind azt vélték, még a legtudósabbak is, hogy ez a fok Pénzünket kitakarító Árú, mint a Bab valamelly Növevényen a hüvelyben nő. De már ma tudva vagyon, hogy a termeszetője egy Favats, *) mellynek a Bogyója felettébb édes. Annak a Magva két felé válik, 's így mind egyik Bogyó két Kávét szemet szokott adni.

Hogy hajdan az Eleink a Kakast, Tyúkot, és Tyúkit mind tsak TYÚKnak mondták, az onnan is kitetszik, mert még *Silvester* 1541-ben, hogy a *Gallina* Deák Szót kitegye a Sz. Írásnak Fordításában, azt Emetyúknak nevezte. Sz. Margit Élete Szerzője pedig, legalább száz Esztendővel a *Silvesternél* régiebb, az éjféli Kakas Szót mindenütt Tyúkszónak mondja, noha a Tyúkok, *Gallina*, nem szoktak szállani éjféli tájban, hanem tsak a Kakasok. A Tyúk Szóban amaz éjszaki Fin Nemzetek is megegyeznek velünk, mert Tyúk *Fischer* szerént Ofztyákúl *Tauach*, Vogulúl *Tokoch*. *Strahlenberg* szerént Kalmukúl 's Mongolúl *Taka* vagy *Eme-taka*. Ez az utolsó

---

*) Favats egy olyan Szó mint Követs, 's annyit tesz mint *Frutex*, *Staudé*.

igen megegyez a *Silvesternek* Emetyúkjával. Ellenben *Ihre* szerént lapúl *Tjuk* annyi mint *Pulus*, az az fia akármí *Előállatnak*. Én azt tartom, hogy a mennyiben az előhozott *Tyúk Szóhoz* hasonló értelmű idegen Szavak a *Tyúk Szótól* elütnek, annyiban csak az említett külföldi Íróktól vannak megrontva.

BIBOR és BÁRSONY Szavakat mostan más értelemben veszfűk, hogy sem az Eleinknél valónak. Mert *Silvester*, 's annál száz *Eszkendővel* régiebb *Bátori*, *Byffus* Deák Szót mindenkor *Biborral* magyarázták, 's a *Purpurát* *Bársonnyal*. Mar pedig *Byffus* a régieknél annyit tett mint igen finom Gyólts, 's a *Purpura* mint igen drága selyem veres szövet, vagy is bizonyos *Tsiga* vérrrel veresre festett *Posztó*. Most már a *Bársony* annyit tesz nálunk mint *Holosericum*, *Sammet*; a *Bibor* pedig mint valamelly drága veres Szövet. A mi a *Bibornak* mostani jelentését illeti, az legjobban kitetszik *Baróti Szabó Úrnak Verseiből*, mellyeket 1776-ban készített *H. Bottyányi Józsefnek Esztergami Érseknek* imigy:

Róma ne kéfs, bibort is adafs — — — —

Villogjon bibor vállán, — — — —

— — — — — palástor

Biborból láfsunk vállán villogni ma bolnap.

MIRIGY, Magyarban kétfélet jelent. Egykor annyit tesz mint Kelevény, *Tuber*, *Tumor*, *Bubo*, *Apostema*. Beule; máskor ismét annyit mint tsomós-borsós-ikrás-hús, vagy is Hús-tsomó-borsó-ikra, *Glandula*. *Drüse*. A Mirigy nevű Kelevényeknek ketteje leginkább nevezetes, ugyanint Dögmirigy, *Bubo pestilentialis*, 's Bujamirigy, *Bubo venereus*. Az első a dögös Embernek a hónja alatt terem, a másik pedig az ágyékának hajlásán, 's ez a Németek után fokaktól Dobnak is neveztetik. Némelly mostani Iróink vétenek, midőn az Irásaikban a Mirigyét Méreg helyében veszik, 's a Mérgest Mirigyeknek mondják.

MONY Magyarban annyi mint Tojomány, *Ovum*, vagy pedig Tök *Testiculus*. Ezen Szóban igen megegyeznek velünk amaz éjszaki Kún vagy is Fin Nemzetek, mert, a mint már egy helyett mondtam, Mony, *Ovum*, Lapúl Monne, Finúl 's Tseremesül *Muna*, Vogulúl *Mong*, Ofsztyákúl *Mos*. Nálunk némellyek nem tsak a Férfi 's egyéb Kan-állatok Golyóikat, hanem azoknak a Veszszejeket is annak nevezik. Rátz Orvos Úr is így vette ezeket irván: „Tököknek azok a Tojás forma Golyók mondatnak, a melyek a Mony alatt lefügnék.” De én azt tartom, hogy ez az utolsó Nevezés tsak *per abusum*

sum fértt Nyelvünkbe. Mert ha Monyasnak tsak a Ménlovunkat nevezzük, úgy bizony a kiheréltt Lónak Monyatlanak kell lenni. De ez, a mint tudjuk, soha nem vesztí a Veszfszejét, hanem tsúpán a Monyát vagy is Tökét. Kátona István a Magyar Grammatikátskájában, melyet 1645-ben Gyulafejérváratt adottki, azt vitatja, hogy a Mony szót nálunk tsak valamelly Tsintalan a Tojományból faragta volna, elvetvén a Szónak első két Tagját, a harmadikat pedig Mány helyében Monyra változtatván. De melly jó *Cyris* 's elég Ok nélkül való légyen ez az Állítás, azt ki-ki észre veheti. Ha ez igaz volna, úgy bizony méltán lehetne tsudálkozni, miként egyezhetnek meg annyira velünk ama távul való Népek ezen Szóban.

BOGÁR és FÉREG között különbözést kell tennünk. Mert Bogár annyi mint *Scarabeus*, *Käfer*; Féreg pedig annyi mint *Vermis*, *Wurm*. A Féreg mindenkor tsak tsuszik, mászik, vagy ugrik; de a Bogár lép is, repül is. Nyű, Szu, Kukatz, Pondró, 's t. af. tsak a Féregeknek különbbféle fajaik. *Insectum* *Grossinger* Ürtől nem jól mondatik Magyarúl Tsúfszómászonak, mert a számtalan és sokféle Legyek nem tsúfsznak másznak, hanem repülnek vagy lépegetve futkosnak. Azután a Tsúszó és Mászó sem mind egy. Mert

Tsú-

Tsúfzó, *Serpens*, igazán tsak a Kigyó, 's a lábatlan fok Fereg; ellenben Mászó, *Rebens*, *Reptilis*, a fokféle Rák, Béka, és Gyík.

Hogy a Szavainkban a HOSZSZÚ É olly gyakorta fordul elő, azt bizonyára tsak a szónyújtó Magyaroknak köszönhetjük, kik ezt az egész Hazában bevezették. Mert hogy hajdan ezek a Szavak, mellyeket most mindjárt említetek, rövid e-vel mondattakki, a mint mellettek kifogom tenni, abban bizonyos vagyok, 's ha kívántatnék, megis próbálhatná. Ugymint:

én	— enem, enen-	mérni, mé-	— merni, me-
tied	— tied, teed.	rő	rő, vala-
imé	— ime, imez.		mint vak-
kéz	— kez.		merő, és
kéne	— kellene.		nem vak-
kevés	— keves, kees.		mérő.
ménkő	— mennykő.	szülék	— szülők.
fénkő	— fenkő, fe-	minémő	— mi nemű.
	nőkő.	mindené-	— minden ne-
kénkő	— kenkő, ke-	mő	mű.
	nőkő.	némüné-	— némelly
kerekdék	— kerékdéd.	mő	nemű.
gyermek-	— gyermek-	fazék	— fazok.
déd	ded.	szándék	— szándok.
mérész	— merész.	marék	— marok.

ajándék	—	ajándok.	estvéledni	—	estveledni,
hajlék	—	hajlok.			estteledni.
évő	—	evő.	idétlen	—	időtelen.
megyek	—	megyek,	tetétlen	—	tetőetlen.
		menek.	mennél	—	mennyivel.
kél	—	kel.	kéj	—	kij.
mér,nyér	—	mer, nyer,	kéjes	—	kijes.
vér		ver.	kéjetlen	—	kijetlen.
bé	—	be, bele.	elejenten	—	eleinten
bévül	—	belől.	vész	—	vesz.
né effélék-	—	nő, var-	elé adni	—	eől adni.
ben: var-		gánő, sza-	hézag	—	hiúzag.
gáné, sza-		bónő.	kelemés	—	kellemes.
bóné			tetézni	—	tetőzni.
székű	—	szegfű.	tertéztetni	—	fertőztet-
ostormény-	—	ostornyel			ni.
fa		fa, ostor-	az idén	—	ez időn.
		nak nye-	erdély	—	erdő el
		let nyúj-			ország.
		tó fa.	erdélyi	—	erdő eli.
előbbi	—	előbbi.	leendő, te-	—	leendő, te-
közép	—	közebb.	endő, ve-	—	endő, ve-
veréjték	—	verőtek.	endő.	—	endő.
estvéli	—	estveli,			
		estteli.			

A régi írott és nyomtatott Könyvekben pedig
ezek így vannak:

veté	— <i>veteeve.</i>	érezné	— <i>érezneve.</i>
béveré	— <i>belevereeve.</i>	feledné	— <i>feledneve.</i>
feledé	— <i>feledeeve.</i>	tehetné	— <i>tehetneve.</i>
teremté	— <i>terumteeve.</i>	tisztelné	— <i>tisztelneve.</i>

Hogy TÉGLA Tegulából eredett, 's még most is annyit tesz mint építésre való égetett vagy nyers négyszegű Agzag, azt ki-ki tudja. De hogy ezt igazán Deákul nem Tegulának, hanem *Laternek* nevezik, az is igaz. Tegulának Deákul csak a házfedő *Tserép*, *Imbrex*, neveztetik jól, vagy pedig az arravaló Zsendely; *Scandula*. Égetett vagy is színes Téglát sültt vagy Sütöttkönek mondhatnók inkább a Németek szerint, kik azt *Backstein*nek nevezik. A nyersset vagy is szintelent fokhelyett nálunk Mórnak mondják. — Bár egyszer valamikor kitisztitanók ezektől a kortsos 's roszúl tulajdonított Szavaktól nem csak az anyai Nyelvünket, hanem a hazai Deák Nyelvünket is. Az Élőállatok 's a Földi Növények Országában, 's az azokból eredő Dolgokban annyi sükségtelen új Deák Szavakat szerzettünk, holott a régieket kellett volna inkább elővennünk 's megtartanunk; hogy a régi Deáksághoz tudó minden külföldi méltán bosszonzkodhatik ellenünk. Ez által öszvezúrtuk és

závartuk valamint az Állatokat, úgy a Növevényeket is egymással, úgy hogy, ha ki egykor azokat tulajdon 's illő módra rendjök szerént Magyarúl, Dákúl, 's Németül fogja Hazánk számára em'legetni, az elég terhes Munkába fog kapni. Mert a mi a Természetieknek az említett három nyelvbéli Laistromát illeti, mellyet *Grossinger* úr készített, 's Magyarországnak Természeti Históriajában rész szerént ki is adott immár, azt még csak első kezdetnek nézhetni.

VISZSZA, a mint gyanítom, hajdan Viszvának mondatott, valamint Öszsze még most is igazán és jól Öszvének mondatik. Ez az Öszve 's viszva pedig nem egyéb vala, hanem az *Öszni* 's *Viszni* Igéknek Viselőjük *Gerundiumok*. De mit tettek légyen *Öszni* 's *Viszni*, a bizonytalan. Mind a kettőről a Vélekedésemet immár előadtam.

Némellyek azt tartják, hogy a FI vagy is FIÚ a Deák *Filius*ból, 's a FÉRFI és FÉRJ a Deák *Virb*ől származtak. Már minek nevezték légyen ezeket az Eleink, kik Álmossal Etől vizétől ide jöttek, az az: minekelőtte a Deák Nyelvnek legkisebb hírét halhatták volna, azt nem olly könnyű meghatározni. Nékem úgy tetszik, hogy a Férfit ama legrégibb Eleink Ernek, Erének, 's Kúnnak mondozták, a Férjet Nösnek

's Fajernek; Fiút pediglen Fajnak 's Fajúnak. De a Nős hajdan Nöesnek mondatott, 's a Nőtelen Nöetlennnek.

Kérdésben van nálunk: a TEKE mit tesz tulajdonképen? A Magyar Szókönyvünk így deákozza: *Globus*, *Discus*, *Sphæra*, *Trunculus luforius*. Ugyan azon Könyv *Conus* Deák Szót szint úgy Tekének magyarázza. Már tehát a szerént Teke *Conus* is, *Globus* is. De minthogy *Conus*, *Kégel*, 's *Globus*, *Kugel*, igen különböznek egymástól, ahozképest úgy tetszik, hogy a Teke csak egyiket jelenti valóban. Ezt a Szót: Tekézni, a Szókönyvünk ismét kétféleképen deákozza, ugymint *disco vel trunculis ludere*. Mondják ugyan már is némellyek: Tekefedél, *Tholus*. *Kuppeldach*; de ha jól mondják e, nem tudom, sőt igen kételkedem, noha magam is egy helyett éltem vólt ezen Szóval. Nékem úgy tetszik, hogy Teke inkább *Conus*, hogy sem *Globus*. Pápai ezeket: leütni a Tekét, így deákozza: *Trunculos dejicere*. Teke, a mint vélem, Tökéből lett, 's ez ismét a Tőnek kitsinitője. Tő: *Truncus*; Tőke: *Trunculus*; Tökétske pedig szükségtelennek látszik, 's a Tót részeken faragott Szónak tartatik.

ESTVEL egykor annyit tett mint most Estve, *Vesperis*. Hogy ez az Estvel vagy is Esttel

fokkal jobb a mostani Estvénél, kitettség a Reggelből vagy is Reggelből, melyet Regvénnek nem mondhatni.

HIÚ: *Vanus*, *Vanius*, *Inanis*, igen régi Szavunk, 's minden bizonnyal az Eleinkkel jött ide Ázsiából. Ugyan abból eredtek: Hivság: *Vanitas*, 's Hivalkodom: *Otiór*. De ezt a Hivságot igazán Hiúságnak kellene írni 's mondani. Pápai minden ok nélkül Hévságnak írta.

A KÖLTŐ és VERSSZERZŐ között különbséget kell tennünk. Mert a Versszerző csak annyi mint *Versifex*, *Versificator*, *Poetaster*, *qui tantum exitus similitudini studere callet*. Reimer, *Reim Schmidt*. *Rimeur*; 's a kinek Versei: *sunt verba & voces, prætereaque nihil*. De a költő egészen más Ember, 's olly ritka; hogy csak száz Esztendőök ízoktak egyet vagy kettőt szülni. Egy nevezetes Frantz Író azt mondja: *il n'y a rien de si Commun qu' un faiseur de Vers; & de si rare qu' un poëte*.

KAJ egykor annyi lehetett mint *Curvus*, Görbe. Abból jöhettek Kajmó, Kajmats, Kajts. *Uncus*, Horog. Azután Kajáts, Kajla, Kajsza, Kajtsos, *Incurvus*. Kajszi barátzk, az az görbe szilva barátzk.

HONNYA vagy is HONNJA mindenkör csak annyi vőlt mint *Patria sua*, *Domus sua*. Se-

hol 'a régiebb Irókban fel nem találni ezeket: Honnyám, Honnyai, Honnyos, hanem Honnom, Honnod, Honnja, Honnunk, Honnotok, Honnjok. Némelly *Pseudoetymologusok* azt merték hirdetni, hogy ebből a Honnjából lettek mind *Hannia*, mind pedig *Hunnus*. De e tsak olyan származtatás mint *Ungarusnak* Ungvárból, *Siculusnak* *Scythulusból*, 's *Valachusnak* *Placcusból*. Ama fokat irtt Molnár Albert egy helyett a Zsoltárookban így szól: És honnyába költt a fetske — — az az: hazájába. Tinódi is így ír: Az ti honnotokban nyugolmást laknátok. Gyöngyösi is Kemény Jánosában a Lónyai Zsigmondról így versel: Törvény illet inkább mint fegyver Kezében, Tanátstsal fokát értt honnya szükségében — — az az: hazája szükségében. Egy Szóval, Hon, vagy is Honn nálunk szintén az, a mi Németeknél *Heim* vagy *Heimath*, 's a Deákknál *Dom*, v. *Domus*, *Patria*. Honnyai bizony tsak olyan mint Hazájai.

MARHA egykor annyit tett nálunk mint Jószág, Érték, vagy Árú, *Res*, *Bonum*, *Opes*, *Merx*; már most tsak a Barmunkat nevezzük így. *Pray* úr nem elég jól forditá Deákra a János Zsigmond Erdélyi Fejedelemnek Törvényjében előforduló Marha Szavunkat *Pecu-*

des *) által, mert ott a Marha annyit tett mint Jószág vagy Érték. Ezen Törvény által a Nagy-Váradi Kanonokoknak meghagyatott, hogy, ha a Római Vallást nem akarnák elhagyni, a Marhájokkal az az Vagyonjokkal takarodjanak el Nagy-Váradról. Marha úgy itélem, eredete szerént nem Magyar Szó, hanem inkább Deák. Mert a Deák *Merx*ből lett mind a Frantz *Marchandise*, mind pedig a Tót *Mrcha*, 's ebből minden bizonnyal a mi Marhánk. Valamint a Marha, melly az előtt annyit tett mint Jószág, Érték, vagy Árú, kénytelen volt azután a Barmot jelenteni, mivel tulajdonképen csak abból állott az Eleinknek az Ő Értékjök, 's tsupán csak az-zal kereskedtek; úgy szinte az Élet is, melly egyébként csak e világi Fennlétünket teszi vala, már most a Búzá és Gabonát is jelenti.

Nékem úgy látszik, hogy TÜVIS, TÜVISES, TÜSKE, mind Tűtől eredtek. Tüvis, *Spina*, egykor Tüvösnek 's Tüvesnek mondat-hatott, mivel Tű gyanánt szokott szúrni. Ab-ból származott ofztán Tüvises vagy is Tüvösös, *Spinofus*, *Aculearus*. Tüske, *Spinula*, Tüvöské-ből lett. A varró Tűt azért írom ű-vel, hogy

a

---

*) Differt. De Sacra Dextera Diva
Stephani Regis pag. 35.

a Tötöl, a mi annyi mint *Truncus*, *Stipes*, *Basis*, meg-különböztethessem.

Mit tehettek hajdan ezek a magánérthető Szavak: HOM, MOGY, SZOM, GYAP, SZAP, KES, SANY, ISZ, ZÖR, bizonytalan; de hogy belőlök származtak ezek, a Másalérthetők: homorú, mogyorú, szomorú, gyaporú, szaporú, keserű, fanyarú; iszonyú, zörönyű, a bizonyos. Eppen olyanképen eredtek ezektől: domb; mony; fa; ha, *tempus*, por; szőr; vér; viz; gyöngy; gömb; imezek: domború, monyorú, *ovalis*, fanyarú, hamarú, *citus tempus*, poronyú, most porhonyú, szőrönyű, most szörnyű; verenyű, most verhenyő, vizenyű; most vizenyős, gyöngyörű, most gyönyörű, gömbölyű. *)

Pápai ezeket: *Emendare*, *Corrigere*, így magyarázza: JOBBITANI. De a Vétket vallyon mint lehet jobbitani, holott jónak soha nem mondhatni? Ha ki jobbit valamit, az ha a jóból nem is, de legalább a tűrhetőből tsinál jobbat. Én tehát azt tartom, hogy *Emendare* inkább Jovítani vagy is Javitani, hogy sem Jobbitani. Ugyan ezen okból a Fenyitékház is, *Zuchthaus*, *Domus*

*) Némellyekről a Velekedésemet immár előhoztam.

Correctoria, nem jól neveztetett egynémellytől Jobbitóháznak, mert a rossz erkölcsű Embert nem a Jobbulásért küldik bele, hanem inkább a Jovulásért.

KÖPTZÖS, az az vaskos, zomok, zömök, honnan eredett legyen, bizonytalan. Nekem úgy tetszik, hogy ezen Szóból: Köpützés. Köpütze: *Vas unguentarium*. Ez az Edény alattsony ugyan, de jól vastag 's erős. Zomok egykor annyit is tett mint török tsészé. Így vette már Zrinyi az Ádriai Sirénájában; Gyöngyösi pedig Tsalárd Kupidójában így említi:

Persiában készült Zomok volt Zsebében,
Azt keresi elő, és veszi kezében,
Megmeríti a friss forrásnak vizében.
És jól ereszt abból szomjú gégéjében.

Hernia, *Enterocèle*, 's *Herniosus*, *Enterocelicus*, nem a legjobb módra magyaráztatott hajdan Eleinktől TÖKÖS és TÖKÖSSÉG által. Mert a Tökös inkább azt jelenti, a kit ki nem heréltek, 's a Tökösség inkább Tökkelbirás, *Possessio Scroti*. Az első Megszakadtnak 's a másik Megszakadásnak sokkal igazabban mondatik.

JÁVOR, JÁHOR, *Urus*, *Aurochse*, nem egyéb, hanem Vadbika. A Magyar Neve a Németből eredett, a Német pedig a Deákból. Pápaiatsalatkozott, midőn nem csak *Urusnak*, hanem

nem *Rupicaprának*, sőt *Alcesnek* is deákozta. Mert ez háromféle különbb Állat, 's az első, melly egyedül Jávornak neveztetik igazán, nem egyéb, a mint mondám, hanem Vadbika, a másik Vadketske, 's a harmadik, mellyet a Németek *Eléndnek* neveznek, egy Szarvasképű temérdek Vadállat. Ezt az Eleink a Német *Eléndből* Beléndnek mondták, de én, ha rajtam állana, Roppánt vagy Őrszarvasnak nevezném. A sem igaz, a mit a deák-magyar Részben az *Alces* mellett emleget, hogy, tudniillik, Jávor egy Szamár szabású Vadállat. Mert Jávor, a mint már mondám, erdei vagy is vad Bika, 's Belénd a veres Vadak közé tartozik, fokban hasonló a Szarvashoz, tsak hogy jóval nagyobb 's temérdekőbb. *Grossinger* ezen Állatokat: '*Alce* és *Urus* nem jól magyarázta, midőn az első Jávornak, a másikat Beléndnek nevezte, mert épen ellenkezőt kellett volna mondania. Egykor magam is megtsalatkoztam, midőn a Sokf. V. Darabj. 8. Levélfelén a Beléndek helyett Jávorokat emlegettem.

KUDARTZOT vagy is KUVARTZOT valani Magyarban annyi mint Szégyent vállalni, vesztetni, meggyőződni. A Szó, a mint látszik, a Német Kurtzból eredett, úgymint *zu kurtz kommen*, *!den Kúrtzern ziehen*. Heltai Kudartzot

mindég Kurtznak mondta, úgymint Kurtzot vallott, Kurtzot húzott. Így a Tótok is *Kuratznak* mondják.

A KIRÁLY nevezete nálunk, úgy tetszik, Sz. Istvánnal kezdődött. Álmos, Árpád, Tapson, Zsolt, Gyétsa, tsak Fejedelmeknek nevezettek. A Király neve nálunk a tót *Králból* eredt, melly Ő nálok szint úgy Királyt jelent. Ezt a *Kral* nevet a Tótok a Nagy Károly Német nevéből *Carlból* tsinálták, mert az előtt a Fejedelmöket *Vojvodának* vagy tsupán *Vodának*, az az Vezérnek nevezték, a miből azután a Magyar Vajda lett. *Vajvoda* vagy is *Bojvoda* a Nyelvökön annyit tett akkor mint Hadivezér.

MORVÁNY Kalátsot a Magyar Szókönyv, a mint 1767-ben jöttki, *Obeliának* deákozza. Tudni való pedig, hogy *Obelia* bizonyos Kenyerek valának, mellyek Bakhusnak szoktak vólt szenteltetni. Már mi okból betsültetettmeg a Morván Kaláts ezzel a Deák *Significatióval*, nem tudom. Abban ugyan bizonyos vagyok, hogy a régi pogány Magyarok Apollót soha nem esmérték Istennek. Az utóbbiak pedig, vagy is Keresztyén Magyarok, minden bizonnyal nem érkeztek annyira, hogy az Apolló Kalátsainak új Nevet faragjanak, minthogy sok szükségesebb Dolgoknak Neveik hibáznak még mái napig is

a Nyelvökben. Midőn tehát azon törném feje-
met, hogy honnan jöhetett a Morván Kaláts, az
jutott eszembe, hogy a Tótok is bizonyos Kigyó
módra kerékbe öfzvehajtott Kalátsot *Mrvanynak*
neveznek, és ugyan azon okból, mert, míg sü-
letlen, magától mozog.

APRÓ, PARÁNYI, úgy tetszik, hogy a
Deák *Parvus*ból eredtek. Vannak azonban, kik
Parányit a *Para* Szóból származtatják, melly bi-
zonyos török ezüst kis pénz. Vannak ismét,
kik azt tartják, hogy mind a két Szó a *Brey*:
Pulmentum, Német Szóból eredett. Hát ha Por-
ból eredett mind a kettő, 's a mi eleinten *a'*
por vagy *por a'* és *pornyi* vala, most Apró 's Pa-
rányi. Parányiból lett végre Pirinyó.

Az Olasz Nyelvből eredett Szavainkat ak-
kor ültették által Nyelvökbe az Eleink, midőn
Nápolyból Királyokat hozván magoknak, egy-
szersmind az Olasz Nyelvet is uralkodónak lát-
ták az Udvarban. Ez az Idő vala a XIV. Szá-
zad. Ekkor az Olaszok Budán's Vizsegrádon
felettébb lábra kaptak az Udvarnál. Azon idő-
ből való többi között a Vakarj és Vakarodj, *Apa-*
ge, a mi is ebből az Olasz Szóllásból eredett: *Va*
Carogna.

Hogy a LIK és LYUK, *Foramen*, *Loeb*,
Német eredetű Magyar Szó legyen, azt könnyen

észre vehetni. Minek nevezték legyen, a kik Álmosfal ide érkeztek, bizonytalan. Nékem úgy tetszik, hogy egykor Ürnek mondatott. Üres kétség kívül Ürből lett, 's ez más nem lehetett mint *Foramen*, v. *Vacuitas*, v. *Specus*, *Antrum*.

A közönséges BORZunk Ebi-borznak azért mondatott, hogy a Disznó-borztól megkülönböztethessék. De miféle Állat legyen a Disznóborz, azt magam se tudom. Talán a Tüvises vagy is Süldisznó. A mit Mátyus mond a Disznóborzokról *Diatetie*ájában, hogy azokat a Sovájtzi Havasiak jó izüen ennék, azok, a mint Szemeimmel láttam, a Mormolók vagy is Havasi Urgék, *Marmota*, *Mures alpini*, *Murmelthiere*, 's nem Disznóborzok.

Megtsalatkozott Baróti Szabó Dávid úr, midőn elragadtatván a ritka 's feledésbe mentt Szavaink Szeretősöktől, többi között a DRIDA és DRIDAZNI Szavakat is a Magyar-deák Szókönyvből, a mint 1767ben jöttki, a kisdéd Szótárába felvette. Mert hogy ez a két Szó az említett Szókönyvnek *Erratáiban* a Nyomtatás Hibái közé számláltatott, 's így jobbitatott: *Dsi-da*, *Dsidázni*, azt az említett Könyvnek *Erratáiban* kiki úgy találja. Szint úgy járt akkor is, midőn a Tajtékkövet Játékkőnek mondja, mert ez is a Sajtó Hibája. Az előhozott *Drida* és

Dri-

Dridázni Szavakat *Eder* Úr ismét a Szókönyvünkbe újra béiktatta, tsak hogy a *Dridázni*ből *Dridézni* lett.

Hogy FELE egykor annyit tett mint *Proximus*, *Amicus*, *Neceffarius*, *Freund*, az immár tudva vagyon. Ama régi temetéskori Beszédben ezek: *Latiatue feleym zumtuchel*, annyit tettek mint: Látjátok barátim, szömtökkal az az szemetekkel. A Keresztyénség bévezetése után a Barátok, kik akkor többire Tsehek és Tótok valának, ezen szép régi Szó helyett a *Brat* tót Szavokat hoztákbe a Nyelvünkbe. Hogy pedig eleinten Fele szint úgy nálunk is *Bratnak* mondatott, kitetfzik ugyan azon Beszéd végéből, a mint azt *Koller* Ur adáki, a hol szerelmes Barátim helyett ezek vannak: *Scerelmes bratym*. Feléből valók: Felekezni, az az Barátkozni; Felekezet, az az Társaság; 's t. af. Felebarát egy mind a kettőből öszvetett Szó. Ugyan ezen Feléből százmazott a Feleség is, *Amica*, *Socia* *vita*, *Uxor*.

Néhai tudós Hazánkfia Rádai a M. *Orpheus*ban egy helyett azt hirdette, hogy még a *Deák Heroft* kitevő Magyar Szónk sem volna. De hihetetlen, hogy egy olly Nemzetnek, ki minden Ditsőségét a Hadban 's Hartzolásban helyeztette, nem lett volna tulajdon Szava, melly

a *Herofst* jelentette. Sőt inkább elhitettem magammal, hogy az Eleinknek több Szavaik is valának, mellyekkel a *Herofst* kitették. Így Pestí, Tinódi, Heltai, Pázmán, 's több régi Magyar Írók HŐSnek nevezik. Vannak, kik azt tartják, hogy *Heros* hajdan Leventének is nevezetett, 's így veszi Zrinyi is ezt a Szót az Adriai Sírénájában. Nékem úgy látszik, hogy még a Bátor is egykor nálunk nem tsupán Merészt jelentett, hanem annyit is tett mint *Heros*. A Sz. Lászlóról egy igen régi Deák Énekben ezt találtam: „Tu carne purus, mente præclarus, tu corde audax more leonis, ad hoc es dictus *Bator Ladislaus*, cum adhuc juvenis ætate fores. ” 'S ugyan ez a Szó: Bátor, annyit tesz még most is egynéhány Fin Nemzetnél az Orosz Birodalomban. Kételkedem, hogy Hős valaha ezeket jelentette volna: *Futurus Sponsus*, *Procus*, Nőszölegény, Leánykérő, a minek Pápai vagy Bod deákozta, 's Baróti Szabó magyarázta.

Grossinger Hist. Phis. T. 4. pag. 350. azt írja, hogy az Erdélyiek a Rákot HÁTRAMÁSZÓ feregnek mondják. Ha ez igaz volna, úgy bizony a Rák ok nélkül kapta ezen nevet, mert ő is szint úgy a Szeme után mászik, valamint egyéb Élőállatok.

Húrosmadár, *Turdus*, onnan neveztetett így, mert HÚRba vagy is Hurokba fogattatott. A Fenyvesmadarakat és Feketerigókat még most is nálunk, hol a gyalogfenyő bővebben terem, a helyett hogy, valamint a Külföldön, léppel fog-nák, inkább lófark szőréből készültt törökkel fogdofsák. Húrból valók: Hurka, Hurok, Hurkolni, Hurkot kötni.

KURUTZ és LABANTZ Szavaknak eredeteket még eddig senki jobban meg nem fejtette *Cornides*nél. A Kurutzról mind eddig azt hit-tük, hogy *Cruxtól* neveztetett így, mivel sok Keresztet kell vala néki a Némettől az előtt szenvedni. De ezt *Cornides*, Ítéletem szerént, jobban származtatta a török *Kurudzsi* Szótól, melly annyit tesz nálok mint régi, tapasztaltt, 's forgott Vitéz, *Veteranus Miles*. Ezt a nevet már Tökölyi alatt magok a Pártosok kaptákfel, 's magokra ruházták. Hihető, a Török társaiktól neveztetvén így, kik gyakran velek együtt hartzoltak a Németek ellen. — Labantznak eredetét az említett nevezetes Irónk így adja előnkbe. Hogy, tudniillik, még I Ferdinánd alatt a Német gyalog Katona *Landsknecht*nek hivattatott. Ezt hallván a Magyarok, abból Lántzenetet csináltak, mellyből időjártával (az idegen Szókat megrövidíteni szerető Szokásunk szerént)

rént) tsupán Lántz maradtt hátra. Tinódi hol Lántzkenetet, hol Lántzot emleget. Heltai is Lántzról emlékezik. Botskai idejéből való egy Levélben ezt olvashatni: Kafsán három száz Lántz hajlott hozzánk — — az az: általjött, általszökött. Ugyan azon időből lehet ama Káromkodás is: Lántz vagy lántzos Kutya ter — —, 's ebből a Lántzból végre Labantz lett.

Némelly Tudóskák az első Magyar Íróinkról, ugymint Komjátiról, Pestiről, *Silvesterről*, Heltairól, 's egyebekről azt hirdették, hogy azok nem voltak igaz, született, 's Nyelvök szerént való Magyarok, mert az Annyok Nyelve Tót, Német, vagy Oláh vólt; 's attól vólna az, hogy a Szóllások módja olly igen különbböz a mái Szóllástól, vagy is, az ő mondások szerént, olly igen hibás. De ezek az Emberek nem tudják 's nem veszik észbe, hogy a mi Nyelvünk is színt úgy megváltozott egyben másban, valamint minden egyéb Nyelvek. Az említett Íróink közt tsupán Heltairól lehet kétségünk, ha az Annya Nyelve Magyar vólt e, vagy pedig Német, az az Erdélyi Szász.

Hogy a SZEG és SZÖG annyit tett egykor mint Barna, *Fuscus*, *Subniger*, *Brunus*, *Braun*, azt már egy helyett említettem. Ebből a Szegből valók: feketeszeg, sárgaszeg, szegsárga, szeg-

szegveres, 's t. af. Gyöngyösi Kemény Jánosában egy helyett így versel:

Maga' is szög Legény, lova is Szeretsen,
Süvegének nyusztját Őrzi egy Keretsen, — —

Ez a Szeg, Szög, hajdan így íratott: *Zewk, Zeug, Zug*. 1358-diki Deák Krónika szerént Sz. Lászlónak *Zug* nevű lova nem más, hanem Szeg vagy is Szög. Szegedet, Szegszárdot, és Szolnokot hajdan így írták: *Zeged, Zewkzard, Zolnik, Zonnuc*, mert *Z* annyit tett akkor mint most *Sz*. Így helytelenül jönnek elő a mostani Írás módjára nézve a Magyar Szókönyvben: Zabó, Zékely, Zeker, Zent, Zerző, Zilaj, Zolga, 's Vizza, mert ezeket, való, hogy hajdan *Z*-vel írták volt, *) de mindenkor Szabónak, Székelynek, Szekérnek ejtették az Eleink. Ezt a régi Írás módját, hol, tudniillik, *Sz* helyében *Z* vétetik, tsupán azoknak talán lehetne megengedni nemesi Nevők kiírásában, kiknek Neveik a régi Nemes Leveleikben így irattattak-ki. De a Vármegyék Neveiket még most is így írni: Zala, Zabolcb, Zathmar, merő *Affectatio* minden okos ok nélkül.

SZÖR.

---

*) Tsak hogy a Magánhangzóknak még akkor nem vala semmi *Accentusok*.

SZÖRNYÜ SZÉP némelly Erdélyieknél annyi mint: igen szép. Talán csak ama Képeket lehetne méltán szörnyű szépeknek mondani, melyek a Vizözönt, Poklot, 's az Ember kinzását, nyomorgatását, és ölését mutatják, 's *Rapbaeltől*, *Rubenstől*, vagy más híres Képirótól valók. De még ezeket is szépszörnyűknek kellene inkább nevezni.

Sokaknak TAKARÓ annyi mint *Cento*, *Velamen*, *Tegmen*. De ha igazán vészszük, bizony csak annyi mint *Velans*, *Tegens*, *Operiens*; mert *Tegmen*, *Velamen*, inkább Takaré, Borité, Borék, Burok. Ez a Takaró csak ollyas Szó mint Adó, Emlő, Eső, Folyó, Fúró, Hordó, Kendő, Mérő, Seprő, Tarló, Vónó, Feredő, Füstölő, Temető, 's t. af.

Hogy TÁR hajdan annyi vólt mint *Supellex*, v. *Thesaurus*, v. *Res recondita*, *reposita*, kitettség többféléből. 1-szer: a Tárház eddig többire így deákoztatott: *Promptuarium*, *Conservatorium*; *Gazophylacium*, *Aerarium*. 2-szor: *Rogerus* Váradi Kanonok a Tárnokmesterről így ír: *Thavernicus*, *qui & Cameranus dicitur*. 3-szor: *Tavernicus*, alkalmasént a *Taverna* vagy is *Taberna* Szótól eredt, melly annyit tesz mint Kamara vagy Bólt. 4-szer: *Taver* a Lapoknál is *Thesaurus*, *Possessio*, 's úgy tetszik, sőt csak nem bizonyos, hogy

a Tár nálunk is egykor Tavar vala. Így a mostani Tárnokvölgy Kezai Simonnál *Tawarnucweg*, az az Tavarnok völgy. 5-szer: Túrótzi János a M. Krónikájának végén a Mátyás Királynak Kintsházáról így emlékezik: „*Domus taverniculis & Mensa Regis hujus tantis ornatibus & Clenodiis, tantis apparatusibus, tantisve aureis & argenteis nitet vasibus & poculis, ut nullus Regum Hungariæ in his rebus tam gloriosus fuisse credatur.*” 6-szor: Istváni 20-dik Könyvének elején a Tárnokmesterségről így ír: „*qui Magistratus nunc juri tantum liberis Civitatibus dicundo præ est, olim vero etiam carioris Regiæ Suppellectilis, quæ Budæ in fornice concamerato valvisque & clatris ferreis munito sub Palatio majori servabatur, custodiæ præerat.*” Egy szóval, nekem úgy tetszik, hogy Tárnokmester egykor annyi volt mint az Ingójavak Őrője, *Custos Supellestilis*, vagy pedig Kintstartó, *Tbesaurarius*, *Camerarius*, *Camera Præses*.

Valamint ezek: fajzás, *fœrificatio*; falás, *vorratio*; magzás, *sementatio*; élés, *visitatio v. usio*; esés, *lappio*; kelés, *surrectio*; kezdés, *inchoatio*; szelés, *scissio*; gyalázás, *defamatio*; eredés, *processio*, *promanatio*; esmérés, *cognitio*; felelés, *responsio*; lélekzés, *spiratio*; szeretés, *amatio*; te-

kin-

kintés, *respectio*, tsak a fajzás, falás, 's a többinek dolgát vagy is munkáját jelentik, 's koránt sem tesznek egyet ezekkel: fajzat, *fætus*; falat, *bolus*; magzat, *proles*; élet, *vita*; eset, *casus*; kelet, *ortus*; kezdet, *initium*; szelet, *scissum*; gyalázat, *dedecus*, *infamia*; eredet, *origo*, *ortus*; esméret, *notitia*; felelet, *responsum*; lélekzet, *spiritus*, *spiramen*; szerezet, *amor*; tekintet, *vultus*, *respectus*; úgy bizony ezek is 's ehez hasonlók nem egyfélék, úgymint irás és irat, *scriptio*, *scriptura*, *scriptum*; látás és látat, *visio* & *visum*, *speculum*, *prospectus*; jegyzés és jegyzet, *notatio* & *nota*; kötés és kötet, *ligatio*, *ligatura*, & *ligamen*, *tomus*, *fascis*; menés és menet, *itio* & *itus*; szövés, és szövet, *textura* & *textum*; szülés és szület, *genitura* & *genimen*, *genitus*; töltés és töltet, *fartura* & *fartum*, *farcimen*.

TSEKLYE annyit tett egykor mint *Laqueus*, *Tedicula*, *Decipula*, Tör, Keleptze, Hurok. Azt régenten hol Czeklének, hol Cbeblének irták, a miből azt tanúлом, hogy most Tseklének kell írni, 's nem Tzeklének, mert hajdan *cz* és *cb* annyit tett mint most *ts*. Így kell most ezeket is írni: Tsellegni, Tsellengeni, Tsiholni, 's nem Tzellegni, Tzellengeni, Tziholni. Tsekléből lett Tseklész, az az Törbefogó, Törrel Vadászó.

szó. *Lanschütz* *) Pozson mellett hajdan Tseklézfalvának mondatott, mert a lakosi, a mint vélem, afféle Vadászok vagy is madarászok valának.

Hogy az Eleink a Szófaragásban igen együgyűek valának, kimutatják többi között a tölem már említett Részesülő Magánérthetők, *Substantiva Participii*, ugymint Adó, *Tributum*; Emő, *Mamma*; Eső, *Pluvia*; Folyó, *Fluvius*; Fűrő, *Terebrum*; Hordó, *Vas*; Kenő, *Manutergium*; Mérő, *Metreta*; Seprő, *Scopa*; Tarló, *Stipuletum*; Vonó, *Plectrum*; Feredő, *Balneum*; Füstölő, *Tburibulum*; Temető, *Coemeterium*; 's t. af. Ugyan efféléknek látszatnak lenni ezek is, noha az Igék, mellyekből eredtek, már rész szerint oda vannak 's nem esmértetnek, ugymint Hajó, Háló, Himlő, Holló, Olló, Palló, Sarló, Tapló, Erdő, Ferdő, Fertő, Gyűő, Lejtő, Süldő, Szöllő, Tömlő, Velő, Rigó, Tsikló, Tsikó, Portzogó, Porzsoló, Szökölő, Bökkenő, Kezkenő, Serpenő, Tekenő, 's a t. Ezek közül egynehány a megrövidítés 's elváltoztatás által egészen esméretlenné tétetett eredet-

I

te

---

*) *Lanschütz*. úgy tesszik, hogy hajdan *Lanschersitznek* mondatott, a mi is színt annyit tett mint Tseklézfalva.

te fránt. Illyen a Háló Haltsalóból, Palló Padolóból, Tapló Táplálóból, 's a t.

ÜRGE mi nálunk annyi mint Sorex, *Erdzeifel*, *Zifelmaus*, Erdélyben pedig annyi mint *Cuniculus*, *Caninchen*, Tengeri vagy Házinyúl, melly a földben lyukat ás magának. Minden bizonyly mind a két Állat onnan neveztetett így, mert lyukban szeret lakni. Ugyan is Üрге Ürből lett, melly hajdan annyi lehetett mint Lyuk.

Némellyek ezeket: LESZÁLLANI, ALÁSZÁLLANI, nem jó Magyarságnak tartják, mint-hogy, a mint mondják, a Szállás már magában *Descensus*. De ha a *Híszek* egyben jól mondatik: Szálla alá poklokra; vagy pedig Közbeszédünkben: A hajóból kiszállott; úgy tetszik, hogy azok nem mondatnak épen rosszúl. *) Gyöngyösi is Kemény Jánosát így kezdé:

Múzsám, a Murányi hegyek tetejéről,
A hol Vesselényi Ferentz szerelméről
Szétsi Máriával tett végezéséről
Szóllottál a Várnak meg is vételéről,
Szálly le.

Úgy

---

*) Maga a Szál, Culmus, Calamus, mellyből, a mint látzik, az Ige szállani eredett, inkább eredest, hogy sem telepedést jelent.

úgy tetszik, hogy ezek a Helyet kérdező
's jelentő Szótskák, ugymint: HOL? ITT,
OTT; hajdan így hangzottak 's ejtettek:

hol? *ubi*? holott, mi helyett?

honnán? *unde*? holnan? hol járván?

ittén, itt. *hic*. illyten, illyt, illyett, illy helyett.

innen. *hinc*. illynen.

ottan, ott. *ibi*. ollytan, ollyt, ollyatt, olly
helyett.

onnan. *inde*. ollynan.

BELE az Eleinknél annyit tett mint a Deák-
koknál *Ín*. Ők azt a Deákok módjára az Igék-
nek színt úgy elejökbe tették, ugymint Bele-
tolni, *Intrudere*; Beletölteni, *Infundere*; Belevet-
ni, *Injicere*; 's t. af. 's ez a Szóllás módja még
most is divatban van nálunk. De a Magánért-
hetőknek vagy is Velős Szavaknak, *Substanti-
vum*oknak mindég tsak végökre akasztották; ugy-
mint Mennybele, *In coelum*; Országbele, *In re-
gnum*; 's t. af. 's ez már most egészen másképen
van. Mert a *Bele* megrövidítetvén, eleinten *Be-
vé* lett, 's azután *Ba*-vá is változott fok Szavak-
ban, ugymint Mennybe, Országba, 's t. af.
BELÖL akkor annyit tett mint *Ex*, *E*. Példá-
ul: Mennybelől, *Ex coelo*; Várbelől, *Ex arce*;
Országbelől, *Ex regno*; 's t. af. Már most ez is
különbben van, Mert *Belől* is színt úgy meg-

röviditetett, 's eleinten *Ból*-lé lett, 's azután *Ból*-lá is változott fok Szavakban, ugymint *Mennyből*, *Várból*, *Országból*. Némellyek azt tartják, hogy a *Belével* akkor nem jól élünk, midőn ezeket mondjuk: több nem fér bele; az *Ördög* bújtt bele; nem is kezdek bele; mert itt mindenütt *Beléje* kívántatik. De én azt tartom, hogy itt a *Belé*, hajdan *Belő*, jóval régiebb.

Hogy *ARANY* *Aurumból* eredett; arról senki többé nem kételkedik. Már ha a Mesék közé számláljuk is azt, a mit Béla Nótáriusza írva hagyott, *) hogy, tudniillik, Szittyá vagyis *Dentumoger*, az az *Dent* vagy *Döntő* Magyar Ország fok arannyal bővelkedett volna, de tsak még is hírét halhatták az Eleink az Aranyinak még a Káspai vagy is Sártenger mellékén is, 's a neve is színt úgy megvala nálok, valamint a most ott tartózkodó és színt úgy tsupán bármelyikből élő Elődöknél vagy is Kalmukoknál. Főképen ha azt meggondoljuk, hogy a gazdag és kereskedő Kazulország közel vala hozzájuk. Hogy

pe-

---

*) Cap. I. de Scythia: „Nam ibi abundant aurum & argentum -- aurum & argentum & gemmas habebant sicut lapides.” Voltér a *Candi de nevű* Románjában az *Eldoradót* vagyis a Scholföldjét színt ollyannak hirdette,

pedig akkor Aranyinak nem mondathatótt, azt kiki elgondolhatja, mert a Deákságnak még akkor csak a hire is alig hathatott hozzájuk. Ha ki tehát azt kérdené tőlem, hogy mint nevezték, arra csak azt felelhetem, hogy nem tudom. Talán Sár-üstnek, az az sárga ezüstnek.

SZER Magyarban ezeket téfzi: *Series*, *Ordo*, *Materia*. Az elsőt jelentvén, még most is így hozódik elő: egyszer, kétszer, négyszer, ötszer; nem különbben: előszer, negyedyszer, ötödszer. Ebből kitetszik, hogy az először, ötödször, 's t. af. nintsenek helyesen mondva, 's csak olyanok, mint veres helyében vörös, 's peres helyében pörös. Hajdan a háromszor, hatszor, százszor, mászor, sokszor, hányszor, 's több effélék háromszernek, hatszernek, százszernek mondattak. Ennek bizonyosságául lehetnek nem csak a régi Magyar Könyveink, hanem egy-szersmind némelly Duna melléki Tájok is, hol ezek a háromszer, hatszer, és százszer még most is tellyes divatban vannak. A Szer mint *Ordo* e Szavakat szerzette: szertartás, szertörés, szertelen, szerént.

A Magyar *Etymologus*ink kétféleképen szoktak vétkezni. Előszer: midőn eme vagy ama jóféle eredeti Szavunkat kortsosnak hirdetik, 's erővel az idegen Nyelvből származtatják; má-

sod'zor: midőn az idegenektől vett Szavainkat valóságos Magyarinak akarják tenni. Ezen Szószármaztatásban már fokon fokot botlottak nálunk, de még senki sem többet, Itéletem szerint, mint Otrokótsi Foris, Kalmár, és Pázmándi. Hogy valaki eme vagy ama Szavunkról azt mondhasa, ez igaz, az nem igaz eredeti Magyar Szavunk, arra megkivántatik, hogy jól megvizsgálja, mellyik Nyelvben vagyon, vagy legalább volt, a Szónak az ő valóságos Gyökere. Ezt látni való, hogy csak az olyan Tudós viheti véghez, ki mind a két Nyelvet alkalmazsént esmérí. Például vegyük e két Szavunkat: Dajka és Béles, mellyek Tótul így hangzanak: *Dojka*, *Báles*. Már a Dajkának a Nyelvünkben semmi Gyökerét fel nem találhatni, mert Dajkálkodni a Dajkából eredett, de bezzeg a Tótban fellehet, mert *Dojiti* annyi mint Fejni vagy Tejet adni, 's *Dojka* annyi mint Tejet adó. Az olly Tehénről, melly sok tejet szokott adni, a Tótok azt mondják: *Dobrá Dojka*. Ellenben Bélesnek a Gyökere Nyelvünkben megvagyon, úgy mint Bél, mert a Túrós bélesnek a bélét a Túrós teszi. Ehez képest Dajka minden bizonnyal Tótból való, de a Béles igaz eredeti Magyar Szavunk.

Hogy számtalan eredeti jóféle Szavainkat elhagytuk, 's azok helyében rész szerént újakat faragtunk, mellyek mindazáltal a régieknél egy tseppel sem jobbak, rész szerént pedig holmi deák, német, és tót azont jelentő Szavakat felkaptunk 's elfogadtunk, a bizonyos. Például vegyük-fel a négylábú Élőállatokat. Így Szarvas, *Cervus*, régenten Gimnek mondatott, 's ettől neveztetett talán a Gimes Vára Nyitra Vármegyében. Szarvas, Farkas, Sertés egyféleképen eredett Szavaink, 's olyanok mint Talpas, *Ursus*, a Székelyeknél. Valamint Gim Szarvasnak mondatott, úgy bizony Fülesnek nevezhetni a Szamarat, Szemesnek pedig a Hiúz. A Finok és Lapok ama Barmot, mellyet a Szánjokban befognak, 's mellynek a neve Németben *Rennthier*, színt úgy Szarvasnak nevezik. Mink is a szép és nagy szarvú Ökröt gyakorta annak hívjuk, noha szarvóknak is mondhatnók. Farkasnak a nevét, Itéletem szerént, a Róka sokkal jobban megérdemlette volna. Berbéts, Bial, Dámvad, Gedó, Gödölye, Párdutz Deák-ból valók; Bak, Belénd, Jávör Németből, Bárány, Hörtsök, Malatz, Medve, Patkány, Vidra Tótból.

A bizonyos, hogy némelly Magyarországi TSÚFOLÓK fok olyan Szavakat tulajdonítottak

a Székelyeknek, mellyek soha nem valának divatban köztök, ugymint Hasabronts, Kenyér-úrfi, Búfelejtő, Nyugodalom széke, Taporján féreg, s t. af. a melly Szavaknak ezeket kellene tenni: Öv, Tzipó, Akasztófa, Nyereg, Medve; de színt úgy bizonyos az is, hogy Gyarmati Úr is a *Grammaticájában* olly Szavakat tulajdonított a Magyarországiaknak, mellyeket (ha kiveszem talán a Hientzeket és Palótzokat) sehol az Országban nem hallhatott, ugymint Óma, Szóma, Szíva, Gyurtya, Klyitka, Nemkő, Jó vagyon, Atsarkodni, ezek helyében: Alma, Szalma, Szilva, Gyertya, Kalitka, Nem kell, Jól vagyon, Agyarkodni. Jejtő nem Duna melléki, hanem inkább Erdélyi Szó, mert ezeket: jny, juk, hej, mej, méj, moj, apáj, aszáj, homáj, bagoj, bogja, bojó, fojó, gojó, gojva, hájag, köjög, tavaj, tengej, várájja, ijjen, mijjen, ojj n, Magyarországbán, főképen a Duna mellékén, sehol nem hallani. Némelleyek még a' Könyveikben sem szégyenlik ezeket így ejteni. Sőt már az Erdélyi szép nevet is Erdejinek mondják. Ugyan ez az Ejtés Hibája szerzé, hogy a mi egykor Tolyás, Tolyni, Tolyomány, Bulya, Pely vala, az most Tojás, Tojni, Tojomány, Buja, Pej. Így a v Betű is j Betűvé változott ezekben: Bujni, Fujni, Hijni, Rij-

Rijni, Szijni, Vijni. Ellenben az Illen, Mil-
len, Ollan tsak Dunántúl laknak. Ebben a
Szemrehányásban és Tsúfolásban gyakorta hi-
báznak mind a Magyarok mind az Erdélyiek,
's a mit egy két paraszt 's tudatlan Embertől
hallottak, azt az egész Országnak tulajdonítják.
Iliacos intra muros peccatur & extra.

A régi Magyarok a meghalt Emberi társo-
kat igen sajnállották, mintha, Isten tudja, melly
Boldogságot vesztett volna el halálával, 's melly
nagy Boldogtalanságra jutott volna általa. Ehez
képest többnyire Szegénynek mondták. Mint
egy két száz Esztendeje leszfz, hogy a Halottnak
nálunk egy új neve támadtt, 's NÉHAInak mon-
datott. Ugymint: Néhai Uram, néhai Atyám,
néhai Pozsonyi, Mosonyi, Győri, István, Im-
re, László. Hogy ez a Néhai nem Néhától ere-
dett, kitetszik, mert Néha annyit tesz mint *In-
terdum*, *Nonnunquam*, 's ez a Halottnak egy igen
illetlen Nevet adott volna. Nékem úgy látszik,
hogy a Tót *Nyebohi*, melly most a Tótoknál an-
nyit jelent mint *Defunctus*, *Mortuus*, de hajdan
annyit jelentett mint *Pauper*, *Egenus*, szülte a
Néhai nevezetet.

Egy Barátom azt vitatta előttem, hogy a
SZERENTSE nem volna magyar eredetű Sza-
vunk, mert három e következik benne egymás

után. De én néki erre azt feleltem, hogy ha ezeket: élemes, élemetes, kellemes, kellemetes, epedek, eredek, élelstem, terjesztem, melege-dem, helyheztetem, kérlelhetetlen, magyar eredetűeknek esmérjük, nem tudom, miért ne a Szerentsét is. Ő Kegyelme azt vélte, hogy a Tótok is annak nevezik, de én ötöt bizonyosá tettem, hogy a Tótoknál, legalább mostan, a neve: *Stsasztye*. Azonban, a mint hallom, a Rátzok valóban *Szrintsának* mondják. De ezt, a mint vélem, mi tőlünk vették. Szerents Vára már Árpád idejében, mostani Hazánknek elfoglalásakor, a Szerentsétől neveztetett annak. Tinódi gyakorta Szerentsának mondja. Nékem úgy tetszik, hogy a Szerentse egykor nálunk a Deák Sorsból Szeresnek mondatott, azután Szerentsnek, 's végre Szerentsének.

Hogy a Nyelvünk a Deákból, Németből, de leginkább Tótból fokot költsönözött, a bizonyos. Sőt nem csak ezekből, hanem a Frantz-ból 's Olaszból is nem keveset. De hogy az Angolyból is vett volna némelly Szavakat, a mint Gyarmati úr állítja, arról kételkedem. Ha még is ezen Szigetiekkal valami Szavakban meg-egyezőnk, azokat Ők is a Frantzoktól vagy Németektől vették. Ugyan is Nemzetünknek 's Embereinknek az Angoly Nemzettel 's Embe-
rek-

rekkel soha semmi közlése nem vala. De a Frantz és Olasz Nemzettel nem csak a Kereskedés által 's a Nyelvök nagy divatja miatt esmérkedtünk meg régtől fogva, hanem az onnan hozott Királyok által is, kik mindenkor nagy udvari Tsoporttal jöttek hozzánk, nagy esmérettségbe jöttünk. I. Károly és I. Lajos alatt Székesfejérvár, Buda, 's Vizsegrád az Olasz és Frantz Jövevényekkel tele vala. Sőt már az itthoni Magyar Királyink alatt is frantz és olasz Emberekkel bővelkedett az Országunk, mer nem csak a Királynékkal szoktak bővebben kizinkbe jönni, hanem az Árofság 's Mivelsé üzés is sokakat húzott ide, kik a leendő szerentséjeokről nem kételkedhettek.

SÁR egykor nálunk annyit tett mint *Fel*, az az Epe, 's abból lett azután sárga, *Flavus*, színt úgy, valamint a Tótoknál azont jelentő *Zsolti Zsle*ből, mi is nálok színt annyi mint Sár vagy is Epe. Sárból eredtek: Sárviznek elterjedése a testben; Sármáló, vagy is igazán a régiek szerént ejtve Sármálú, az az Sárgahasú, *Emberiza*, *Galgulus*, *Jeterus*. *Goldammer*; mert eleintén Sár annyit is tett mint sárga. Ez kitéttszik ezekből is: Sárarany, Sárkerep, Sártök. Tinódi Juditról így versel:

Chyuda feier piros orszoia, vala

Szep sar baiát megeresztötte vala — —

Sár, *Lurum*, úgy tetszik, hogy hajdan Fertőnek is mondatott. Epe mindenkor valami keserűt jelenthetett, mert Epedni annyi mint keseregni; Szivepesztő annyi mint Szivkeserítő.

Ki hinné, hogy DÜS, *Dives*, *Opulentus*, *Deus*-ből eredett volna? De hogy régenten *Deus* annyit is tett mint: igen szerentsés, nagy birtokú, sok értékű, az kitetszik egynehány Római Írókból. Innen neveztetett a Tótoknál is a Gazdag, *Bobí*, *Bohati*, *Bobáts*, 's a Szegény, *Nyebobi*, *Nyebohati*. Az Oláh *Bogát* is, *Dives*, ugyan onnan való, az az *Bogból*, mellyet a Tótok és Tsehek *Bobnak* mondanak.

A Magyar Nyelvnek több Tulajdonsági közül való az is, hogy a valóságos eredeti Magyar Szavak többnyire tsupán egyhangúak vagy is egytagúak, *Voces monosyllabæ*, ugymint: nap, hold, tűz, víz, ég, föld, nyár, ősz, tél, hó, dér, jég, köd, sár, szél, reg, dél, est, éj, agy, fő, szem, fül, haj, fog, nyelv, iny, száj, szü, bél, kéz, láb, kar, melly, mál, has, fan, fasz, tök, far, fark, tzomb, térd, szár, fark, talp, fegg, vér, nyál, húgy, hús, tsont, bőr, szügy, kő, fa, mész, füst, ló, eb, tyúk, hal, mony, nyúl, szőr, toll, vaj, öv, kard, nyíl, tör, tölgy,

tölgy, fűz, nyár, nyír, jó, rossz, nagy, kis, bő, szük, 's t. af. Hogy hajdan még tizszer több illy Szavunk vala, sőt tsak nem minden Igénk vagyis Igészavunk egy illy Tószóból eredett, a bizonyos. Így Nyomból lett Nyomni, Nyomozni; Lakból Lakni, Lakozni; Fogból Fogni, Fogdozni; hogy fok mást ne említsek. Hogy pedig a Szavak Rövidségök a Nyelvünknek Tulajdoná legyen, az onnan is megtetszik, mert az idegen Szavakat is, akárván Magyarra változtatni, legottan megrövidítjük. Például legyen: Kápa, *Caputium*; Kámzsa, *Camisia*; Dézma, *Décima*; Érsek, *Archeveque*; Gárgyán, *Guardianus*; Kantza, *Konyitza*; Kánya, *Kalina*; Málna, *Malina*, 's t. af.

Hogy ezek: Álom, Halom, Hatalom, Oltalom; Kegyelem, Szerelem, egykor így irattak: *Alm*, *Holm*, *Hotolm*, *Oltolm*, *Kegielm*, *Zerelm*, a bizonyos, de ha a Szavak végén kihagyatott Magánhangzó valóban hibázott e a kimondásban is, azért Kezes nem leszek, de úgy látszik. Ellenben a miket most így ejtünk: Enyv, Kedv, Nedv, Nyelv, Redv, Senyv, Könyv, Ölv, Örv, Magv, Szarv, azok hajdan így hangzottak: Enyű, Kedű, Nedű, Nyelű, Redű, Senyű, Könyű, Ölyű, Örű, Magű, Szarű.

Hogy SZÉNA nem eredeti magyar Szó legyen, azt könnyen elgondolhatni, mert a Denti vagy is Döntő Magyarok színt úgy nem takartak Szénát, valamint a máj Elődök, Kirgisek, Baskirok, Tangútok, 's több azon táji Nemzetek, mivelhogy az Ő Barmaik télen és nyáron künt legeltek. Sajnovits ugyan azt vitatja, hogy a Széna igaz eredeti magyar Szó volna, 's már Karjelországban divatban lett volna a Magyaroknál, hol; úgy mond, még most is annyit tesz mint *Gramen*. Az Eleinknek Karjelországból való származásokat, mellyől tsak *Hell* és *Sajnovits* álmodtak, de a mellyet már úgy se hisz közülünk senki, mostan rostálni nem akarván, tsak azt mondom, hogy a Karjelek a többi Finokkal (kikkel tsupán egy Nemzetet tesznek, ha bár mostan különbb Fejedelmek alatt vagynak is) a Szénát *Heinának* az az *Hajnának* mondják; mi is a Német *Heuból* származhatott. A Lapoknál ugyan Szénának a neve: *Suoine*, de ezt a Lapok az Oroszoktól vették, valamint sok más tótos Szavaikat. *Schlötzer* igen tsalatkozik, midőn azt állítja, hogy a Lap Nyelv még tiszta volna minden idegen Szavaktól; mert nem tsak számos Svéd vagy is Német eredetű Szavakkal bővelkedik, hanem egyszersmind Orosz vagy is Tótfélékkel is. Tudni való pedig, hogy Lap-

ország mostan három Fejedelembhez tartozik, ugyanint Dánhoz, Svédhez, és Oroszhoz. Az említett két Jézsoviták csak a Dán Királyhoz tartozó Lapországban valának.

NÁDORISPÁN ezen két tót Szóból eredett: *na dwúr* és *pán* vagy *zupan*, a mi is épen annyi, mint *Comes Palatii*, *Comes Palatinus*, mert így neveztetett Deákúl egykor ezen fő Tisztartó. Szarka és Molnár Urak mindenképen iparkodtak ugyan, hogy Nagy-úrból vagy Nádós úr-ispánból származtathassák, de ez hihetetlen, hogy a későbbi Eleink a Nagy-urat Nádorra rontották volna. Hogy a régi Kéziratokban *Nadurispannak* iratott, a való, de ez az *u* Betűnek rövid *o* helyében való helyheztetése hajdan az Eleinknél közönséges vala. Kolts, Három, Szolga, Tso-da, Tsoport, Boritom, Mostoha, hajdan így irattak: *Kulcb*, *Harom*, *Zulgha*, *Chuda*, *Cbiuport*, *Buritom*, *Mustocha*. A mit például hoz egyik elő, hogy a Magyarország' Képén is a Nagylak helyében *Nadlak* tétetik, azt megengedem; de hogy a Nagylakot *Nadlak*nak neveznék a Magyarok mostan, vagy pedig, hogy azon Földképet, hol Nagylak helyében *Nadlak* található; Nyelve szerint is született Magyar készítette volna, azt nem hiszem. Kár, hogy olly okos és tudós Emberek a szemmel látható 's kézzel tapogatható dol-

dolgot tagadni merik, melly azon kívül is semmi gyalázatot nem szerez Eleinknek. Mert tudnunk illik, hogy az első Keresztyén Fejedelmink, ugymint Sz. István, I. András, I. Béla, és Sz. László azon valának, hogy a Szomszéd Lengyel, Tseh, és Horvát Fejedelmek Udvaraikhoz hasonló Udvarot készítsenek magoknak. Ezen tót Udvaroktól költsönözött Szavaink közé tartoznak Király, Nádorispán, Bán, Vajda, Pohárnok, Afztalnok, Udvarnok, Komornyik, 's t. af. 'S azután mit tehetünk mi mostan Eleinknek reftségekről, hogy ők a külföldi Tiszteknek nem ádta magyar Nevezetet, midőn azokat elfogadták.

Sokan szeretnék tudni, minek hitták a HÁZASSÁGot az Eleink, midőn még Házok nem volt, 's tsak Sátorokban laktak. Dugonits Úr Sátoroságnak nevezte Etelkájában, de hát ha a Sátor török vagy tótféle Szó, mert ők is így nevezik azt, 's talán másként neveztetett az Eleinktől? Mert, hogy a gondatlan későbbi vagyis Keresztyén Eleink sok jó 's Etől vizétől ide hozott Szavakat holmi tótból vagy németből valóként elhagytak, abban bizonyos vagyok, 's meg is mutathatnám. Az az Allítás helytelen, hogy ha mit nem tudunk tisztán Magyarúl kimondani, hanem tótosan, németesen, vagy deá-

kosan ejtünkki, annak hasznát az Eleink nem vették vagy is magát a dolgot nem esmérték volna. Így bizony a Házasság is esméretlen lett volna nálok, mert az a Házasból alkottatott, e pedig a Házból eredett, melly minden bizonyal az idegenektől költsönözött Szavunk. Ház Németül *Haus*, Olaszúl *Casa*. A Házasságnak régi magyar Nevét nyomozván, azt találtam, hogy ha a *Nő*, *Mulier*; *Nős*, *Maritus*; *Nő-e* len, *Coelebs*; *Nőtelen*ség, *Vita coelebs*, *Coelibatus*; úgy bizony a Házasság is, *Vita conjugalis*, *Matrimonium*, egykor Nőségnek mondathatott.

Vallyon honnan jött 's mitől van az, hogy a legtöbb Helységeknek magyar Neveik *d* Betűn végződnek imigy: *ad*, *ed*, *od*, *öd*, *ád*, *éd*, *öd*, *öd*, *and*, *end*, *ond*, *önd*, *asd*, *esd*, *osd*, *ösd*, 's t. af. Ugymint példában: Arad, Attad, Hadad, Hunyad, Nyárad, Sarkad, Várad, Enyed, Etsed, Kéked, Fíged, Füred, Negyed, Szeged, Szered, Ölved, Borsod, Onod, Tokod, Ugod, Dömsöd, Győröd, Abád, Atsád, Bélád, Bogád, Bonyhád, Tsanád, *) Pinnyéd, Mogyoród,

K

ród,

---

*) A grád on végződők nem ide valók, ugymint Nógrád, Tsongrád, Vízsegrád, 's a t. mert ezek, a mint tudja vagyon, tót eredetűek.

ród, Monyoród, Tinód, Endrőd, Erdőd, Sze-
tsőd, Ádánd, Báránd, Igmánd, Istvánd, Pánd,
Pázmánd, Simánd, Zaránd, Berend, Kémend, Pe-
tend, Petyond, Körmönd, Farkasd, Kakasd, Ná-
dasd, Élesd, Köpesd, Kövesd, Kölesd, Kökényesd,
Álmosd, Nyárosd, Pakosd, Káld, Miháld, Ud-
vard, Tsukárd, Zsigárd, Péterd, Kabold, Szán-
tód, Bezeréd, Szemeréd, 's a t. Hogy az emli-
tett *ad*, *ed*, *öd*, a számokhoz is Ragasztékül
szolgált, kitetfzik ezekből: harmad, negyed,
ötöd, hatod, százas, ezerez, hányad, 's a t.
mellyek hajdan annyit tettek mint most: harma-
dik, negyedik, ötödik, 's a t. Ebből azt ho-
zomki, hogy az említett Ragasztékok a Helysé-
gek neveikben is a Deák *us* helyében szolgáltak,
's a Magánérthetőből Másfalérthetőt szereztek.
Valamint *tertius*, *quartus*, *quintus*, *sextus*, har-
mad, negyed, ötöd, hatod vala, úgy Hadad is,
hajdan talán Hadadhely, annyit tehetett mint
Locus bello aut exercitui proximus; Nyárad, *Æsti-*
vus; Várad, *Arci vicinus v. arcensis*; Szeged,
In angulo edificatus v. positus; Erdőd, *Silva vici-*
nus v. Silvestris. Ha pedig valamelly Embernek
Tulajdon-nevéhez ragasztatott, akkor annyit tett,
mint annak Faluja, Örökje, Lakja. Például:
Abád, Atsád, Bélád, Borsod, Endrőd, Ádánd,

Istvánd, Pázmánd, Farkasd, Kakasd, Álmosd;
 az az: Abának, Atsának, Bélának, Borsnak,
 Endrének, Ádánnak, Istvánnak, Pázmánnak, Far-
 kasnak, Kakasnak, Álmosnak Faluja, az az Bir-
 helye vagy Lakhelye.

Nékem úgy tetszik, hogy a DAD és DED
 Ragasztékok ezen Szavaikban: Apródad, Ko-
 rosdad, Magosdad, Kisdad, Édesded, Gyengé-
 ded, Gyermekded, Keményded, Kerékdad, Rö-
 vided, 's t. af. hajdan annyit tettek, mint a De-
 ákban: *fere*, *ferme*, *pene*, vagy pedig *sub* Előra-
 gaszték ezekben: *subdulcis*, *subdurus*, *subniger*.
 Így tehát szabad volna mondanunk: Otsmán-
 dad, *Subobscoenus*, Haloványdad, *Subpallidus*;
 Fejérded, *Subalbus*, Veresded, *Subruber*; Vég-
 söded, *Penultimus*.

Egy bizonyos Magyar Irónál tsak nem min-
 denkor az ÖT két t-vel jelenikmeg imigy: *ött*.
 Ő Kegyelme azt vélheti, hogy ez az öt így meg-
 rövidítve ötetből eredett. Szint úgy Kalmár is
 néhány Társival azt vélte, hogy az *Articulus*
 AZ a-ból származott. Mind a két Vélekedés
 helytelen. Mert előszer ezek a haszontalanul
 megkettőzött *Accusativus*ú Szavak: *ötet*, *asztat*,
esztet, mind tsak per *abusum* fértek Nyelvünkbe

ezek helyett: *öt*, *azt*, *ezt*. *) A valóban régi Kéziratokban, ugymint a *Latiatuc feleymben öt*et sehol fel nem találtatik, hanem csak *wt*, *üvt*, *vvt*, a mi is nem más, hanem *öt*. Szint úgy *a'* sem találkozik sehol benne, hanem *oz*, még a Másfalhangzók előtt is, ugymint *ozchaz*. Ezek pedig nem mások, hanem *az*, *azhoz*, most *ahoz*. Hogy *az* és *ez* a régi Magyar *Articulusok* legyenek, 's hogy az *a'* és *e'* azokból származtak légyen, 's csak utóbb támadtak Nyelvünkben, elhagyattatván a *z* betű a Másfalhangzók előtt a könnyen Kimondás kedvéért, kimutatják a régi Könyveink. Azokban hijába keresed ezeket: abban, ebben; ahoz, ehez; annak, ennek; annál, ennél; arra, erre; arról, erről; attól, ettől; av-

---

*) A való, hogy a mint egyfelől a mi utóbbi Eleink fok Szavakat megröviditettek, úgy hogy alig vehetni észre, honnan eredtek, úgy másfelől fok Szavakat kész akarva meghosszabbítottak minden haszon nélkül. Illyenek a többi között ama két Névmással szükségtelenül megrakott Szavak, ugymint: énnekem, teneked, őneki, én tőlem, énbennem, énmellém, énvelem, énfelém, énfelettem, énfelőlem, minékünk, tinéktek, őnékik, 's a t. holott már elég vala: nekem, neked, neki, tőlem, bennem, mellém, velem, felém, 's a t. mert ez az *e m*, hajdan *e n*, tettekik már is ezekben a Névmásját.

avval, evvel; mert ezek helyében mindenkor ezeket találod: azban, ezben; azhoz, ezhez; aznak, eznek; aznál, eznél; azra, ezre; azról, ezről; aztól, eztől; azval, ezvel. Sőt hogy az igen régi Időkben még ezek is nagyobb részről másként hangzottak, abban bizonyos vagyok. Ugymint *azben, aznek, azre, azvel*, vagy is *ozben, oznek, ozre, ozvel*; mert a *ban, nak, ra*, és *val* Véragasztékok esméretlenek valának ama távúl eső Eleinknél. A régiebb Könyvekben még ezek is jönnek elő: *azfele, ezfele, azkent, ezkent, azkepen, ezkepen, azkoron, ezkoron*.

Ezeket *Ovatus, Ovalis, Oval*, mind eddig csak így fordítottuk: Tojás formájú, Tyúkmony képű, Hofzfzan gömbölyű. De hogy az Eleink MONYORÚnak mondták, azt elhitettem magammal. A Tojománynak a legrégiebb magyar Neve Mony vala, mellyben, valamint immár emlitem, csak nem minden Fin Nemzetek meg egyeznek velünk. Monyoró vagy inkább Monyorúkerék, Erdődiek Vasvármegyei hires Városok, minden bizonnyal attól neveztetett így. Ez a monyorú Kerék az Erdődi Nemzetségnek Tzi-merén még most is látszik, de már most egészen gömbölyű.

A régi Magyar Könyvekben 's Iratokban ezek: második, harmadik, negyedik, ötödik,

századik, ezeredik, hányadik, 's t. af. mindenkor az IK nélkül így ejtetnek: másod, harmad, negyed, ötöd, század, ezered, hányad. Mi okból, kik hoztákbe, 's hol vették ezt a Szó hofszabbitó iket, szeretném tudni. Még a XVII. Századnak végefele is fenn völt ez a másod, harmad, 's a t. a mint kitetfszik Gyöngyösiből. Annak a Gyámolta'anságán kesergő 's régi Szerent ejét em'legető Nimfája egy helyett így szóll:

Másod Róma valék erős férfiakból,

Es olly mint Aténás okos tanátsokból, — —

Ez az ik talán tsak ollyan Szófark, valamint a Deakban az *icus*, 's talán abból is lett.

NYI, bizonyos Szavakhoz hátul ragasztatván, most annyit tesz mint: nagyságú, hofszaságú, szélefségű, mélységű, tágozságú, magosságú, vastagságú, fokaságú, mészszeségű, a mint kitefszik ezekből: annyányi, diónyi, mogyorónyi, ölnyi, rőfnyi, fingnyi, arasznyi, tenyérsnyi, lábnyomnyi, hajszálnyi, ökölnyi, kalányi, pohárnyi, lövésnyi, köhagyításnyi, napjársnyi, mérttföldnyi. Illyenek a mennyi, ennyi, és annyi Szavak is, de a mellyek régenten így ejtettek: mellyne, ezne, azne, azután menne, enne, anne. 'S ez a *ne*, az az: nézd, lásd, a *nyi* Ragasztéknak valóságos szülője.

Ez a Szó: ÁLLAT, egykor tsak annyit tett mint *Res*, *Ens*, *Substantia*. Így vette még Komjati is a Sz. Pál Leveleiben, midőn így irtt: Ez állatnak okáért, *Propter hoc*. Nem különben *Silvester*, midőn így fordított: Kivánok tőnektek kedvet és békefséget attúl, ki állatja szerént vagyon, *Gratia vobis & pax ab eo, qui est*. Idővel azután Élőállatnak mondatott az *Animal*, valamint az *Arbor* Élőfának, hogy egyéb Fától, melly *Lignum*, megkülönböztettheffék. Már most minden eleven és lehellő Teremtményt tsak Állatnak mondunk. Bátori a Sz. Írásnak ama legrégibb Fordítója, mindenkor ezt: *Animalia* Lelkeseknek fordítá. Utánna Pesti Gábor azokat Lelkes Állatoknak nevezte. Nékem úgy tetszik, hogy *Animal* szint úgy mondathatnék Szüleménynek, valamint *Creatura* Teremtménynek.

Nox ÉJTSZAKÁnak nem jól mondatik, mert ez igazán annyi mint *per noctem*. Illyenek a Napotfzaka, Hetetfzaka, Esztendőtfzaka, Teletfzaka. Már a legrégebb Eleinktől Nox tsupán Éjnek mondatott, 's ezen Szóban még most meg egyeznek velünk némelly éjszaki Fin vagy is Kún Nemzetek. Éjszak mindenkor *Septemtrio*, *Plaga five Pars Septemtrionalis* vala, mert szak annyit tett egykor mint *Pars*. Szakból eredtek: szakadni, szakasztani, szakadék, szakasz, 's t.

af. Így tehát Jó éjtszaka inkább annyi mint *Bonum per noctem*, hogy sem *Bona nox*.

HALOVÁNY egykor annyit tett mint *Moribundus*, *Morti vicinus*. Ugyan akkor a Halovány-szinű annyi vala mint *Pallidus*, *Luridus*. Már most meg-rövidítvén a' Halovány-szinűt csak Haloványnak mondjuk. Ez a Szó-rövidítés a régi szép Szavainkat felettébb megváltoztatta.

Régenten ezek: HÉV, SIK, Tér, úgy tetszik, merő Magánérthetők valának, 's annyit tettek mint *Æstus*, *Planities*. Az azokból származott Másalérthetők imezek: Heves, Sikos, Téres. Már most az elsők Másalérthetők is, a mint kitettség ezekből: Hév-viz, Sik-mező, Tér-hely; 's az utóbb nevezettekől új Magánérthetők eredtek ilyenképen: Heveség, Sikosság, Téreség, mellyeket megrövidítve most így ejtünk: Hévség, Sikság, Térség. A legtöbb Magánérthetők hajdan mind egytagú Szavak, *Voces monosyllaba*, valának. Így ezeknek: Ékeség, Éleség. Jeleség, Kényesség, minden bizonyly a Gyökezők ezek: Ék, Él, Jel, Kény; mellyekből illy Másalérthetők eredtek: Ékes, Éles, Jeles, Kényes; 's a mellyekből azután az említett Szavak származtak. De azért, Itéletem szerént, még sem kellene ezeket azon egynek

nek tartani egészen: Ék, és Ékekség; Él és Éles-
ség; Kény és Kényekség; mert gyakran egészen
mást jelentettek, 's még most is mást jelentek,
valamint ez kitetszik ezekből: Jel és Je-
lesség; Szél és Szelelség; Szem és Szemekség.
Sok eféle második rendbéli Magánérthetőknek
a Gyökerök, vagy is az első rendbéli Magán-
érthető már egészen kivészett a Nyelvünkől.
Például:

Dits	—	Ditső	—	Ditsőfség.
Fefz	—	Fefzes	—	Fefzefség.
Kij	—	Kijes	—	Kijefség.
Lust	—	Lustos	—	Lustofság.
Pip	—	Pipes	—	Pipefség.
Szor	—	Szoros	—	Szorofság.
Ür	—	Üres	—	Ürefség.
Oru	—	Orvos	—	Orvofság.
Üdü	—	Üdves	—	Üdvefség.
Gyilok	—	Gyilkos	—	Gyilkofság.

De vannak aféle Másalérthetők is, az az
Mellékszavak, *Adjectiva*, mellyeknek, a mint
látsszik, nem is volt soha nálunk Magánérthe-
tőjük, a mellyből eredtek volna. Mert vagy
más itthoni Szavakból megvannak rontva, vagy
pedig idegen Szavakból vannak faragva. Illye-
nek látszatnak lenni imezek: Dölyfös, Édes,
Fitos, Izmos, Sávos, Tátos, Katzkos, Pajkos,

Vaskos, Bűdös, Magos, Piros, Posgás. A Bűdös, Magos, Piros, ezen Deák Szavakból látszatnak faragva lenni: *Putidus, Magnus, Pyrius*.

GÍM hajdan annyit tett talán mint Veresvad, *Roths Wild*, mert a régi Könyvekben több ízben jön elő: Szarvas gím, Őz-gím. Benkő a Gímet Szarvasnak vélte, Baróti Szabó pedig és Pármán Péter a Szarvas vagy Őz nőstényjének. Már most ez a Szó sehol nálunk nem hallatik. Talán ettől a Gímtől neveztetett volt egykor a Nyitra Vármegyei Gímes Vára, nem pedig a Gém Madártól.

Hogy az ALÉG, *Vix, Ægre*, és ELÉG, *Satis, Abunde*, nem jól iratnak 's mondatnak mostan, kitetszik, ha az eredetökre akarunk tekinteni. Midőn azt mondjuk: tsak alég jöhetttemmeg; tsak alég vagyok; tsak alég férhettembé; elég volt már a borból; elég boldog az, ki más nélkül élélhet; elég szégyen, hogy az Anyádat meg nem betsülöd; ezek a két Szavak Alég és Elég az előhozottakban Alig és Felig helyében látszatnak lenni, mert ezeknek színt az az Értelmök, ugymint: tsak alig jöhetttemmeg; tsak alig vagyok; tsak alig férhettembé; felig volt már a borból; felig boldog az, ki más nélkül éllehet; felig szégyen, hogy az anyádat meg nem betsülöd.

A FEJEDELEM nevezet mikor kezdődött nálunk, bizonytalan. Nékem úgy tetszik, hogy már Álmost, Árpádot, Zsoltot, Takfont, és Gyétsát annak mondták az Eleink, míg Sz. István-nal a Király nevezet bé nem hozatott. Sőt ama hét fő Személyek is, kiket a Béla Nótáriussa Hét-Magyaroknak nevez, *Hetumoger*, *) *Principales Personæ*, minden bizonnyal vagy Fejedelmeknek vagy pedig Fő embereknek mondatnak, a midől azután a Keresztyén Eleinknél a deákos Kapitány nevök eredett, mert az akkori Barát Fordítók ezen neveket *Capitaneus*nak deákozták. A mennyire tudom, ez a *Capitaneus* nevök előszer jelenikmeg Kezai Simonnak Krónikájában, melly 1290-dik körül készültt. Fejedelem eleinten Fődelemnek mondatott, 's így mondja még Bátori is egy helyett. Mellyik légyen a Fejünknek régibb nevezete, ha Fő e vagy Agy, nem bizonyos, Nékem úgy tetszik, hogy Agy. A Fő eleinten talán tsak annyit tett mint

---

*) Jegyzésre méltó, hogy valamint Béla Nótáriusánál a Magyar mindenkor *Moger*, úgy a Sz. Margit Élete Írójánál is a Magyar Király *Mageri Kiral*. Mind ezekből azt lehet talán kihozni, hogy az Eleink a Magyarat egykor *Magyernek* vagy is *Mogyernak* mondták.

mint *Supremus*, *Superior*, *Summus*, 's meglehet, hogy a Felsőből eredett, e pedig a Fellyebb vagy Fellyül-esőből.

Jó Reget, *Jó Estet*, *Jó Éjet* kívánok, színt olly jó Mondások, ámbár most immár nem élünk velek, valamint Jó Napot, Jó Álmod, Jó Utat, vagy Jó Szerentsét. A Szavakkal való Vízfsza-élés szerzette a Jó Reggelt, Jó Estvét, 's Jó Éjtszakát. Többi között a Jó Estvét legtűrhetlenebbnek találom. Mert ezt igazán így kellene mondani: Jó Estet, vagy pedig a Jó Reggelhez 's Regvelhez képest Jó Esttelt vagy Estvelt. Ezeket: Estve, Estvéli, Estvéledni, Estvénként, Estvig, mind helytelen Szavaknak tartom, mert ezek egykor így hangzottak: Est, Esti, Estveli vagy Estteli, Estveledni vagy Estteledni, Estenként, Estig.

Sokan azt tartják minálunk, hogy a Köznép legtisztábban beszél, 's hogy az Irás Nyelvének a közember Nyelvével megkellene egyezni. A Köznép alatt értem tsupán az adózó 's földmivelő Pórságot. Hogy igen gyakran az Országnak egyik Tája jobban beszél a másiknál, az tudva vagyon, de hogy akármelly tájbéli Közember Nyelve az Irás Nyelvének béillyen, arról kételkedem. A ki ezen Embereket jól es-méri, 's gyakorta velek öszve jött, az lehetet-

len, hogy a Közember Nyelvejárását helybenhagy-
hassa. Hogy a Paraszt azt fokszor jól ejti, a
mit a Polgár vagy Nemes roszúl szokott mon-
dani, azt megengedem; de hogy ellenben foka-
kat durván ejt, illetlenül öszve zavar, 's ne-
vetséges módra farag új Szavakat és Közmondá-
sokat, az is igaz. A roszúl tulajdonított és szer-
zett Szavak, mellyeket az utóbbi Maradék nagy
fáradtsággal igyekezik a Nyelvből kigyomlálni,
's mellyekért fokszor kell pirúlnia, mind ő tő-
le valók, Ennek az oka a lehet talán, hogy a
Paraszttság közt többire az Aggnők szoktak len-
ni az új szavaknak és szólásoknak Szerzőik.
A Tudósok a roszúl faragott Szavaikat nem olly
könnyen hozhatják divatba, de a Paraszt alig
ejtkei a Kortsmán valamelly új Szót, azonnal a
többi elfogadják, 's folyamatba hozzák. Példá-
ul vegyükfel a Német Nyelvet. Ezt úgy a mint
most írják, sehol a Köznép nem beszéli; 's ha
ki az óstiai, bábori, burgosi, svábi, svájtzi,
vagy akár száfszi paraszt Németiséggel írna Köny-
vet, az valóban nevetségefsé tenné magát.

Már most fokban minálunk a hullató Köny-
veket KÖNNYeknek írják, tsak hogy az olva-
só Könyvektől megkülönböztethessenek; mert
azt tartják, hogy a *v* Betű beléjek tsak *per abu-*
sam egyelitetett. De azoknak szükséges tudni,
hogy

hogy ezek a Szavak: Enyv, Kedv, Könyv, *Lábrýma* & *Liber*, Nyelv, Ölyv, 's t. af. egykor így mondattak, sőt irattak is: Enyü, Kedü, Könyü, Nyelü, Ölyü; 's ezeknek az Ejtéseik és Származottjaik *ü* helyében *u* Betűt szoktak felvenni imigy: Enyvet, Enyves, Enyvezni; Kedvet, Kedves, Kedvezni; Könyvet, Könyves, Könyvezni; 's a t. A beszédből úgy is kitet-
szik azonnal, miféle Könyvekről vagyon a Szó.

Az Idegenektől költsönözött Szavak között a megtartásra legmeltóbbak ama régen bevett egytagú Szavak: Baj, Bárd, Bot, Értz, Föld, Gomb, Gömb, Görts, Ház, Hir, Kar, *Chorus*, Kas, Konty, Kótz, Kults, Lant, Len, Lüg, Lyuk, Máz, Mód, Must, Pap, Part, Párt, Pénz, Por, Raj, Rajz, Ris, Ros, Sántz, Szék, Tok, 's t. af. mert ezek a Nyelvünkkel türhetőképén megegyeznek, a Magyar Szájtól könnyen ejthetők, 's belőlök a hozzáadás által igen könnyen faraghatni más új Szavakat.

A Magyar Ifjakat a Nemzeti *Literaturának* fzeretetére, annak jövendőbeli gyarapítására, 's maga tulajdon erejével való előmozdítására igen indítja, ha a Tanítója deákból vagy németből kis Fordításokat tétet vele, megigérvén néki, hogy ha megérdemlik, ki is nyomtatja azokat. Korán is kellene néki Magyar Könyveket adni

kezébe, hogy megfzerettefsük vele a hazai nyelvű Irogatást. Mert ha későbbben kerülnek kezéhez, tsak ritkán lesz többé azon foganatjok. A Hazának Történetei 's Leírása, ha azonképen a Nyelvünkön is megvólnának, a mint *Windisch* Úr németül készíté, az az: se nem igen bővön, se nem igen szűkön, nagy hasznot szerezhethnének az Ifjainknál. Maga az említett két Könyvnek jó Fordítása már is sok jót hozhatna; de lehetne ezen ditséretes két Könyveknél is az Ifjak kezébe még illőbbeket készíteni; mind a Történetekre, 's mind az Országnak leírására nézve.

ÁROS és ÁRÚS között különbözés vagon. Áros igazán annyi mint *Pretiosus*, Árús pedig mint *Mercator*. Valamint *Mercator* *Merx*ből eredett, úgy Árús is Árúból színt aképen, valamint ezekből: ágyú, boszszú, gyanú, szomjú; ágyús, boszszús, gyanús, szomjús. De már most többire Áros által tétetikki imigy: boráros, könyváros, vasáros.

Immár régen észre vehettük, melly rendetlen Szóllás légyen az, midőn, a TSELEKEDTet a TSELEKEDÉssel öszvekevervén, így szóllunk: „Minden Teremtéseknek szükséges az Evés Ivás. A mezei Lakásom igen alacson, 's ezen a Töltésen kell oda járnom, Tele a Köny-

veszfékem a legritkább Kézírásokkal. A Könyve bővelkedik fok szép Jegyzésekkel. A Magyar Múzeum tsak két Kötesből áll. " Ezek jól ejtve így hangzanak: Minden Teremtményeknek szükséges az Étel Ital. A mezei Lakhelyem igen alattony, 's ezen a töltött Úton kell odajárnom. Tele a Könyveszfékem a legritkább Kéziratokkal. A Könyve fok szép Jegyzetekkel bővelkedik. A Magyar Múzeum tsak két Kötetből áll.

Sokan fokat beszéltek már Nyelvünknek a Török Nyelvvel való nagy Hasonlatosságáról. Én azt találtam, hogy a mi a Szavakat illeti, azokban mi a Törökökkel gyakran megegyezünk, de a mi a Szó-ejtegetést, Ige-hajtogatást, 's a Beszéd-alkotását tekintti, azokban igen is elütünk tőlök. Ezekben áll pedig a Nyelv Hasonlatossága, 's nem az egyenlő Szavakban, melyeket a közel vagy együtt lakó Nemzetek tsak nem mindenkor egymástól költsönöznek. Ha azon Szavak, mellyekben megegyezünk velek, ugymint Alma, Árpa, Dsida, Handsár, 's t. af. már az előtt, hogy sem esmértük volna őket, legalább is 1400-dik előtt, megvalának az Eleinknél, úgy ditsekedhetnénk azzal, hogy a tar Szomszédink tanúltak tőlünk valamit, velünk együtt lakván; de ha ezen Szavak tsak a XVI

's XVII századbeli Könyveinkben 's Íratinkban találtnak, 's különben is a Nyelvünkkel semmi közök nintsen, mint például ezeknek: Bitsak, Burnót, Hambár, Kávé, Metset, Turba, Tzula, Tzuladár, 's t. af. úgy méltán kételkedhetünk a magyar Eredetökről. Midőn Kollár ezeket írta: „ Idioma Hungarorum ut ab omnibus Europæ reliquis diversum est, ita cum Linguis Orientis affinitatem maximam habet, cum Turcica imprimis, si ingenium utriusque Linguae & structuram Orationis spectes. ” akkor valóban kimutatta, hogy ha talán a Török Nyelvet vóltaképen értette (egy Török Nyelvkönyvet közönségesé tévén) a Magyarban még is tudatlan vala. Mert noha a Kazul és Török Nyelvel egynehány Szavakban megegyezünk, mellyekkel a közel vagy együtt Látás, a' Nyelvünket megajándékozta, de a *Grammaticában* felettébb különbözünk tőlök.

ALAK régtől fogva nálunk annyit tesz mint Báb, *Pupa*, *Puppe*, *Kinderdöcke*; kihez képest Alakoknak neveztettek ama fából való felöltözött Mozgatóványok is, mellyek deákul *Neurospasta* nevezetnek, németül pedig *Marionetten*, 's a mellyekkel való Játékot görögül nevezik *Neurospaston*, németül pedig *Marionettenspiel*, *Puppenspiel*. Hogy az Alak Szavunk a Deák *Glaucoma* Szóból ere-

dett, a mi is annyit tesz mint Szemhomály vagy Szemhomályosítás, Szemfényvesztés, Tsalás, Hamiskodás, 's mellyből a Németek is vették ezen Szavaikat: *Gauckler*, *Histrion*, *Præstigiator*. *Gauckeley*, *Præstigia histrionis*; abban bizonyos vagyok.

KITA, a Szókönyvünk szerént, *Flica*, *Fasciculus*; Kita Kender pedig *Manipulus sive Fasciculus Cannabis*. Hogy ez a Kita igaz Magyar Szó volna, arról sokan kételkednek. A Tótok ugyan szint úgy nevezik *Kitának* az említett Szöfzkötöléket, a Tsehek pedig *Kitkának* a Virágkötöléket vagy is Bokrétát. Meglehet, hogy a mi most Kita, az egykor nálunk Kötet, Kötű, Köt, vagy Köt-a' vala. Egyébként az Oroszok és Tatárok a Sinai Népet 's Birodalmot nevezik *Kitainak*. Ugyan az említett Oroszok *Kitának* 's *Kitajkának* híják az onnan érkezett gyapott Szöveteket is. Tótul *Kitajka* annyi mint Ruha vagy Szerfzám Függettyű vagy is Fityőlek. Midőn többféle Könyvekben olvastam, hogy a Sinaiak Kitaiaknak neveztetnének némelly Nemzektől, eszembe jutott, hogy az 1358-diki Krónikásunk is egy helyett így ír: „juxta ipsūque versus meridiem gentem Kytanorum & gentem Alanorum jacere.” Egy mostani Irónk azt írja, hogy Kita magyarban annyit tesz, mint Se-
lyem-

lyem-szövet. Meglehet, de én ezen értelmét se nem hallottam, se nem olvastam sehol.

Azon Különböztetés, mellyet most tsinálunk a KI és MELLY között, midőn az elsővel tsak az Embereket illetjük, a másikkal pedig egyéb Állatokat és Dolgokat, tsak ezen Században jött divatba. Még ama mézes szájú Gyönyösink semmit se tudott ezen Különböztetésről. Ehez képest nints mit tsudálkoznunk rajta, 's annyival kevesebbet tulajdonithatjuk neki vétkül.

Hogy a mi Nyelvünkben a *j* és *v* Betűk gyakran felváltják egymást, kitetszik ezen Szavainkból is: Hijni, Rijni, Szijni, Vijni, mellyeket mások így mondanak ki: Hivni, Rivni, Szivni, Vivni. Illyen az *Ij* és *Iv* is, *Arcus*. De ezt, minthogy kétfelét jelenthet, igen jó volna megkülönböztetni imigy: *Ij* hagyd maradjon *Arcus*, az az Kézij. Abból valók úgy is: *Ijas*, *Ijász*, *Ijgyártó*, *Ijtegez*: *Iv* pedig légyen *Partus piscium & cancrorum*, *Ikra*, mert úgy is belőle valók: *Ives* az az *Ikrás*; *Ivhal*, az az *Ikrás-hal*, *Piscis femina*; *Ivadék*, *Progenies piscium*; *Ivás*, *Congressus piscium ad sobolem*; *Ivni*; 's t. af.

Hajdant a Magyar Ortographiában a mostani rövid *a* tsak nem mindenkor *o*-val ejtetett 's irattatott ki, szinte valamint a mostani rövid *o* *u*-val.

Béla Nótáriusánál ezek: *Bolotun*, *Borona*, *Horom*, *Hovos*, *Oba*, *Obad*, *Olpar*, *Potoc*, *Tocsun*, *Voyos*, nem mások, hanem Balaton; Baranya, Haram, Havas, Aba, Abád, Alpár, Patak, Takson, Vajas. Szintén úgy imezek: *Budrug*, *Copus*, *Dobuca*, *Racus*, *Topulucea*, *Tulsuoa*, *Ustoros*, nem mások, hanem Bodrog, Kapos, Doboka, Rákos, Tapoltza, Toltsva, Ostoros. A bizonyos, hogy a mostani hofzszú ó Betűnk is az Eleinktől gyakran ú Betűvel mondatott 's iratott. Így a mostani: arról, attól, még a múltt Században is így ejtetett: arról, attúl, a régiebbektől pedig imigy: azrúl, aztúl.

Nem lehet kételkednünk, hogy ez a Szó: **HA**, egykor annyit tett nálunk mint *Idő*, *Kor*, *Tempus*. Abból való azia Holdnapot jelentő Szavunk: Hava, úgy mint Pünkösd — Karátson — Sz. György — Sz. Iván — 's t. af. hava, az az ideje. De hogy a *Mensis* színt úgy nálunk is Holdnak mondatott egykor, valamint a Németeknél 's Tótoknál, abban bizonyos vagyok. Ebből a Holdból valók a Holdpénz, Holdszám, 's t. af. most Hópénz, Hószám. Ugyan azon **Ha** Szavunkból eredtek eme Szavaink is: **Néha**, **Soha**, (hajdan talán **Némellyha**, **Semmiha**) **Valaha**, **Egyébha**, **Ollyha**, **Mindenha**, mellyek többire még most is annyit tesznek mint **Némelly-**

mellykor, Semmikor, Valamikor, Egyébkor, Ollykor, Mindenkor. Későhára, az az Későre. Hamarú, most Hamara, *Celer*, *Properus*, *Cirus*, *Festinus*, v. *Tempestivus* szint úgy ezen Haból származhatott.

Hogy a vén Afzszonynak Nyelvünkön fok tsudálatos Nevei vannak, azt kiki tudja, ugy-mint Aggdada, Aggkofa, Agglant, Aggnő, 's t. af. Nem különbben Vén — banya, — banyiló, — szatyor, — szípa, — szípirtyó, — tarattyú, — troty. Honnan kerültek elő egytől egyig ezek a tsúfos Nevek, szeretném tudni. A két utólsóról azt tartom, hogy a Német *Trödel*ből kerekedtek, a mi is annyi mint Ó-szer, *Scruta*.

Hogy Férj a Deák *Virböl*, 's Férfi a Deák *Virböl* és *Filius*ból eredtek, azt már egynémelly gyanította. Eleinten, úgy tartom, *Vir* tsak Férnek mondatott, de azután ezekről: Férje, Férjének, Férjét, Férjétől, Férjnek mondatott a Nős, *Maritus*, szint úgy, valamint Fő és Tető ezekről: Fője, Tetője, 's a t. idővel Fejnek 's Tetejnek. *) Ha szabad gyanakodni ('s nem

L 3

tu-

---

*) Talán a Tej is szint úgy Tőből lett, a mint gyanút szerezhethet a barom Tölgye. Tölgy, a mint vélem, a Tsetsnéi 's Emlőnél régiebb Sza-

tudom, mért ne volna szabad) nékem úgy tetszik, hogy egykor Férfi nálunk is szint úgy ER-nek mondatott, valamint még most is a Törököknél 's Kazuloknál. Talán az Erő, Erős, Erőlködni, Erőszak, 's a t. mellyek leginkább a Férfit illetik, szint úgy ebből az Erből származtak, valamint a Deákban a Virből: *Vis, Vires, Virtus, Virilia, Virus*; melly utolsó tulajdonképen annyi mint Bakbüz, Kanbüz, vagy pedig Kanmag, Himmag. Baróti Szabó Úrnak kised Szótárjában előjön Erény, *) melly is, a mint mondja, annyit tenne mint *Virtus*. Az Elődök vagy is Kalmukok még most is a Férfit *Erének* mondják. **) Sőt talán az Em és Er vagy is Eme és Ere Szavaknak öszvekapcsolásából származott az Ember is, 's egykor Emernek vagy

---

vunk, 's egykor egyedül tett annyit. Mert Tsets költsönözött Szavunk, 's Emlő tulajdonul csak annyi mint Lactans. Tölgy, hajdan Tő-algy lehetett, az az Tej-ágy.

*) Ezt hol olvasta legyen ő Kegyelme, fzeretném tudni; mert nem hiszem, hogy maga faragta volna. Hogy pedig a mostani Közbeszédből vette volna, kételkedem, Ő Kelme ugyan ezen Szót is megtsillagosítá, a mi ő nála tsupán a kortsos 's új Szavaknak Jelök, de nékem úgy tetszik, hogy ez a Szó más Szavak közé tartozik.

**) Strahlenberg 142-dik levélfe.

vagy *Eme* erének mondatott. ER, ERE, és HE-RE igen megegyeznek egymással. Here még most is annyit tesz nálunk, mint Kanméh, Him-méh, Deákúl *Fucus*. Hogy Here Kant vagy is Himet jelenthetett egykor, kimutatja eme régi Szavunk is: Kiheréltni, *Evirare*, *Castrare*. Így tehát ezen Szó: Heréltni, elégtelen arra, hogy az említett deák Szavak értelmét egyedül kiejtse. Vannak némellyek, kik azt tartják, hogy Here nálunk tulajdonúl annyit tett légyen egykor, mint *Virilia*, 's onnan eredett volna a Kiheréltni Szavunk, de én inkább azt tartom, hogy az Herefzerfzámnak neveztettt.

Ezek a Szavak: Pallérozás, Pallérozni, Pallérozott, Pallérozottság, Pallérozatlan, felettébb idegen hangúak 's eredetűek, egy szóval: magyartalanok. Ha rajtam állana, én ezeket így tenném ki: *)

Pallérozás: Ember vagy Erköltsfimitás, — képezés, — tsinosítás, — kimivelés, erköltsözés.

L 4

Pal-

---

*) De nem kételkedem, hogy még jobban 's rövidebben is ki lehet azokat magyarul ejteni, csak az arra való Tudósnak ne sajnálják fáradságokat.

Pallérozni: Embert vagy Erköltsöt simítani, képezni, tsinosítani, kimivelni, szelidíteni, erköltsözni.

Pallérozott: Simitott, Tsinosított, Szelidített, vagy sima, tsinos, szelid erköltsű, erköltsős.

Pallérozottság: Erkölts simaság, tsinosság, szelidség, erköltsősség.

Pallérozatlan: vad, durva, nyers, darabos, parasztos, tsimatlan, erköltstelen.

Tudósink azért különböznek olly igen egymástól a Magyar Írásban, mert némelyek azt tartják, hogy úgy kellefsék írni, a mint a Szót kimondjuk, mások pediglen, a mint kellene kimondanunk. Például, a mit az elsőek így írnak: azomban, külömbben, elejbe, fémleni, ménkö, kezkenyő, kardgya, tudománnya, térdgye, keresménye, afféle, akképpen; azt mások az Író-tollaikkal így teszikki: azonban, külömbben, elejébe, fényleni, mennykö, kezkenő, kardja, tudományja, térdje, keresményje, a'féle, a'képen.

Mit tett légyen tulajdonúl egykor a TÁRGY nevű Hadiszerfzám, mellyel, a mint észre vehettem, a Várak ostromoltatásinál éltek az Eleink, 's mellyet a Szekérgyártók készítettek, szetnék tudósíttatni. Azt Tinódi Egervára Ostrománál így emlegeti:

Palánk mellől tárgyokat taszigálnak —

Tárgy alól Törökök sok puskát hányának —

Tárgyról szaggatják az bőrt vas horgokval —

Tárgyra hév fagygyút szurkot felontának —

Tüzes szerfszámmal tárgyot égeték ronták —

Deszkából tárgyot fen alkotának —

Sőt már II. Ulászló alatt 1495-ben a Kintstartó a többi Költések között többszer emlékezik ezen Tárgyokról. *) Ugymint: „Magistro Andreæ Carpentario, qui disposuit cum aliis Carpentariis vulgo *Targh*, & alias attinentias Bombardarum, dati sunt f. 6.” Másutt: „Duodecim Carpentariis de Pesth, qui fecerunt *Targh*, dati sunt f. 8.” Ismét: „Carpentariis, qui per quatuor septimanas inter cæteros labores dictos *Targh* laboraverunt, dati sunt f. 13.” A mint gyantom ez a Tárgy nem más Szerfzám vala, hanem a mi Deákul *Pluteus*, Németül pedig *Sturmdach*.

Igen tsalatkoznak, kik azt vélik, hogy a HALOTTAS és HALOTTI mind egy. Halotti Beszéd nem jól mondatik Halottas Beszédnek. Mert az első annyit tesz mint Halottat il-

L 5

lető

---

*) Ezt a Számtartó Kéziratot nem rég adtaki Hazánk Történetiben Engel Úr.

lető Beszéd, a másik pedig Halott szabású Beszédet téfzen. Így Tüzes, Vizes, Földes, Erkölsős, Nemzetes, mást tesz; 's mást ismét a Tüzi, Vizi, Földi, Erköltsi, Nemzeti. Hogy a különböző vóltok annál jobban kiláttassék, ihol itt kitefzem a Deák jelentéseket is:

Halottas, *Funereus*, *Funeſtus*. Halotti, *Funebris*, *Funebralis*.

Tüzes, *Igneus*, *Ignitus*. Tüzi, *Igniarius*.

Vizes, *Aqueus*, *Aquofus*. Vizi, *Aquaticus*, *Aquatilis*.

Földes, *Terreus*, *Terreſtris*. Földi, *Terrenus*.

Erkölsős, *Moratus*, *Moderatus*, *Modestus*. Erköltsi, *Moralis*.

Nemzetes, *Generofus*. Nemzeti, *Nationalis*.

Semen az Eleinktől MAGUnak mondatott ſzint úgy valamint a Szarv Szarunak. Ehez képeſt ſoha nem mondották Magja ſzakadtt, hanem Magva ſzakadtt Ember, *Improlis*, *Deficient in femine*. Magvas, *Granofus*, *Granatus*, valamint Szarvas, *Cornutus*, 's nem Magos, mert ez mindenkor annyi vólt mint *Altus*. Így helytelenül mondatnak, noha már helyeseknek tartatnak: Magos Kender, Magtalan, Magzani; mert ezek egykor mind így hangzottak: Magvas Kender, Magvatlan, Magvazni.

TÉL egykor annyit tehetett mint Innen, Cis. Onnan valók Tétül, Tétova, Tétovázni, a mellyeket most immár így ejtünk: Tétova, Tétovázni. Tétovát Téstovának is olvastam, a mi szint annyit tesz mint Tél 's tova.

Némellyek azt tartják, hogy ama Szidalmazásunk: BESTE KURAFI *Basta* és *Caraffa* nevekből eredett volna. Én nem hiszem. Mert ez a Beste Kurafi vagy is Kurvafi 's Beste lélek Kurva fokkal régiebbek. Bestye annyi mint *Bestia*, 's hajdan talán így hangzott: Bestye lelki Kurva, az az: Barom lelki esméretű vagy is Barom szabású Kurva. Tinódinál igen gyakran jön elő Pesti lélek, ugymint Szitok.

SZÁRTSA, *Tulica. Rohrbuhn*, igaz régi Magyar Szó, 's tulajdonképen annyit tett egykor mint *Calvulus*, vel *Calvula*. Mert a Szár annyi volt mint *Calvus*. Tsa Ragaszték pedig Kitsinyítőt csináltt. Gyarmati Ur tsalatkozik, midőn azt tótól származott Szónak állítja, mivel, ugymond, a Tótok is *Szratsának* nevezik. De én bizonyossá tehetem, hogy azok nem *Szratsának*, hanem *Lifzkának* mondják, és szint azon okból. Mert *Lifzi* nálok annyi mint *Calvus*, *Lifzá* pediglen vagy *Lifká* annyi mint *Calva*.

KERETSENnek hivatott az Eleinktől a Solyom Madaraknak bizonyos Fajok, melly tsak az

éjszaki Tájokon tartózkodik. Ezen Madarakból származott Kalpag tollak a Főrendünknel még imitt amott találkoznak, mint Régiségnek Maradványi. Ugyan ezen Tollbokkrétáról emlékezik Gyöngyösi is, midőn Kemény Jánosában a Török Hadnak leírásában *Rezep Basáról* így versel:

Maga is szög legény, lova is Szeretsen,
Süvegének nyusztját Őrzi egy Keretsen. — —
Valamivel alább pedig a Török Hősekről illy Verseket önt:

Derekakon pántzél, Kezeken Karyasok,
Süvegeken Rárok, Keretsenek, Sasok, — —
Túrótzi János, vagy inkább amaz 1358-diki Krónikás azt írja, hogy Szittyában a Jejestenger körül, *circa mare aquilonis* egy nagy Kietlen találkoznék, hol a Napot csak nyárban láthatni, 's a hegyekben sok Grif és *Kerecheth*, németül *Legisfalk*, Madarak volnának és tojnának. Ezt csak nem színt azon Szavakkal említette már az előtt Kezai Simon, a kinek Könyvéből vette a régibb Dolgoknak nagyobb Részét ez az 1358-diki Krónikás. Kezai *Legerfalck*nak írja, a mi bizonyára nem más, hanem *Jägerfalk*, Vadász Solyom. Ezen *Kerecheth*hez igen hasonlít, a mit a *Rätschkow* német Fordítója az Orenburgi *Topographiában* így említ: „unter den Raubvögeln

geln nisten auf dem Gebirge Adler, Kretschety (eine Falkenart) und Habichte.

Kérdésben vagyon, ha ezek : abba, abban, abból, ahhoz, annak, annál, arra, arról, atól, avval, akkor, akként, akképen, afféle, ebbe, ebben, 's a t. jól mondatnak 's iratnak e? vagy pedig a Régiek szerént így kellefsék e azokat ejteni 's írni: azba, azban, azból, azhoz, aznak, aznál, azra, azról, aztól, azval, azkor, azként, azképen, azféle, ezbe, ezben, 's a t. vagy is az Erdélyiek szerént imígy: a'ba, a'ban, a'ból, a'hoz, a'nak, a'nál, a'ról, a'tól, a'val, a'kor, a'ként, a'képen, a'féle, e'be, e'ben, 's a t.? Én, ha rajtam állana, a Régiek szokását követném, 's újra béhoznám mind a beszédben, mind az írásban: azba, azban, azból, 's a t. De ha már ezt az igen is elkényesedett szájunk nem tehetné többé, a bevett szokásnál maradnék inkább, hogy sem amaz új szerű Írás módját követném, melly a jegyével egy azon Szót két felé választja.

JÓSZÁG és ORSZÁG csak azért mondatnak 's iratnak sz-szel, holott igazán Jósnak 's Orsnak kellene mondanunk 's írunk, valamint ezeket: Fogság, Nagyság, Rabság, Újság, Vadság, 's t. af. hogy a kétféle Dolgok megkülönböztethessenek, ugymint Jószág, Bonitas;

's Jóság, *Bonum*, *Possessorium*, *Res quælibet utilis*. Ország, *Furacitas*, *Furtum*, 's Ország, *Regnum*. Van még több ilyenképen elváltozott Szavunk is. Nékem úgy tetszik, hogy a Szar is Sárból lett. Sár egykor tsak Epét jelentett, de minekutánna a Fertőt vagy is a föld és víz habarekát is azzal nevezték az Eleink, végre hogy az Ember ganéját is kimondhassák, szarrá változtatták.

Kérdésben vagyok, mit tett légyen egykor FESZ, a mellyből imezek származtak: feszes, feszíteni, feszülni, feszület. Fesz előjön már ama Halotti Beszédben is: *Latiatuc feleym* imigy: *es leyn halalnec es puculnec feze*, az az: és lön halálnak és pokolnak feze. Feszes annyi mint *Expansus*, *Extensus*, *Intensus*. Feszíteni, *Expandere*, *Extendere*, *Intendere*, *Figere*. Feszülni, *Expandi*, *Intendi*, *Figi*. Feszület, *Simulacrum Christi Cruci affixi*, *Crucifixus*. Bizonytalan, ha a Feszegetni is, melly annyit tesz mint *Diffindere*, v. *Disquirere*, ettől a Fesztől eredett e; vagy inkább Fejszétől? Nékem úgy tetszik, hogy a Fejszétől származott, 's talán Fejszegetninek mondatott egykor, vagy pedig Fejtegetninek. A mostani Magyar Credóban ezt találni: ki fogantaték Sz. Lélektől, izületék Szűz Máriától, kinzaték Pontzius Pilátus alatt, megfeszítették, meghala,

's eltemetteté; de a hajdaniban ezek így valának: ki fogattaték Sz. Lélektől, születék Szűz Máriától, kinzaték Pontzius Pilátusnak alatta, megfeszüle, meghala, és eltemetteté. Itt megfeszüle annyit tett, mintha az mondatott volna, hogy a Krisztus Feszfé lett, minekelőtte meghalt 's eltemetteté. Hogy Feszíteni annyit is tesz mint Tépní, Szaggatni, kitetszik Gyöngyösinek tsalárd Kupidójában való eme Verséből, mellyel az ott előhozott háragos Vadkan Tseledetét imigy emliti: Tajtékzó mérgében feszít nagy hantokat.

Kaposi Sámuel az ISTEN nevét ama két Német Szavakból akarta kifatsarni: *Ist ein*; más valaki színt olly szerentsével a tót *Istí* Szóból származtatta, a mi is annyit tesz mint *Certus*, *Verus*; ismét egy más a Deák *Iustus*ból költötte. De ezek mind tsak valamennyire hasonló hangú Szavak, 's nem az Isten Szavunknak gyökerei. Vannak, kik a Zsidó *Esf*ből, vagy pedig a Kazul *Izdan*ból származottnak vélik. *) A
lap

---

*) Nem tudom, mért szeretik olly igen Tudósaink, főképen a Prótestáns Atyáinkiai, a Magyar Szavakat származtatni a Zsidóból, Káldból, Szírusból, Kazulból, 's egyéb napkeleti Nyelvekből, mihelyt valamelly hasonló hangot vesznek

lap *Isset* is, *Herus*, az Istenhez közel jár. Én azt tartom, hogy ha az Isten nevét valóban vetjük valamelly idegen Nemzettől, a bizony nem a mindenkor megvetett Zsidó Nemzet vala, hanem a Kazul Nemzet, mellyel az Eleink sok ideig laktak szomszédságban a Sártenger mellett. Hogy az Istennek régi Kún nevét elhagyhatták, azon senki ne tsudálkozzék, lám kevesben múltt, hogy a Református Atyáinkfiai a Zsidók után Magyarban is Jehovának nem kerestelték. Meglehet, hogy a régi Kúnok is, legalább rész szerént, a Kazul Hitet elfogadták, 's azzal együtt a Mindenhatónak Kazul nevét is. Talán az Istennek a legrégibb Kún nevét tetteki ez a rövid Szavunk: Fő.

SZE-

---

közöttök észre. Nekem színt úgy nem látszik képtelennek, ha ki azt vitatná, hogy azon Zsidó, Kazul, 's egyéb nyelvbéli Szavak, mellyek megegyeznek Szavainkkal, tőlünk vagy is a Magyar Nyelvből vétettek. Ugyan is hajdant sokkal népesebb 's hatalmasabb vala Nemzetünk, hogy sem azt némeltyek gondolnák. Délről, Sin, Mongol, Tibet, és Kazulországok határozták, éjszokról pedig a Szarmaták vagy is az Orosz és Lengyel Nemzetnek Eleji 's az éjszaki Tenger. A régi Kún Fejedelmeknek Tetteik is feltehetőnek talán a leghíresebb Uralkodókéval, de mint-hogy nem volt Hirdetőjök vagy is Arójök, most tellyességgel esméretlenek.

SZEMÉLY egykor annyit tett mint Ortza, Artza, Artzúlat, *Facies*. Így vette azt Komjáti a Sz. Pál Leveleiben; nem különbben *Sylvester* is így irván: Mert az Úr Istennek Személyének előtte e'öl mégy. *Præibis enim ante faciem Domini*. Imé én elbótsátom az én Angyalomat az te Személyednek előtte. *Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam*. Így vette már 150 dik körül Bátori László is; midőn a Sz. Írást magyarra fordítván így ír: Samaria e'mentette ő Királyát monnal tajtékot viznek személlén. *Transire fecit Samaria Regem suum quasi Spumam super faciem aquæ*. Monnal mindenkor annyit tesz nála, mint *quasi*. Ő kédeg rósa színű személlével megötöztetvén. *Ipsa autem roseo colore vultum perfusa*. Így tette fok idő múlva még Gyöngyösi Kemény Jánosban, midőn így verselt:

Láng 's rósa szín itten öszve egyelednek;

Az Anna személlén jönni 's menni kezdnek.

De ezek az 1796 diki kiadásban így elvannak változtatva:

Láng rósa szín itten egybe elegyednek,

'S Annának ortzáján jönni menni kezdnek.

A Karikliában is az említett Gyöngyösinknek illy forát olvashatni:

Rósa szín egyvelültt gyenge személlében,
az az: Ortzájában.

Azon Kozákok, kik perepútyostól egy helyről más helyre szoktak vólt költözködni, oroszúl 's lengyelül neveztettek *Semeeni* vagy is *Semjeni* Kozáki, mert oroszúl *Semja* annyit tesz mint *Familia*, az az Nemzetség vagy Házitseléd. Lásd rólok *Büschinget* az Orosz Birodalomnak leírásában. A múltt XVII Században az Erdélyi Fejedelmeknél is gyakorta Zsoldban valának, és SZEMÉNYeknek mondattak, a mint ez kitészik a többi között Gyöngyösi Kemény Jánosának azon helyéből, hol így versel:

Nints köztünk Vezérünk, kezd rendünk
bomlani,

A Szemény Zászlók is tőlünk elhajlani,

A Tatárság mellé véletlen állani,

Mindenképen fáradtt 's éh hadunk romlani. -

A Kám is elfogván tőlünk Vezérünket,

Pribék Szemények is elhagyván rendünket, - -

Ezen Szavakról. SZENT és MESTER, úgy vélekedünk mostan, hogy egyenesen ezen deák Szavakból vettük: *Sanctus*, *Magister*, vagy pedig eme frantz, olasz, és német Szavakból: *Saint*, *Santo*, *Meister*; de a régi német Kéziratokban mind a két Szó immár egészen megvagyon imigy: *Sent*, *Mester*, Például: „ Von Sent Oswald dem Kunig. — Wi Sente Elisabethin Muthir entbubit wort. — Meister Kunrad von Marborch Scrief

Scrief deme Pawese den negenden Gregorius von
erem lewende."

Ezen Szavainknak: Diadalom, Lakodalom,
Győzedelem, Veszedelem, a Végtagjokkal, ugy-
mint DALOMmal és DELEMmel igen mege-
gyeznek a deák *ulum* 's a tót *adlo* és *edlo* Szó-
farkok ezekben: *Habitaculum*, *) *Periculum*, *Spe-*
ctaculum, *Speculum*, *Ferculum*; *Bivadlo*, *Djivadlo*,
Zrkadlo, *Jedlo*, *Szedlo*. Így lehetne, ha akar-
nók, a hozott Étek, *Ferculum*, Hozadalom; a
Rágó Áll, *Mandibulum*, Rágódalom; a magát árú-
zó Afzfzony, *Prostibulum*, Árúdalom; a nézni va-
ló Játék, *Spectaculum*, Nézedelem; a Kötőszerszám,
Vinculum, Kötedelem; 's t. af.

TISZT, *Officium*, *Munus*, *Magistratus*. Már
most ezzel a Szóval akkor is élünk, midőn nem
a Hivatal, hanem a Hivatalbélit akarjuk jelen-
teni, ugymint: „ bizonyos Haditiszt feleségül
vette; a Sótiszt a gyűjtött pénzzel elfszökött, az
Uraság Tisztjei fok tsint visznek véghez. ' Hogy
ez tsak *per abusum* jöttbé Nyelvünkbe, kiteszik
abból is, mert a legrégibb Könyveinkben az
Officialis mindenkor Tiszttartó vagy Tisztviselő.

M 2.

Bi-

*) Ez hajdan nálunk is Lakodalomnak mondatott,
vagy pedig Laknak, Lakhelynek; mert Lakás
tulajdonúl *Habitatio*.

Bizonytalan előttem, ha ÁDÁZ valóban annyit tesz e, mint *Rabidus*, *Rabiosus*; vagy pedig mint *Rabies*, *Furor*, Düh, Dühösség. Mert lám a Hagymáz is nem *febre ardentis* *Correptus*, hanem *febris ardens*, *morbis acutus*, forró betegség.

A Hadirendnél a fő, fel, és al Tisztek vagy is inkább Tiszttartók között nagy a különbség. Nálunk eddig a Strázsa vagy is Örmestegen fellyül valók mind fő Tiszteknek mondatnak helytelenül. Főtiszt ember igazán *Stabs-officier*, 's a mostani Kapitány és Hadnagy tsak Feltiszt emberek. Rákótzai Ferentznek Onodon 1707-ben költt Haditörvényiben a Tisztviselők fő, közép, 's alsó Tisztemberekre osztatnak.

Némelly Magyar Írók a KERESZTYÉNT *Keresztyán*ból eredettnek tartván, tótosnak állítják, 's ugyan azon okból inkább Kereszténynek írják és mondják. De már a M. Orfeus jól megjegyezte, hogy a Keresztyén *Christianus*ból való, 's a *tianus* végezetű deák Szavak a Magyarban mindenkor *tyán* vagy *tyén* farkúak, például: *Sebastianus*, Sebestyén. A régibb Könyveinkben mindenütt tsak Keresztyénre akadunk. A' Keresztnak akármilyen farko: adunk, az mindenkor tsak kortsos és költsönözött Szavunk marad. Az *öny* végezetű igaz magyar Szavak többire tsak Igéktől származnak, ugymint: gyűjtemény, jö-

vevény, kelevény, keresmény, költemény, lelemény, teremtmény; mert ezek: kemény, kömény, szekrény, tömény, tsak fogadott magyar Szavak ezekből a deák és tót Szavakból: *Caminus*, *Komin*; *Cuminum*, *Kmin*; *Scrinium*, *Skrinya*; *Thimiana*, *Tyemjan*. Kemény, *Durus*, a tót Kamenből származottnak látszik lenni. Az egyéb ény farkú Szavaink hajdan vagy is eredetkor egészen másként hangzottak mint mostan. Például: kötény, kötemény; törvény, törevény vagy tökélvény; örvény, örlevény; sövény, szövevény; szegény, szegődvény; serény, serdülvény haj; nőstény, nőszövény; 's a t. Szint úgy az ány farkúak is, ha nem származtak Igeszavakból, minden bizonnyal idegen eredetűek, ugymint bárány, dolmány, furmány, ispány, káplány, kormány, márvány, patkány, pogány, sáfrány, tzigány, 's a t. Ezek mindazáltal: ártány, fosztány, sovány, tsalány, zsákmány, jó Magyar megrövidült Szavak ezekből: ártomány, fosztomány, sorvadvány, tsalományfű, zsákolmány.

Caper, *Hircus*, többire KETSKEBAKnak mondatik, de hogy inkább Bakketskének kelene mondani, kitetszik onnan, mert soha nem mondjuk: Disznó-kan, Disznó-eme, Szarvas-him,

Eb-nőstény, hanem Kan-disznó, Eme-disznó, Him-szarvas, Nőstény-eb.

Hogy a Számok között ezek: NYÓLTZ és KI-
LENTZ nem valóságos eredeti magyar Szavak,
megtetfzik abból, mert ezt a *tz* betűbéli Han-
got a régi Nyelvünk alig esmérte. Az azon kez-
dő és végső Szavaink mind idegen eredetűek,
's többire deák, német, vagy tót Származatok,
ugymint Tzafrang, Tzédula, Tzégér, Tzéh,
Tz-el, Tzenk, Tzerna, Tzibere, Tzifra, Tzik-
kely, Tzimbalom, Tzimer, Malatz, Maletz,
Rántz, Sántz, Tántz, Bértz, *Vertex montis*,
Bergspitz, Ketretz, Peretz, Kontz, Póltz, 's a t.
Azon Szavak pedig, mellyek *tza* és *tze* Szóta-
gon végződnek, mind tótból eredtek, ugymint
Kantz, Konyitza, Lótza, Lavitza; Kotza, Ko-
syitza; Páltza, Pulitza; Kementze, Kamennitza,
Medentze, Medjennitza; Szelentze, Szolnitza.
Keszötze, Kifzelitza; 's a t. Még a Helysége-
inknek ezen a hangon végző Neveik is mind
tótból valók, ugymint Birótz, Darótz, Mosótz,
Rákótz, Túrótz, Szakoltza, Tapoltza, mellyek
ezekből lettek: *Biroutze*, *Daroutze*, *Mosoutze*,
Rakovitze, *Turetz*, *Szkalitza*, *Teplitza*.

Valamint a Nyóltz és Kilentz, úgy bizony
a TIZ sem jött Etől vizén az Eleinkkel által.
Ez deákul *Decem*, tótul *Deszet*, frantzúl *Dix*,

monddki Ditz. Melly nagy hasonlósága legyen az utólsóval, kiki látja. Hogy hajdan Tiz az Eleinktől *Vonnak* mondatott, megtetszik onnan, mert a többi Tizzel megszaporodott Számokban még most is jól meglátszik a nyoma, mellyek egykor így hangzottak, alkalmasént: *Negyvon*, *Ötvon*, *Hatvon*, *Hetvon*, *Nyóltzvon*, *Kilentzvon*. Ha ez a *Von* a *Vonom* Igéből származott e, vagy pedig a *Vonom* Ige ebből a *Vonból* lett, azt mások végezzékel. *) Elég az hozzá, hogy a Németek is hajdan színt úgy *Ziggel* vagy is *Zuggal* készítették ezeket: *Zwanzig*, *vierzig*, *fünfzig*, *sechszig*, 's a t. A Törököktől a Tiz még most is *Onnak* mondatik, de ez mitől legyen, azt mások látsák 's fejtegetésék. A' Húszban is megtetszik a *Zugnak* értelme, mert ezt igazán Húznak kellene írunk 's mondanunk. Mind a kettő a húzástól 's vonástól neveztetett így. A *Von* színt úgy elváltozott *Vanná*, *Venné*, és *Vönné* ezen Szókban: hatvan, hetven, ötvön; valamint a *Szer* Szorrrá és Szörre ezekben: másodszor, harmadszor, ötödször. Az illy Szava-

---

*) Nekem az utóbbi látszik bizonyosnak lenni. Mert az Igék nálunk többire a Velős Szavakból eredtek, például: Lakból Lakni, Nyomból Nyomni, 's a *V o n* annyit tehetett mint *Z u g*, *T r a g* s s.

ink, mellyeket az egyféle Hangra kinszerítés megrontott 's elváltoztatott, számtalanok.

Hogy a Nyelvünk 's az abban foglaltt Szavaink fok Változásokon mentek által, azt elgondolhatni. De ez nem a mi Nyelvünket érte e-gredű. Tsak nem minden Nyelvek megszoktak változni idővel, és nem tsak a tsinatlan Népeknél, a k'knek semmi Irások nints, hanem a tsinos Nemzeteknél is. Ha nekünk minden fel Századból volna tsak egy kis Könyvünk, mi-ólta az Eleink Arpád alatt ezen Országot megszállották, fogadom, hogy mind egyikben akad-nók holmi változásokra. Akárki mit mondjon a tud's Nemzetnél való Nyelv ékesítőkről, hogy, tudniük, azok változtatnákel leginkább a Nemzeti Nyelvet, én elhitettem magammal, hogy a Nyelv változtatása fokkal hamarább 's könnyebben történikmeg az írástudatlan Népnél. Mert ennél az egyszer felvett új Szókat és Szóllásokat, akármelly roszak is, lehetetlen többé a jóféle régiekkel ismét helyre hozni, mellyek, ha egyszer a divatból kiestek nála, örökre elvesztek. Az írástudó Népnél, ha megbotlik is valamelly Tudós az új Szavaival, vagy különben is a Szavak ejtegetésivel, hajtogatásával, 's kötögetésivel, azt ritkán követik a többiek, 's ha követik-is olykor, a Közember megmarad a ma-

gájénál vagy is a réginél, 's a hiba is mindenkor helyrehozódhatik; de az írástudatlan Népnél, a hol többire csak a Közember 's a Vénaszfzony az új Szavak faragója, 's a Nyelvet illető egyéb újság behozója; ez azt azonnal közli a maga nyájafélékkel, a kik is tsuda melly igen kapnak az efféléken. Idővel az Előbbke-
lőket is kinszerítik az elfogadásokra, 's végre fenki frnts, ki a hibát helyre hozhassa. Bizony a mi Nyelvünk is fokkal több változást szenvedett, midőn még abban semmit nem irtunk. Ha több *Latiatuc feleymféle* Kéziratok maradtak volna reánk, könnyen meglehetne ezen Állításomat bizonyítani. Ezen Kéziratban előforduló *vogmuc* és *isemucut* Szavakon már fok Tudósunk törte fejét. Nekem úgy tetszik, hogy ez a két Szó, melly most annyit tesz mint: vagyunk, *sumus*, és ösünköt, *progenitorem nostrum*, akkor így ejtődött: *vogymük* és *ösömüköt*. Mert egykor ezek: *én, te, ő, mink, tik, ök*. ha nem tsalatom, így hangzottak: *en, te, ő, mük, tük, ök*; a fokkal régibb Időkben pedig imigy: *em, et, ön, emük, etük, önük*. Ehez képest a Név más-
saink egykor, Vélekedésem szerént, így ejtődtek:

1. en, em.	— te, et.	— ő, ön. 1)
2. enen, emem.	— tete, etet.	— öö, önön.
— enem	— teet.	— övö. 2)

3. ennek, emnek — tened, etnek. — önek, önnék.
 — neken, nekem. — nekte, neket. — nekö, nekön.
 — ennekem. — teneket. — önekö.
 4. enet, emet. — teet, etet — öt, önt, önöt.
 — enenet, eme — teetet, ete — ööt, övöt.
 met. 3) tet.

5. entöl, em öl. — tetöl, ettöl. — ötöl, öntöl.
 — tőlen, tőlem. — tölte, tőlet. — tölö, tölön.
 — entőlem. — tetőlet. — ötölö.

1. mü, мү. — тү, түк. — ök.
 2. мүмүк; — түтүк. — öök, övök.
 3. мүкnek. — түкnek. — öknek.
 — nekmük. — nektük. — nekök.

— мүнеkmük. — түнекүк. — öknekök.

4. мүкöt. 4) — түкöt. — ököt.
 — мүмүкöt. — түтүкöt. — övököt.

5. мүтöl, мүктöl. — түтöl, түктöl. — öktöl.

— tőlmük. — tőltük. — tölök.

— мүтölmük. — түтöltük. — öktölök. 5)

Igy lehetnek még ezek is:

velem. — velet. — velö.

velmük. — veltük. — velök.

kegyelemem. — kegyelmet. — kegyelmö.

kegyelmük. — kegyelmetük. — kegyelmök.

elmeem. — elmeet. — elmeö.

elmemük. — elmetük. — elmeök.

kendőem. — kendőet. — kendőö.

ken-

kendőmük. — kendőtük. — kendőök.
 szeretem. — szeretet. — szerető.
 szeretmük. — szeretetük. — szeretők.

1.) Az *Em*, *Et*, és *Ön* már most csak Ragasztékul szolgálnak. *Em* tellyes divatban vagon még most is; *Ez* immár *Ed* dé változott; *Ön* pedig *Enné*; például: szeret-em, szeret-ed, szerefs-en.

2) Most helytelenül: enyém, tied, övé.

3) *Engemet* minden bizonnyal vagy ebből az *Ememetből* vagy is *Enenetből* eredett, vagy pedig *Énmagamatból*. Így származhatott *Tégedet* is *Teetetből* vagy is *Teedetből*, vagy pedig *Temagadatból*.

4.) Ez a *mük* és *Müköt* azután így ejtődött: *Münk*, *Münköt*, 's ebből lett a mostani *Mink*, *Minket*.

5.) A Debretzeni *Grammaticusok* ezekről mind mást beszélnek, de én az Olvasók ítéletére hagyom, ha a Névűsaink elváltozásokról való Vélekedésök többet ér e? A való, hogy ezek is többire csak Gyanakodások, mert régi 's hiteles Példában azokat meg nem mutathatni, mint-hogy az egy *Latiatuc feleymen* kívül minden régi esméretes magyar Kéziratink a XV. Századnál nem régiebbek. De gyakran az illy Feszegetésből idővel a Valóság is kifejtődik,

A bizonyos, hogy a legtöbb eredeti magyar Szavunk hajdan tsak egytagú vala. Azokból aztán eredtek az Igeszavak. De már ma a legtöbb Igénknek amaz egytagú Tőszavaik nem esmértetnek többé, mert már akkor elváltak tagyva, midőn írni kezdtünk. Méltó volna tehát, hogy a mennyire reájok akadhatunk, újra dívatba hozzuk. A mennyire eszembe jöhettek, többi között ezek még most is fenn vannak: lak, nyom, nyál, szar, zár, szem, fül, szív, öl, tsók, ár, borz, vig, faj, hang, jegy, szer, vér, 's a t. mellyekből ezek az Igék váltak: lakni, nyomni, nyalni, szarni, zárni, szemlélni, füllelni, szívelni, ölelni, tsókolni, áradni, borzadni, vigadni, fajzani, hangzani, jegyezni, szerzeni, vérzeni. Így a Németeknél is ezekből a Közfzavakból: *mord, ruhm, schein, schluck*, illy Igeszavak lettek: *morden, rühmen, scheinen, schlucken*. Mért ne lehetne tehát ezen Szavainkat is újra feléleszteni, ugymint ap, asz, bugy, buk, bök, dag, durr, fog, fogy, foly, fon, von, gúny, szuny, mellyekből illy Igeszavaink eredhettek: apadni, aszni, aszalni, bugyogni, bukni, bökni, dagadni, durranni, durrogni, fogni, fogyni, folyni, fonni, vonni, gúnyolni, szunyadni.

Midőn a Debretzeni Társaság *Grammaticájával* nem értek mindenütt egyet, ezen Munkát még

még meg nem vetettem, sem nem oltsárlottam, mert szabad akármelly Könyvvel is egyben másban különbb értelemben lenni, 's magát a munkát még is jónak és hasznosnak esmérni. En ezen Munkával leginkább háromban nem egyezhetekmeg. 1-szer: midőn a *Latiatuc feleym* Magyarását nem esméri jónak; 2 szor: midőn a Béla Nótáriusának Szavait vagy inkább Tulajdon neveit Magyartalanoknak nevezi; 's 3-szor és főképen ama különbbfele Szavainknak származtatásokban. A Származtatásiban például szolgáljon maga a most említett Igeszó: Oltsárlani. Ezt az előhozott *Grammatica* így származtatja: *al, alats, alatsár, oltsár*. Már ki hidje ezt el, 's ki nem veszi legottan észre, ha figyelmetes, hogy Oltsárlani vagy is Óltsálni, *Depreciare, Vilutare, Vilipendere, Vituperare*, nem másból eredett, hanem ebből: oltsónak vagy is ótsónak mondani, hirdetni, állítani, vitatni, árulni. En a mint láttuk, a régi Névmáfsainkat is másképen adám elő. Mind a kettőnknek szabad a maga vélekedését a Közönséggel közleni.

Segesvári Uram *Derham* Munkájának Fordítása elejébe függesztett Előbeszédjében azt írja, hogy Pesti Gábor írt volna legelsőben Magyar *Dictionariumot*, 's azt 1538-ban ki is nyomtatta. De ezen Könyvet, melly *Nomenclaturának* nevezte-
tik,

tik, nem lehet magyar Szókönyvnek mondani,
 mert a magyar Szavak, a mint hallom, nem sor-
 ral egymás után, hanem tsak magyarázatképen
 vannak benne. A magyar Szókönyvet legelőször
 Molnár Albert adáki 1604 ben. De nints is mit
 irigyelje Pesti Gaborunk Molnár Albertnek ezen
 szép Erdemét, mert tsak ugyan ő vala, tudtom-
 ra, az első magyar *Literator*, egynehány szép
 Munkát hagyván maga után, 's még többre is
 igyekeztén, a mint ezen deák Szavai kimutat-
 ják, mellyek Ézóp Költöttbeszédi előtt imigy
 vannak: „Proinde, si genio quopiam aspirante
 levis hæc alea primæque aliæ foeturæ meæ feli-
 citer ceciderint, plusculum aliquando audebo,
 & ut par est, officiosius Patriæ studebo inservi-
 re. Vale. Viennæ Pannoniæ die XXVIII. Au-
 gusti M. D. XXXVI. ”

Midőn Kollár Ádám azt jövendőlte vólt,
 hogy a Hazánk Nyelve is alkalmasént úgy jár
 egykor, és szint úgy megszűnik, valamint a Kún-
 nok Nyelvök, bizony, tudtán kívül is, igazat
 szóllott. Mert mivel a Kún Nyelv soha nem vólt
 más Nyelv a jóféle Magyar Nyelvnél, melly
 1240-ben, midőn a Kúnok ide érkeztek, a de-
 ák, német, és tót Szavakkal még meg nem vólt
 fertőztetve, mint már akkor is a mi Nyelvünk;
 úgy nem tsak hogy meg nem szűntt eddig, ha-

nem mindnyájunk tudtára még most is fennvagyon.

Hogy a KÉP egykor annyit is tett mint *Modus*, *Ratio*, *Via*; *Art*, *Weise*; kitettség ezekből: Miképen, *Quomodo*; Éképen, *Hocmodo*; Illyenképen, *Talimodo*; Valamiképen, *Aliquomodo*; fokképen; Azonképen, Mindenképen. A Ként is ezekben: Miként, Önként, Magamként, Alkalmasként, úgy tetszik, hogy hajdan a képből eredett, és szint úgy egykor Képént vala, valamint a Szerből szerént. Sőt a Kép annyit is tehetett mint *Modulus*, *Forma*, *Typus*, 's talán szint úgy a Deák *Crepidából* származott, valamint a Kapta, vagy pedig *Copiából*.

Hogy hajdan ezek: buja, péj, tojni, tojomány, 's t. af. így hangzottak, bulya, pely, tolyni, tolyomány, abban bizonyosak lehetünk. Ki 's mi szerzette ezen Szavaknak elváltozását, azt könnyen észre lehet venni, ha tudjuk, kik azok, kik az ly Betűt ki nem mondhatják, vagy legalább ki nem akarják mondani. Bár tsak a Tudósabbak a Közembert ebben ne követnék, de fájdalommal kell olvasnunk sok különbben nem rossz Írónak Munkáiban ezeket; mej, méj, apáj, aszáj, homáj, bojó, fojó, gojó, bogja, gojva, hájog, vájog, köjög, tavaj, tengej. Sőt még szebbek is vannak, ugymint jány, juk, jejtő. Sokan
már

már az Erdélyit sem mondhatják ki, hanem Erdéjinek mondják.

Szeretném tudni, honnan eredett ama Más-salérthető Szavunk: KEVES, vagy, a mint most többire mondjuk, Kevés? Nékem úgy tetszik, hogy egykor volt valamit jelentő Ke Szavunk. Ha nem tsalatom, ez a Ke szerzé a Kitsinyitókben amaz utóbbi Toldalékot, midőn tudniillik, a Követsből lett Követske, Szémetsből szemetske, Kezetsből Kezetske. Ezeket pedig: Legényke, Nőstényke, Szegényke, 's t. af. kitsinyitókké tévé.

MARTALÉK a Szókönyveinkben annyi mint Préda, Ragadomány. Bitang, Zsákmány. De hogy még mást is tett egykor, 's a mint vélem, a Hadi Seregnek egykis Résztét vagy is egy Tsoportot, kitetszik Gyöngyösinek Karikájában lévő ezen Négyeséből.

Ezzel a Zászlókat mind felemelteti,
Fúvatja a lármát, dobokat ütteti,
Martalékot botsát, hol léfsznek nézeti,
A Dandárt utánna rendesen vezeti.

Dandár annyit tett mint a Hadiseregnek dereka, közepe, vagy is Deréksereg.

Ideje volna már egyszer azt a helytelen szókást elhagyni, hogy midőn valamit Nyelvünkre fordítva kiadunk, azt az Előlevelen Magyarnak

nevezzük. Mert mit is akar az a Magyar Bá-
bamesterség, Magyar Számvetés, Magyar Fűves
Kert, Magyar *Geographia*, *Pbraseologia*, *Philosophia*,
Theologia, *Encyclopædia*? Vagy talán nekünk Ma-
gyaroknak van valamelly különös Bába-águnk,
Számvetésünk, 's a t. ? 's nem tudja e kiki az
Olvasók közül, hogy a Könyv Magyar, mihelyt
megpillantja? Ezért már egynéhány Földünk ki-
nevettetett a Németektől nem tsak a Közbeszéd-
ben, hanem a *Recensiókban* is. — Amaz igen
hosszú Könyvbéli Tzimeket is hagyjuk abba,
mert ezek fintsenek többé szokásban, hanem in-
kább a rövidek, 's tsak egy vagy ket Szóból ál-
lók. Arra való az Előbeszéd, hogy abban ma-
gát a Szerző bővebben kijelentse. A régieknek
az ő fok Szószaporítását, a mint lehet, kerül-
jük el, 's tsak a szükségesest emlitsük. A Vers-
íróknak az a régi *Pbrasisek* is immár most biz-
vást el-maradhatna, midőn a Tzim alatt ezt szok-
ták vólt tenni: „a Magyar Versekben gyönyör-
ködőknek kedvéért; vagy pedig: a Verseket
örömet olvasó némelly Uraknak kívánságokra,”
mert ez úgy is értődik. A Könyv Tzimeket em-
legetvén; egy jeles frantz Irónak Jegyzése jut
eszembe, mellyben azt állítja, hogy igen gya-
korta már a Könyv Tzimjéből észre lehet ven-

ni 's megjövendőlni, ki és miféle Ember lett legyen a Könyv Írója, 's mit várhatni tőle?

TÖR egykor a többi között annyit tett mint *Gladius, Ensis*. A pedig régtől fogva kétféle vala, ugymint vágó és szúró, vagy is horgas és hegyes Tör. Millyen Törökkel jöttek ide az Eleink, ha horgasokkal e vagy hegyesekkel, bizonytalan. Ha az 1358-diki Krónikásnak Képei nem hazudnak, mellyeket a Kéziratjában ad elől, 's a mellyeket *Schwandtner* rézzel kiis nyomtattattott, tehát mind az Etele Kúnjai, mind pedig az Árpád Magyarjai tsak hegyes Törökkel éltek, mert mindenütt a Képeken tsupán azokkal jelennek meg. De ezen Képeknek nem lehet bátran hinni, mert több hibát is vehetni rajtuk észre. Így a Magyarország Tzimerét a Vizeket vagy is a Pólákat már a Sz. István pajzsán láthatni.

Minthogy a NEMBŐL eredett Szavak többféle értelemben szoktak vevődni, illő volna azoknak értelmét meghatározni. Én *salvo aliorum iudicio*, azokat így veszem: Nem, *Genus*. Nembéli *Genericus* v. *Sexualis*. Nembéli társ, *Ejusdem generis*, *Congener*. Nemes, *Generosus*, *Nobilis*. Nemválasz, *Sexus*. Nemzek, *Genero*, *Gigno*. Nemzemény, *Genimen*, *Generamen*, *Germen*. Nemzés, *Generatio*, *Genesis*. Nemzet, *Ce:s*, *Natio*. Nem-

zetes, *Generosus*, *Nobilis*. Nemzeti, *Nationalis*. Nemzetség, *Familia*, *Stirps*, *Prosapia*. Nemzetségfa, *Genealogia*. Nemző, *Genitor*. Nemzőmag, *Genitura*, *Virus*. Nemzőlag, *Membrum genitale*, *naturale*, *virile*.

Gyarmati Úr, jó Barátom, nem hiszem, hogy rossz néven vegye 's balra magyarázza, ha némelly Szavakról tőle különböző Értelmemet nyilván és szabadon kijelentem. Ő Kegyelme azt tartja, hogy MÁL annyi mint legszebb Réfze valaminek, ugymint Rókamál. De a Rókamál nem hogy a legszebb Réfze volna a Rókabőrének, hanem inkább a legalább való Darabja. Mert mind a Rókatorok 's mind a Rókahát sokkal betsefesebbek, 's a Rókamállal, melly igen hamar elkopik; tsak a Mentéket 's Bundákat szokás belleni. Hogy ez a Mál tulajdonképen annyi mint Has, az kitetszik a többi között Gyöngyösinek azon Verseiből is, mellyekkel Kemény Jánosban bizonyos Kopót imigy ír le:

Kivel Asztalnokja rendeltt helyét álja,
 Annak háta holló, párdutz pedig málja,
 Tsonkák a fülei, a hajtást vizsgálja,
 Ha mi reá fordul, azt meg is próbálja.

Azután bizonyságunk erre Sarmaló, *Emberiza*, *Galgulus*, *Icterus*, *Goldammer*, melly minden bizonnyal hajdan Sarmalúnak mondatott, az az

Sárgahasúnak. *Mitterbacher* Úr Aranymálú helyett Aranymálénak hibásan nevezi. 'S mivel a hasat a Törökök is Hasnak mondják, úgy tesz, hogy minekelőtte velek megesmérkedtünk, Málnak neveztetett az Eleinktől. Még a Hegyallyai Szőlőshegyeknek is ama neveik: Kő nál, Nagymál, Mézesmál (nem Mézesmálé) 's t. af. tsak annyit tesznek mint Kőhas, Nagyhas, Mézeshas, vagy is Hegynek köves, nagy 's mézes Hasa. Mondják, hogy a Tokaji Mézesmálon, melly az Udvaré, a legédesebb Szőlők teremnek. — Az említett Tudós Úr azon Könyvének, mellynek neve: *Affinitas Linguae Hungaricae cum Linguis Fennicae Originis* a 355-dik Levélfelén azt mondja, hogy a mány, vány, 's mény, vény végű Szavak magyartalanok volnának. Ezt hogy megmutassa, sok Szavakat hoz e'ő, mellyek mindazáltal mind esméretlenek, 's tsak most koholt Szavaknak látszatnak lenni, ugymint Bér málvány, Fingálmány, Kóstolmány, Választvány, Vásárolmány, Ösztönözvény, 's t. af. Valóban, ha ezen Szavak: Adomány, Alkotmány, Tudomány, Takarmány, Szivárvány, Tanítvány, Halovány, Sovány, Köfzvény, Serény, Törvény, Örvény, Ösvény magyartalanok, nem tudom, mit kellefsék ezután magyarnak tartani. Bizony inkább azt állithatta volna, hogy a *tsa* és *tsé* végű

végű Szavaink tsak nem mind tót eredetűek, ugymint Kantza, Kotza, Lótza, Páltza, Kesző-tze, Kementze, Medentze, Szelentze. — Azon Észrevétele, hogy a Lap Athoz 's a Magyar Izé-hez nem volna hasonló értelmű Szava semmi Európai Nyelvnek, nem helyes; mert a Tótok is az *One* Szóval szint úgy élnek, midőn maga a Dolog nem jön legottan eszökbe.

A Magyar Történeteket illető Jegyzetek.

A Magyar Történetíróktól azon Nemzet, mellynek deákúl *Auares* vala a neve, 's magyarul némellyektől, ABÁR Nemzetnek mondatott, Magyar vagy is Kún, az az, *Hunnus* vérű Népek tartatik. Ez a Nemzet mikor és honnan jött e mi Tájunkra, 's ha egészen kifogyott e, vagy pedig hagyott e valamelly Maradékot maga után köztünk, bizonytalan. Annyi mindazáltal bizonyos, hogy tsak az Etele fiainak megromlások után kezdett előszer esmértetni. Hogy egykor igen hatalmas vala, az kitetszik az akkori Írókból. Ez a Nemzet Magyarországgal együtt az Óstriát is birta. A Tsehek 's a Bátor és Frank Németek sok ideig adóztak néki. Mig végre, Nagy Károlytól meggyőzöttetvén, nagyon megaláztatott, de azért még sem lett oda, hanem tsak a Fejedelmei, kiket az Írók

Tságánoknak neveznek, kinszerítették adózni. Szintén úgy bántak űk a Német Tsászárokkal, míg hatalmasabbak lehettek náloknál. Ezeket az Abárokat a tótféle Nemzetek Oboroknak nevezték, kiknél még most is annyira fennvagyón az emlékeze űk, hogy a rend kívül való nagy Embert, kit mi Óriásnak hívunk, űk mái napig Obornak vagy pedig Oborszki Tsloveknek nevezik. Ebből azt lehet kihozni, hogy az Abárok ó magos, tenyeres, talpas, testes, és tson-tos Emberek valának. Még most is a *Caucasus* Hegyal'yát lakja bizonyos *Avar* Nép, mellynek tulajdon Kámja vagyon, és sem a Kazul, sem az Orosz Udvarról nem függ. De ha Nyelvére nézve mifélenk e, azt nem tudom. *) *Constantinus Porphir*, ugyan *Sclavinus*oknak az az Tótoknak nevezi azon Abárokat, kiktől, a mint írja, a Horvátok *Heraclius* Tsászár idejében a mostani Hazájokat elfoglalták, de a jó Koftyán ebben hibázhatott.

LE-

---

*) Egy kis gyanúm vagyon aránta, mert *Pallas* egy helyett a Nyelvéről így szól: „*Distinxi autem Avaricam a Dialecto Stirpis Chunsag, quæ sedes tamen est Principis Auar-Chan, quia acceptum sub titulo Avarici Vocabularium ab altero satis diversum perspexi.*”

LEHEL, ama Hét-Magyaroknak vagy is Hét-Fejedelmeknek, Hét-Főembereknek, *Septem principalium Personarum, Capitaneorum*, egyike, ki a régi Kéziratokban mindenkor *Leelnek* iratott, bizonyára nem jól iratik 's mondatik mostan Lehelnek, mert Lélnek kellene írunk 's mondanunk. Talán az Érsekhez tartozó Bars Vármegyei Lél Helység, a most úgy nevezett Érsek Lél, ezen Vezérnek nevéől neveztetett így, mert vagy lakhelye vagy birhelye vala.

Hunyadi Mátyásnak a CORVINUS névhez csak annyi jussa vólt, a mennyi lehetne a Bosnyiaknak az *Urfinushoz*, ha, tudniillik, a Tzimereiktől akarnák nevöket költsönözni. Ennek a legnevezetesebb Királyunknak nem lehet nem kárhoztatni azon Tselekedetét, mellyel az Ipá-hoz, Podiebrádi Györgyhez akkori Tseh Királyhoz, viselteték. Ez a Király Mátyásunkhoz a Prágai fogságában sok jóval vala, abból ötet kiereszté, 's maga Leányját feleségül adá néki, 's még is végre Mátyás tulajdon Országától megakará ötet fosztani. Azon Háború, mellyet Mátyás a Pápa úntatásira a Tschekkel kezdett, iszonyú sok vérben tellett mind a két Résznek, 's végre azt szerzette, hogy György Királynak halála után a Tseh Koronát nem ő kapta el, hanem a gyáva Lengyel Ulászló vagy is Dobse

László, a mi minden szerentsétlenségünknek Szülője. Ezen Háborúnak egyéb színes Okát Mátyás nem is adhatta, hanem hogy az Egyház Feje kívánta ezt tőle. Ha azt az Erőt Mátyás a Török ellen fordította volna, úgy sokkal dicséretesebb Dolgot követett volna el, 's több Diadalmokban is lehetett volna része.

Sokan tsudalkoznak, midőn a régi Könyveinket olly helyeken olvasák nyomtatva lenni, hol gyakran egy két Könyvnél alig jött ki több. Ugymint Detrekön, Semptén, Galgótzon, Trentsinben, Világosváratt, Nemetújváratt, Sárváratt, Keresztúratt, Siczben, Visolyban, Somorján, Uiszigeten, 's t. af. Helyeken. De tudni való, hogy akkor az a Szokás vólt, hogy, ha valamelly Főember bizonyos Kéziratot megszerezett, 's azt nyomtatva akarta látni, az a Könyvnyomtatót legényivel 's betűs Tárával magához hozatta, 's mind addig ott tartotta Embereivel együtt, míg a Könyv egészen ki nem nyomtatott. Igy például, Semptén Bornemisznak *Postilláján* 's Visolyban Károlynak *Bibliáján* kívül egyéb Könyv nem jöttki.

Bár tsak már egyszer megszűnnénk magunkat SZITTYAIAKnak nevezni, mert ez a név szint úgy illik az Oroszokra, Lengyelekre, sőt Németekre is, valamint reánk. A régi Görögök

gök 's Rómaiak az egész Északot Szittyának nevezék, sőt valami a *Pannoniának* 's *Daciának* határán túl vala, az mind *Sarmatia* és *Scythia* volt nálók. Hogy pedig a Németek is Éjszokról költöztek ide, a régi Irókból tudva van. A Rómaiak a tulajdonképen való Szittyát kétfelé osztották, ugymint az ázsiaira 's az europaíra. Amaz ott feküdt, hol most Szibir 's Nagy Tatarország vagyon, e pedig *Sarmatiának* egy része vala a fekete Tenger felé. A Szittyai nevezetről *Cornides*, a Magyaroknak régi Vallásokról beszélgetvén, egy helyett így ír: „A *Græcis* namque *Romanisque* *Scriptoribus*, *terrarum incognitarum Populi*, *tametsi stirpe*, *institutis*, *lingua*, *sedibusque discreti*, *uno Scytharum latissime patente vocabulo vago veniebant omnes*, *ut adeo Scytham dicere*, *sit nullam definite Nationem designare*; *uno verbo*, *nihil dicere.*” Sőt már *Plinius* is így írt: „*Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa duravit appellatio*, *quam qui extremi gentium harum*, *ignoti prope cæteris mortalibus degunt.*”

A RÁTZ Nemzetnek azon Részé, melly a Római Vallással megegyezett, 's chez képest *Unitusnak* neveztetik, többire a Dráva mellékét lakja. Ezen Emberek sokeszeknek vagy is in-

kább foketzeknek neveztetnek. E nevezetnek okát adta, a mint mondják, Hunyadi Mátyás Királyunk szállása, midőn némellyek közülök egy három fontú Pontyot hoztak volna néki ajándékul. Mátyás együgyűségöket látván, 's betsűlvén jó Szívöket, az Ajándékot elfogadá 's monda: fok ez! — — 'S ezen fok eztől mondatnának fokeszeknek. De ez, úgy tetszik, tsak a szomszéd Magyaroknak Költeményök. Mert minthogy magok is Soketzeknek nevezik magokat, annak eredete fokkal régiebb lehet, 's az említett Történetből nem származhatott. A *Succi Thracese*kről már *Ammianus* is emlékezik, 's úgy tetszik, hogy a mostani Soketz nevű Ráztók azoknak Maradékaik.

Hogy egynéhány most többire tót Nyelvű Városink, ugymint Nagyszombat, Nyitra, 's a t. hajdan magyarosabbak valának, azt megengedem ugyan, de tsak a mennyire a Németek akkor ritkábbak voltak benne. Mert mintegy 200 Esztendő előtt a Német ezen Városokban olly ritka Ember vala, hogy a Gyermekek fereggel jártak utánna, 's a Vének merő szemmél nézték 's tsudálták. De az is igaz, hogy akkor a Kereskedés 's leginkább a kézi Mesterségek nélkül felettébb szűkölködék a Haza. Ugyan akkor az előbbkelő Városiak, ugymint a Tá-

náts-

nátsbéliék, Kereskedők, Kalmárok, 's Kézimivesek mind tudtak magyarul, valamint mostan németül. De a Városi Köznép, melly a földet mi elte és szolgált, akkor is színt úgy tót vala, mint most.

Batsányi Úr a *M. Museum* II Kötetjében azt mondja, hogy Ofszfiánnak nevei nem idegenebb hangzásúak, mint sem Virgyil Höseinek neveik, 's a *Tuhutum*, *Ufubuu*, 's több afféle régi Magyar Föembereknek neveik. Ebben magam is egyet értek ő Kegyelmével, mert valóban Virgyil Höseinek neveik tsak azért hangzanak könnyen a Magyar fülekben, mivel kisdéd korunktól fogva hozzájuk szoktunk. Hogy *Tuhutum*, *Ufubuu*, éppen semmivel sem kedvesebb hangzásúak a *Fingalnál*, *Kombalnál*, *Oskarnál*, 's Ofszfiánnak egyéb neveinél, azt is megengedem, de egyszersmind kitkit bizonyossá tehetek, hogy ezek a nevek, ugymint *Tuhutum*, 's a t. egészen másként hangzottak Eleinknél, min, sem mi most olvassuk azokat Béla Levelesénél, Kezai Simonnál, Túrótzi Jnosnál, 's egyebeknél. Mert a mostani Magyar Írás módja felettébb elüt ama régitől. Így, például, Béla Levelesénél

ezeket — így kell olvasni:

Bolotun — — Balaton.

Borona — — Baranya.

Bulsuu	—	—	Bolsút.
Cadusa	—	—	Kadots.
Colgoucy	—	—	Galgótz.
Copus	—	—	Kapos.
Emeud	—	—	Emöd.
Erdevelu	—	—	Erdő el. *)
Eskuleu	—	—	Eskülő.
Geuru	—	—	Győr. **)
Guncil pons	—	—	Göntzöl hidja.
Gyla, Gevla	—	—	Gyula,
Hetumoger	—	—	Hétmagyar.
Menumorous	—	—	Ménmarót.
Miscoucy	—	—	Miskoltz.
Oba	—	—	Aba.
Obad	—	—	Abád.
Olpar	—	—	Alpár.

Paz-

*) Ez annyit tett akkor mint most Erdőn túl,
Trans Silvam. Abból lett Erdély.

**) Béla Levelese azt vélte, hogy, ha a Másal-
hangzón végződött Neveknek végökön egy Ma-
gánhangzót akaszt, sokkal könnyebb ejtésűek le-
endnek. Kihez képest ezek: Bars, Böld, Bolhád,
Ekölts, Erdő el, Győr, Kadots, Kond, Lél,
Szabolts, Szalók, Szeghalom, Tas, Zsolt, így
íratnak tőle: Borsu, Beuldu, Bulhadu
Bculfu, Erdevelu, Geuru, Cadusa,
Cundu, Lelu, Zobolfu, Zoloucu,
Zeguhó lmu, Tofu, Zulta,

<i>Pasztbu</i>	—	—	Páfstó.
<i>Purozlou</i>	—	—	Poroszló.
<i>Saac</i>	—	—	Tsák.
<i>Sepel</i>	—	—	Tsepel.
<i>Soba</i>	—	—	Tsába.
<i>Soba moger</i>	—	—	Tsába Magyar.
<i>Sunad</i>	—	—	Tsanál.
<i>Tulsuoa</i>	—	—	Toltsva.
<i>Ugosa</i>	—	—	Ugotsa.
<i>Voyosl</i>	—	—	Vajas.
<i>Zegubolmu</i>	—	—	Szeghalom.
<i>Zobolsu</i>	—	—	Szabolts.
<i>Zubur</i>	—	—	Zobor.

Egynehány mostani Írók, ama termékeny Duna Szigetjét TSALLÓKÖZT mind tsak a régi Magyaroktól hivatott Arany Kertnek nevezik. Ezt honnan vették legyen, nem tudom, de, a mint vélem, tsak beszédből és hallásból. Mert a régibb Íróink, a mennyire őket esmérem, ezt ugyan sehol nem említik. Ha mindazáltal még is találkoznék nálok valahol egy olyan hely, mellyből ezt az Aranykerti nevezetet meglehetne bizonyítani, szeretném érteni, 's legottan magam is elhinném állításokat. Mert bizonyág nélkül a régi Dolgokról 's Nevezetekről való Állítás tsak Vélekedés. Ezeket nem azért említem, mintha ezt az Aranykerti Nevezetet en-

nek a Magyar Néptől lakott szép és legnagyobb Dunaköznek, irigyeiném, mellyben magam is szép kis Jószággal bírok, hanem hogy, ha igaz, méltóképen mondathassék felőle; ha pedig ez a Nevezet csak a mostaniaktól volna költve, maradjon magának, mert úgy Tsallóközünknek ezen költött Vezeték névre legkisebb szüksége lints.

Hogy SZ. GELLÉRT HEGYE hajdan Kellenföldi hegynek neveztetett, kitetszik amaz 1358-diki Krónikából, mellyben ezek vannak: „everterunt currum ejus in ripam Danubii, ibique abstracto eo de curru ejus in biga positum de monte *Kelenfeld* submiserunt.” A Hegyen alól vala *Kellenfeld* Helység, melly is onnan neveztetett így, mert ott keltek a régi Kúnok vagy is *Hunnusok* először a Rómaiak ellen. De mivel ez a Név a régi Kéziratokban többire *Kellemföld*nek irattatik; meglehet, hogy a szép Tájának Kellemességétől Kellemföldjének neveztetett. Ez a Kellen vagy Kellemföldi Kőszikla, ha akar-nók, Magyar Tarpéja lehetne, mellyről Hazánk Árulóit méltó büntetésül szint úgy le lehetne vetnünk.

Hogy Sz. István Nagyattya, kit a Deák Iróink többire *Toxusnak* és *Taxisnak* neveznek, 's a ki utolsó pogány Fejedelmünk vala, Magyarúl *Takronnak* hivattatott, kitetszik ama két

Nevetlen Iróinknak Munkáikból, ugymint *Anonymi Belæ Notarii Historia*, & *Anonymi Chronica Anni 1358*. Az első a legutolsó Tzikkelyében így ír: „Dux vero Tbocsun genuit filium, nomine Geyfam, quintum Ducem Hungariæ.” Ismét alább: „Vixit usque ad tempora S. Regis Stephani, Nepotis Ducis Toesun.” A második pedig *P. 2. C. 42.* így szól: „Et quia ipse *Levente* catholice non vixit, ideo circa villam *Toxun* ultra Danubium est sepultus, ubi jacere dicitur *Toxun*, avus ejus, more pagano.” A *Villa Toxun* nem más, hanem Takson nevű Helység Pest Vármegyében, Tsepelnek! általellenében, a Duna-partján.

Valamint a Deákban HUNNUS és HUNGARUS között, úgy a Magyarban is Kún és Magyar között különbözést kell tennünk. Mert ambár egykor Ázsiában csak egy Népet tettek is, de mihelyt a Hunnuszok Európába jöttek, legottan különös új Nép lett belőlök. Nem is lehet általlyában mondani, hogy a Magyarok azon Hunnusoktól származtak, kik egykor itt valának Ete-lével, mert ezen Hunnusoknak bizonyos Mara-déki csak a máii Kúnok, Jászok, és Székelyek. Az 1767-diki Magyar és Deák Szókönyv a Székelyeket nem igen jól deákozza imigy: *Populus Transilvania, Ungarorum ex Scythia primitus egres-*

forum reliquia, mert a Hunnusokat Ungarusoknak nem lehet mondani. Az Ungarusok vagy is Magyarok tsak akkor lettek esméretesek, 's jelentekmeg előszer Európában, midőn Álmos vezérleése alatt 890-dik körül az Etől és Don vízeln általkeltek. Mert tudni való, hogy tsak mintegy 530 Esztendőök múlva, a Hunnusoknak a Rokonjaiktól való elszakadások után, kezdtek az Eleink, ama Dent-magyarok, új Hazát keresni magoknak.

Az említett 1767-diki Szókönyv Vátzot POTENTIANÁnak deákozza. Ezt kitől 's honnan vette, nem tudom. *Potentianának* legkisebb híre fints a régi Római Iróknal, kik a Pannóniai Városokról emlékeznek, ugymint *Strabónal*, *Pliniusnál*, *Ptolomausnál*, 's egyebeknél. Tsupán a Magyar Történetesek, kik Deákul irtak, emlékeznek bizonyos *Potenciana* Városról. De ez a Város, a mint ők írva hagyták, nem Budán 's Pesten fellyül, hanem alól vala Tétény és Százhalom között. Ezt némelly mostani Irók megfontolván, ezen régi Város helyének a mostani Adonyt vélik lenni.

TÚRÓTZI JÁNOS KRÓNIKÁJÁnak első két Része már 1358-ban, a mint többszer emlitém, valamelly Pap Úr által készült el. Annak az Eredetiye még most is fenn vagyon a Bétsi Ts.
Köny-

Könyvesházban. Ezt a Kézirat szerént külön kellene kiadni, 's a miben akármiképen hibás, azt alól a Jegyzetekben helyre hozni. Így tseledtek a fok Tsudákkal, Mesékkal, 's Költeményekkel tellyes régi Krónikáikkal a Frantzok, Németek, 's egyebek. Így bántak a Tsehek is nem régen a *Hageck* nevű Írójokkal. Az 1488-diki *Augustai* és *Brunai* Nyomtatványi, főképen a Tulajdon-nevekben, fok hibákkal bővesek. Jegyzésre méltó, hogy ez az 1353 diki Krónikánk a Kúnokat, minekelőtte IV Béla alatt az Országunkban letelepedtek 's Keresztyénekké lettek, mindenkör *Cunus*oknak nevezi, de azután szüntelenül *Cumanus*oknak. Ezt a *Cumanus* vagyis inkább *Comanus* nevezetet talán az szerzette, hogy a Kúnok a Magyaroknak Komáik lettek a Keresztség által, 's az akkori Pap Urak mindenképen azon vóltak, hogy még a Pogányságban viseltt régi *Cunus* nevök is egészen kivészfszen 's eltöröltesék.

Hogy a HUNNUSokat, az az régi Kúnokat, kik Etelével olly hiresek lettek egész Európában, az OSTROGOTHUSok, az az napkeleti Németék kergettek ki innen, az a régiebb Írókból bizonyos. Ezek a Napkeleti Németek pedig, Velekedésem szerént, nem valának mások, hanem a Sváb, Bábor, 's Óstriai Németek.

nek Elejlik. *) *Valamir az Ofirogotbus Király* verte ki Etele fiait, minekutánna magok között meg hasonlottak 's öszvevesztek volna, a Duna és Tisza tájáról a fekete Tenger felé.

A mi a Magyaroknak 890-dik körül történt ide Jövetelöket, az Országnak elfoglalását, benne letelepedését, 's ama hét Főembereinknek Tselekedeteiket illeti, azokban a Béla Levefse fokkal méltóbb hitelre az 1358-diki Krónikásnál, mert nem csak régiebb legalább 150 Esztendőekkel, hanem ama kevés Iróink közé is tartozik, kik az 1242-diki Tatárjárás előtt irtak, 's ehez képest fok régi derék Kéziratoknak hasznokat vehette, mellyek ezzel az Országunk Romlásával oda lettek. Hogy mind a ketten Papok valának, a bizonyos. Az első az ő együgyű előadásával magát igen megkedveltette velünk, és fok hitelt szerzett magának, a másik pedig (értem a Krónikájának első Részét) a régi Irókból 's Énekekből válogatás nélkül vett fok Meséi 's az elkövetett számos Időhibái miatt a mostaniaknál fokot vesztett. Ez a Túrótzi Krónikáfsa alkalmasént nem esmérte a Béla Levefse Munkáját.

Töb-

---

*) Óstriának csak a Felföldjét, Ober Oesterreich, látták akkor a Németek, mert az Alföldjét merő Vinidus Tótság birta.

Többi között Hibáinak tartatnak: hogy az Etöl és Don vizét azon egynek vélte; hogy azt írta, hogy Etele a Borban és Szerелеmben elkövetett Mértékletlensége miatt és ugyan 124 esztendőskorában halt meg; hogy a Denti Magyaroknak ide Jövetelöket 704-ben helyhez tette; 's több egyéb. De ezen Hibákat nagyobb részről feltalálhatni immár Kezai Simon Krónikájában is, melly mintegy 70. esztendővel régiebb, 's a mellyből ez az 1358-diki fokot költsönözött. Valamit Sz. Istvánig hord elő ez az utóbbi, az többire az idejébéli Énekekből szedett Költemények által megvan vesztegetve *) de a mit Sz. Istvántól fogva

O 2

I La-

---

*) Illyen a többi között az Országnak fejér lovon való vásárlása Szvatoplugtól, ki, a mint mondja, Marótnak fia 's Lengyel vala; mert ez nem Szvatopluggal történt, hanem Szalánnal Bolgár Fejedelemmel, ki Tisza mellett Alpáron lakott. Lásd erről Béla Levelesének Históriaját. Igaz ugyan, hogy Szvatoplugot, Marótnak a fiát 's Pannoniában uralkodó Lengyel Fejedelmet, már Kezai emlegette, de az Országnak fejér lovon történt furtsa megvételeit sehol nem említi. Ellenben ama régi Ének, mellyet Révai adott ki Versei mellett, a lovakon való Ország megvétele, és ugyan a Veszprémi Lengyel Fejedelemtől színt úgy emlegeti. De ez az Ének 1358-diknál nem régiebb.

I Lajosig hagyott írva, az immár nagyobb érdemű.

Ulrik Tzillei Gróf, a Hunyadi Nemzetségnek halálos Ellensége, valamikor emlékezett róla mások előtt, mind annyiszor tsak Eb Fajnak szokta vala nevezni, németül: *das Hundische Geschlecht*. Túrótzinál is így kérkedik: *Ego sum homo ille, qui hoc canile Linguagium hac de terra exstirpabo*. Ezért ugyan a Gróf végre megadózott, de Hunyadi László is, nem tartván meg a Király maga Igéretét, búját látta. Mind ezek arra szolgáltak, hogy azután Hunyadi Mátyás lett Királyunk, kihez hasonlót, Arpádöt kivévén, előtte 's utánna az Eleink nem esmértek.

Midőn Oláh Miklós így ír: „ *Vissegrád — — conditum ad ripam Danubii in radicibus Silvae vastissimæ Pardorum aliarumque ferarum altricis* ” a Párdok által minden bizonnyal Hiúzokat értett, mert ezek is valamennyire pettyesek. Párd tsupán a heves Öv alatt lakik 's tenyészik, és színt úgy soha nem fiazott a Magyar Erdőkben, valamint az Eléfant, Tigor, vagy Oroszlány. Grossinger Úr tehát, Oláhból a Párdokat emlegetvén, ezeket méltán kihagyhatta volna: *in Hungaria, si qui occurrebant Pardi, internecone deleti sunt*. Vizsegrádnak erdejében feltalálható Párdokról emlékezik Gregoriántsits Pál is *in Bre-*
via-

viatio Rerum Hung. De Bél Mátyás, a ki azt kiadta, mint tudós Ember, legottan alatt ezt jegyzi meg: *ambigo, an Pardŕ familiares unquam Silvis hungaricis fuerint.*

Schwarmer Úr egy helyett a *Statificájában* azt vitatja, hogy a Rákos nevet, mellyel a ~~Pes-~~ti Mezőt nevezzük, a Lengyelektől vettük, mert ők is Rokosnak mondták az Ország gyűlését. Az igaz, a Tótok is a Búbajos Gyűlést Rákosnak hívják, de mind a két névezet a Magyar Rákosból eredhetett. Béla Levelese, kit Nemzetünk Fátuma nem hagyott elveszni egyéb fok írásbéli Kintseinkkel, 's kinek Munkája nélkül sokkal kevesebbet tudnánk Eleinkről, midőn leírja, mint lépettki Árpád Tsepel Szigetből Rákos Mezejére, 's ott Tábort vervén, azután a Dunán által kelte, *Cap. 46.* így ír: „*Dux Arpad & omnes sui Primates communi consilio & pari consensu, ac libera voluntate, egredientes de Insula Castra metati sunt ultra Sarcusar usque ad fluvium Racus.*” Ebből kitetszik, hogy az említett Mező ezen Rákos folyó vizétől neveztetett annak.

Hogy az idegen vagy a magyarul keveset értő itthoni Íróink gyakran roszúl írják a magyar Neveket, az nem tsuda, de hogy ISTVÁNFI, a deákságában magyar *Liviusunk*, Hazája

's Nyelve szerént valóságos Magyar, a Tulajdon-neveket olly tsufos és viszfzás módra irtak, azt méltán tsudálhatni. Ugyan is sok Neveket igen nehezen 's némellyeket éppen nem lehet kitalálni, kit vagy mit jelentsenek. Az elsőek közé tartoznak imezek. *Chaquiur*, Tsáki; *Baquicius*, Bakits; *Nesqueius*, Metskei; *Pesthenius*, Pöltyényi; *Quendiur*, Kendi; *Queserius*, Keserű; *Quinsquiur*, Kinski; *Quismarianus*, Kismáriai; *Sarcosius*, Sárközi; *Senquivalius*, Szentkirályi; *Seplaquiur*, Széplaki; *Cicio*, Tsitsó. *Challia*, Tsallia; *Echedum*, Etsed; *Moxozocum*, Motsonok; *Querequia*, Kereki; *Sallocosia*, Tsallóköz; *Zoloffum*, S. Öllös; az utólsók közé pedig: *Atbinensis*, *Ge'sanu*, *Quesafius*, 's a t.

Salamon Királynak MARKALFFal való tréfas Beszéde, egykor nagyra betsültt mulatságos Könyvetske, de most már érdeme szerént megvetett Hitvánság, 's nem rég Bessenyeitől a M. Nézőben méltán kikatzagott Darab, már 1585-ben jelenttmeg Kolosváratt, 's németből fordítatott. Istvánfi, midőn a Magyar Óvárról azt írja, hogy ott lakott Salamon Király a Markalf Udvari Bolondjával, azon Vélekedésbe hozott Bél Mátyás után engemet is, hogy azt a Salamon Királyt, kit Markalf mulatott, Magyar Királyunknak véltem, a ki Sz. Lászlóval egy időben

ben éltt, 's kevéssel ő előtte királykodott. De a dolog koránt fints úgy, mert ha a Szerzőnek akarunk hinni, Markalf Salamonnak, 'ama Sz. Dávid Király fiának, vólt Bolondja. De hogy Salamon Magyar Király Moson várában *) lakék egykor, a bizonyos. Meglehet azonban, hogy néki is vala Markalf nevű Bolondja. Ezek a Nevettetők vagy is Udvari tréfás Emberek, régi nevők szerent Tsúfok vagy Tséltsapók, már Etele idétt divatban vóltak. Az ő *Tzwerg* nevű igen rút testű és törpe Nevettetője, kit *Priscus* és *Suidas* görögösön *Zerchonnak* neveznek, azt szerzette, hogy a Németek a Törpét mái napig is *Zwergnek* mondják. Vóltak Heltai szerent még Mátyás Királynak is ilyen Bolondjai. Sőt még azután is találkoztak Udvari Bolondok, mig végre Németországban a Kolbász Jantsik, 's Filkók és Gzsik (*Hanswurst*, *Lipperl*, *Kasperl*) léptek helyökbe.

Kérdésben van nálunk, ha nyertünk e vele, hogy annyi idegen fogott a Magyar Történetek leírásához? A mi engem illet, én azt felelem, hogy nem igen fokát. Mert hogy *Bonfinius*, *Ranzanus*, 's ezek után a többi Olaszok és

---

*) Ez most Magyar Óvárnak neveztetik.

Németek, kik a Történeteinket tollokra vevék, ugyan azon Eseteket, mellyeket a régi Iróink *) együgyűen ugyan 's tsinatlan Deáksággal, de m g is érthetőképen adtak elő, inkább a Szólásnak bővebb és szebb vóltával, hogy sem a Dolgoknak igazabb előadásával festették le, az immár tudva van mindeneknél. *Bonfinius*nak, minden érdeme a szép Deákságában áll. A Történeteink, Mátyásnak idejét valamennyire kivévén, semmit se nyertek vele. Azokat a külföldi Dolgokkal felettébb öfzve keverte. A' Népeknek 's Helyeknek származtatása 's Nevőknek eredete ő nála tsak nem mindenkor hibás. Ezek a hazánkbeli Dolgoknak idegen Irók többire tsak pénzért 's jutalomért irtak, kihez képest a Munkáik is tele vannak hízkelkedéssel 's részrehajlással vagy is pártosfággal. Az Igazságot ne is keressük nálók, mert nem tsak hogy Tollok már a Munkájok előtt elvólt adva, de Hazánk Nyelvének és Szokásinak tudatlansága is ezer hibákba hozta őket.

Az Eleinknek azon Szokások, hogy az Írásra és Olvasásra tsak azokat az Ifjakat taníttatták,

kik

---

*) Béla Levelelőse, Kezai Simon, az 1358-diki Krónikás, János Küküllői Esperes, 's Túrótzi János.

kik Szerzetes avagy Papi Rendbe készültek, tartott csak nem az 1500-dik Esztendőig. Legalább még a XV Században is felettébb kevesen találkoztak a Világiak közül, kik csak a Nevöket tudták volna alá irni. Akkor még a legfőbb rendű Embereink sem tudtak az Iráshoz és Olvasáshoz, a mint ez kitetfszik amaz Alkunak aláírásából, melly 1491-dikből való, 's alatt így szól: „Ego Georgius de Bathor nomine Patru mei Domini Stephani de Bathor Wajvodæ &c. scribere ignorantis recognosco propria manu. Ego Thomas Episcopus, qui supra, pro Domino utroque Ladislao de Guth & de Rozgon, qui scribere ignorant, propria manu subscripsi.” A Királyink közül Hunyadi Mátyás *) vőlt az első, ki a Leveleiben a nevét maga Kezével irta alá. Valahány Könyvek az Eleinkről maradtak reánk, azokat az említett 1500-dik Esztendőig,

O s

ki

---

*) Valahányszor ezt a Királyt magyarul CORVINUS MÁTYÁSnak hallom az Iróinktól neveztetni, mind annyszor bosszszonkodom, hogy ezt a Bonfinius agyától költött Nevet annyira becsülik, mellyel a Mátyás életében csak a hizelkedő 's körülötte hizakodó Olaszok éltek, de ő, a mennyire tudhatom, soha sem élt, hanem halála után a természeti Fia János Hertzeg. Akar

kivéven az egy Túrótzi Jánost, mind Papok írták 's készítették. Annyival méltóbb lehetne a tsudára, ha Sz. Istvánnak az Imre fiához szóló Deák Oktatása, melly a Törvény Gyűjteményünknek elején találkozik, valóban az ő tulajdon Munkája volna, 's az ő Kezével íratott volna. *Hartvig* ugyan, ki a Sz. Király Életét Kálmán Király idejében írta, annak hirdeti, de nekem úgy tetszik, hogy Gellért Tsanádi Püspök, minekutánna az öreg Király tetszését megértette, szerzette azt Sz. Istvánnak hagyásából.

VELENTZE hajdan sokkal hamisabb vala, mig a Napkeleti Kereskedéssel bírtt. A Királyinkkal is tsak úgy bántt, amint a haszna hozta magával. Hogy a Szárazon is hadakozhassék 's jó Katonái lehessenek, eltsipé tőlünk Dalmátországot, mellyet Kálmán Király kaptsoltt az Országunkhoz. Színes Barátsága e Mondalékot szerzé: Világi szerentse változó Velentze.

A

Zsigmond Tsáfzár, akár Butó Oláh lett légyen is Nagyattya Mátyásunknak, a Római Corvinusokból való származása mindenkor hihetetlen. A Familiák Régiségét olly mezfze vivőket már régen neveti a tudós Világ, mert a legrégiebbek is közülök igen ritkán mutathatják meg a hűz Nemzést vagy is Generatiót.

A SZÉKELYEKnek hajdan vagy rosz hírok vala, vagy pedig Kisvitzai Péter az 1713-ban Bartfán kiadott deák és magyar Közmondásiban nem jól magyarázta eme következő deák Közmondásokat: *Auris batava*, Ostoba mint a Székely; *Phoenicum pasta*, Székely fogadás; *Siculus miles*, A Székely pokolba is elmegy, tsak megfizetsenek; *Tbracicum commentum*, Székely fortély's a t. A Székelyek nem szükölködnek Szószólásom nélkül; de bizony sehol nem olvasni, hogy Ők valaha olly igen ostoba vagy hamis Emberek lettek volna. A Székely Közember, a mint hallom, együgyű, *sincerus*, ugyan, de nem gyáva. Merész's vitéz voltok pedig mái napig is nyilván való.

Vannak egynehány Íróink, kik bizonyos *Pannonia* Várofsát emlegetnek. *Timon* a régi Magyarország Képében azt írja, hogy Nyerges Újfalu mellett egy Kútból kivont kövön ezek valának: *Civitas Pannonia*. Nékem egy régi Német Könyvem vagyon, melly Nirembergben 1488-ban nyomtattatott's a Szentek Életét számtalan fával nyomtatott Képekkel foglalja magában. Ebben a Könyvben Sz. Márton Élete régi németséggel így kezdődik: „Der lieb Herr Sant Martin ist geboren aus der Stat Pannonia, und ward in Ytalia zu Papia erzogen.” Itt tehát *Sabaria* helyében

ben *Pannonia* emlegettetik. Sz. István is azon Levelében, mellyel a Sz. Mártoni Főapáturságot szerzette, a többi közt így ízöll: *in Monasterio supra Pannoniam sito*. Mind ezekből még igen bizonytalan dolog, ha valóban vólt e egykor valamelly *Pannonia* nevű Város, 's hol feküdt az, ha a mostani Szombathelynek helyén e, vagy valahol a Győri Sz. Márton alatt.

Midőn Árpád a Dunán túl való Földet az Eleinkkel elfoglalá, azon a tájon a Bömhétz Tótok, *Vinidi*, laktak, kiknek a Fejedelmök SZVATOPLUG, 1358-diki Krónika szerént, Veszprém-ben tartá az ő Székhelyét. Ez a Szvatoplug, kiről mások azt írják, hogy Velehrádon lakott Morvában, MARÓT fiának iratik, ki is a Magyarokkal szerentsétlenül viseltt ütközetei után, némellyek szerént Remetévé lett Nyitra mellett a Zobor hegyén, 's ott meg is halt; mások szerént pedig a Bánhidjánál való megvertetése után lovasztól a Dunába ugrott 's beleveszett. Az említett Marótot Szvatoplug Attyát, már igen megvénültt Embert a Magyarok, kik akkor előszer érkeztek a Dunához, 's a Pesti és Szobi réveken általkeltek, Szobnak által ellenében egy Várban találák fel, ott Vitézivel együtt megölék, 's azon Várat azólta szüntelenül Marótnak nevezék. De ez nem lehetett egy

azon Maróttal, kit, Béla Levelelfe szerént, az ide jött Eleink Biharban találtak úgy mint Fejedelmet, 's kit a fok Ágyasaitól *Memmoroutnak* az az Mén-marótnak neveztek. Barsban is Aranyos-maróton fenn van valami Marótnak emlékezete, a ki talán ott lakott egykor. De minthogy Marót bizonyos Istent is jelentett a régi pogány Tótoknál, valamint színte a Tseheknek pogány Eleiknél is, 's talán a Rómaiak Mársával azon egy Istenség vala, úgy elgondolhatni, miért mondatott az állása helye Aranyosnak. Meglehet, hogy 'a mostani Aranyos-marótnak helyén valamely megaranyozott Bálványa áll vala hajdan. Marótot vagy is Merótot, a régi pogány Tsehek Istenét, némellyek Menróddal vagy is Nemróddal egynek vélik. A mi a Marót Fejedelmeket illeti, azok hajdan többen is lehettek, 's nem csak a Tót, hanem a Német Nemzetnél is. A *Marobodus Rex Marcomannorum*, kivel a Rómaiak annyit bajlódtak, színt úgy viselhette Marótnak nevét.

A Lengyelek Vielitskai híres Sóaknájokról azt írják, hogy Európában az legyen a legrégebb SÓAKNA, melyet az Isten Sz. Kunegunda Szűznek csédezésére nyilatkoztatott volna ki. Mikor élt ez a Szűz, nem igen nagy gondom, tudom, hogy nem régebb a mi Sz. Istvánunknál,

nál, sőt jóval újabb is. Az Erdélyi Sóaknak minden bizonnyal fokkal régiebbek. Mert hogy Erdélyben a Tordai Sóakna vagy is Sóbánya *) már a Rómaiak alatt divatban vala, maga az akkori Neve ezen Városnak: *Salinae* kimutatja. Hogy pedig Marmarosból Só hordatott a Tiszán már az Eleink ide érkezésök előtt, bizonyítja a Szolnoknak eredeti tót neve: *Szolnik*, melly az ottani Sótartástól származott.

Hazánkban a Tót Köznéptől lakott Vármegyékben számos olly nevű Faluk találtatnak, a millyen nevű Faluk színt úgy Tsehországban is vagynak. Ez bizonyos Jele lehet annak, hogy hajdan mind a két Nemzet együtt lakott, 's tsak egy Nemzet vala, 's hogy vagy a Tsehek költöztek oda ezen Tájról, vagy pedig a mi Tótjaink jöttek ide Tsehországból. De hogy az első fokkal hihetőbb, 's tsak nem bizonyos, az onnan kitetfzik, mert a Tótjaink ezen nevek alatt: *Fazyges Metanasta*, *Fazyges Sarmatae*, *Daci*, már a Rómaiak alatt lakták Országunkat

Stra-

---

*) Mind Akna, mind Bánya tótból valók, 's ez, úgy tetfzik, arra mutat, hogy a Magyar és Erdélyi Értz és Sóbányák már a Magyarság idejövetelekor műben valának. *Fodina* lehetne talán Ásat vagy Hegymű.

Strabo és *Plinius* bizonyságok szerént, Tsehországot pedig még azután jóval későbbben birta és lakta egy bizonyos Német Nép, melly *Marcomannus*nak neveztetett. A mostani nevezetesebb Irók is mind azt hiszik, hogy a Duna's Tisza melléke vala az az Ország, honnan rajonként keltek ki hajdan a Tót Nemzetek egy más után Horvát, Rátz, Bolgár, Tseh, Lengyel, és Oroszországok megfzálására, 's hogy ez a Táj lett volna a meszsze elterjedett Tót Nemzetnek; Európai Böltsője és Széllyelterjesztője, *Seminarium Gentis Slavicae*. A hasonló nevű Helységek mind a két Országban többi között ezek: *Bielitze*, *Biszfritza*, *Bohunitze*, *Bohuszlavitze*, *Bortsitze*, *Budjin*, *Hradek*, *Lehota*, *Lomnitze*, *Podole*, *Predmeritze*, *Radvanovtze*, *Szobotka*, *Teplitze*, *Tsernovitze*, *Zsernovitze*.

Az 1358-diki Krónikás *Part. 2. Cap. 9*, így ír: „*Accidit autem temporibus Ducis Toxon Hungarorum exercitum versus Galliam pro accipiendis Spoliis ascendisse. Qui cum in reditu, Rheno transmeato, divisi essent in tres partes, duæ sine honore in Hungariam descendebant, quam Dux Saxoniae apud Isenacum Turingiae Civitatem, demptis Septem Hungaris, interfecit. Septem autem ex ipsis reservatis, amputatis auribus, misit in Pannoniam: Ite, inquit,*
ad

ad vestros Hungaros, taliter enarrantes, ut amplius non veniant in hunc locum tormentorum. — Hungaris autem septem sine auribus, pro eo, quod vivi redierunt, & se occidi cum Sociis non elegerunt, Communitas poenalem Sententiam dedisse perhibetur. Nam omnia, quæ habebant, amiserunt tam in re stabili, quam mobili, & ab uxoribus & liberis illos separantes, pedites sine calceis, proprium nil habere permiserunt; semper etiam in simul de Tabernaculo in Tabernaculum mendicando, usque dum viverent, ire compulerunt. Qui quidem septem ob offensam hujusmodi, *Magyorkak* & *Gyoz* sive Lazari sunt vocati. " Ezen büntetésül megtsonkitott 's Koldulásra kinszerített hét Magyaroknak Történetök engem azon Vélekedésre hozott, hogy talán ezeknek Maradékaik lehettek ama Simándi tsonka és kolduló Magyarok, kikről Oláh Miklós Hazánk leírásában Cap. 19. így ír: „ Alius est etiam Pagus inter Maros & Keures fluvios extra Transilvaniam, cui Nomen est Simánd, qui accolae fere omnes habet claudos, coecos homines, vel cruribus vel brachiis contortis, vel alia corporis foeditate insignes. Eo sanum neminem admittunt, qua re, & quod sint corporis deformitate conspicui, maxime gloriari videntur. Non id quidem fereate natura, sed quod fama est,

infantes recenter natos a Parentibus aut excoecari, aut ipsorum ossa compaginesque membrorum, quo sint ipsis deformitate Corporis non inæquales, interverti. Hi ab initio, ut quemadmodum Corporis habitu, ita etiam idiomate ab aliis differrent, propriam sibi linguam, qua inter se loquerentur, a nemine externo nisi suo Cive intelligibilem, quam nostri Coecorum Linguam *) vocant, confinxerunt. Hacque utuntur prerogativa, ut sint ab aliis oneribus cæterorum Hungarorum perferendis liberi, atque per omnes Regni partes Cantionibus mendicalibus victum quæstumque sibi & suis faciant. Hominum genus turpe, infame, & omnibus cruciatibus dignum, qui Naturæ humanæ decorem, facto suo scelesto, dedecorant." Meglehet, hogy a mit hajdan az Eleik kéntelenek valának tenni, azt az Utók, megszeretvén a lusta Koldús Elettet, csak hogy az izzasztó Munkát elkerülhesék,

P

szántt

---

*) Bhez a Vakok Nyelvökhöz a mi idönkben hasonlit az alföldi vásáros Zsiványok 's a bor és serházi testáros Leányok különös Nyelvök. 'S minthogy a Simándi Koldúsokról Oláh után senki többé nem emlékezett, úgy tetszik, hogy a volt Török Uraik immár régen elhagyatták velek ezt a kárhozatos szokást.

szántt szándékkal tovább is követtek. 'S hogy az Eleikhez hasonlóbbak legyenek, és szánakodást indithassanak az Emberekben, Magzatjaitkat már tsetsemő Korokban félzegekké tették. Ezen Rendetlenségnek olly fok ideig tartó elfzenvedését tsak az mentheti ki, hogy az Eleink azt úgy nézhették, mint a régi Magyar sanyarú Büntetésnek Példáját. Ki tudja, ha nem gyakorlották e ezt a Simándiak már az említett Takson Fejedelemnek idejétől fogva? A Simánd neve is, úgy tetszik, hogy *Szimmann*ból az az *Siebenmann*ból való.

TÁTRA, FÁTRA, MÁTRA, melly régi Nevek legyenek, 's honnan és melly Nemzettől kerekedtek, igen szép vólna tudnunk. Tátráról, a mennyire tudom, legelőször Béla Levelese emlékezik, midőn Zsolt alatt az Ország határait emlegeti, és ugyan *Tatur* az az Tátor neve alatt. Ez az Író Fátráról sehol nem emlékezik, de Mátráról kétszer tesz említést. A mennyire a Nevek hangjokból ki lehet venni, nékem úgy látszik, hogy Német eredetűek. Mert mi is lehet hasonlóbb mint Fáttra és *Vatter*; Mátra és *Mutter*; Tátra és *Tochter*, Meglehet, hogy a *Bastarnák*, *Scyrok*, vagy *Gepidák*, kik Német Népeknek tartatnak, 's e tájon lakhattak egykor, adták ezen Neveket az említett Hegyeknek.

A deák *Carpathus* 's a magyar Beszkéd nevök mi-
kor, honnan, és kitől vagy mitől eredett, bi-
zonytalan vagyok. Korpát hegyének is olvas-
tam immár, de én inkább Árpád hegyének ne-
vezném. A Tzimerünkön *) már a XIV Szá-
zadban megjelentt.

Bizonytalan vagyok, ha a **TEMPLARIS-
TÁK**, kiket a Köznép roszúl nevez nálunk **Ve-
res Papoknak** (mert a Ruhájok nem veres, ha-
nem fejr vala, 's tsak a kis Kereszt pirosko-
dott rajta) valának e egykor Magyarországon-

P 2

is

---

*) A legrégibb Nyoma ezen Hegyeknek a Tzime-
rünkön ama B. Afzizony Képén vagyon, melly
I Lajostól származott, 's most Mária Tzelben
die Mutter Gottes von Schatzka-
mer neveztetik. Ezen Kép Környékezetén több-
féle Országoknak Tzimereik jelennek meg, mel-
lyeket I Lajos birtt; mert ez a Kép, a mint hi-
hető, alatta készültt, 's a mint mondják, az ő
legkedvesebb Képe vala. A Király halála után
Palástjával és Sarkantyúival együtt a M. Tzeli
Templomba jutott, a melly ezen néhai Király
Költségén épülttfel újra. A több Tzimerek közt
láttatik ottan állani a kettős Kereszt négy iz-
ben, 's mindenkor két hegyeken. Az 1358-diki
Krónika elején tsak egyes Hegy szemléltetik a
Kereszt alatt, De I Mária Petsétjén már mind
a három megjelenik, a mint **Schwartner Úr**
által közlött Képéből kitetszik.

is, vagy nem. De hogy Tótországban valának, a bizonyos. Tsak nem valamennyi régi Vár vagy Monostor Düledékiról nálunk azt tartja az odavaló Köznép, hogy a Veres Papoké volt. Ezt a Köznépben nem tsudálhatni, de hogy némelly Tudósok is ezt olly fok Helyekről 's olly könnyen elhitették magokkal, minekelötte hitelre méltó Levelekből kitanúlták volna a Dolog valóságát, az tsudára méltó. Hogy ezek a Templomos vagy inkább Vitézlő Szerzetesek, valahol voltak, fok Jószággal birtak, a bizonyos. Már hogy nálunk ezen Jószágoknak *Colla-
tíójában*, minekutánna kiirtattak, valamelly emlékezet ne tétetett volna, ki hidje? Azután tsak nem minden, még a legrégibb Szerzetes Monostoroknak is, az Ő szerzeményes Leveleik, *Fundationales*, legalább a Másaikban, még most-Kezeinknél vannak, hogyhogy történhetett tehát, hogy tsupán ezen Szerzetes Vitézeknek szerzeményes Leveleik mind elvesztek egytől egyig? Meglehet, hogy a Tudósokat az tántorította meg leginkább, hogy a Jeleslevelek, *Diplomata*, olly gyakran emlékeznek *de Crucigeris*, *Hospitalariis*, *Equitibus S. Joannis Hierosomitani*, de ezek mind más Szerzetesek voltak. Felet-
több tsalatkozik Korabinszki Úr az Ő Magyar-
országot, illető derek Munkájában: *Geographisch*

historisches und Producten Lexicon, midőn Nagyszombatot leírván, azt állítja, hogy a Veres Papok útszája onnan kapott nevet, mert ott laktak a Templáristák Maradványi, *die Ueberbleibseln der Tempelherrn*, kik azután Barkótzai Esztergami Érsek alatt egészen megszűntek. Mert ezek a Veres Papok, kiket deák koromban magam is még láttam, nem Templaristák Maradványi, hanem Kis Papok az az világi Papságra készülő Iffiak valának, 's veres Ruhát csak azért kaptak Lippai Érsektől, mert a Római *Apollinare Seminarium*-umbeli Kis Papok is, a hol lakott Lippai is egykor, veresben jártak.

Silvester Jánosnak 1541-ben kiadott új Testamentomának deák Előbeszédje költt NEANESISben. Ez némellyeket reá szedett, 's azon Vélekedésbe hozott, hogy ez az új Törvény Nánán vagy Nánáson nyomtattatott. De ha ezek az Írók magyarul értettek 's hátul a Könyvet megtekintették volna, Könnyű lett volna ezen Szavakra találni: „Új Szigeten Abádi Benedek nyomtatta vala 1541 esztendőben.” Az akkori Tudósok azon voltak, hogy minden Nemzeti Nyelven való Tulajdon Neveket deákra, görög-re, vagy Zsidóra fordítsanak. Így *Neanesis* görögül annyi mint Új Sziget; maga *Silvester* pedig Erdősinek neveztetett, a mint ez kitetszik, a

Vittenbergi magyar Deákok Laistromából, melybe úgy irtabé magát.

Mennyire árt a Magyar Történeteket Íróknak a Magyar Nyelv nem tudása, ezer Példákkal megmutathatnám, ha időt akarnék vesztetni. Így egyik azt állítja, hogy az Okolitsány falu (tótul *Okolitsna*; fekszik Liptóban) az Okolitsányi Nemzetségtől neveztetett így. Már ha ez a Tudós értette volna, mit jelent Magyarban Okolitsányi, minden bizonnyal ezt nem írta volna, mert ártalláta volna, hogy Okolitsánynak nem Okolitsányi, hanem Okolitsányinak Okolitsány adott nevet. Másik egy elkopott régi Erdélyi Tzimeren Magyar Körülírást találván, hogy megmutassa Magyar Nyelvben is Járatosságát, azt költi, hogy a Körülírás ez lett volna: Rosz Nemzetből áll. 'S hogy az alatt a Szász Nép ér ödnék, mert Bátori Gábor Fejedelem nem szenvedhette. De ezt, noha nehéz volt elhinni, még is némelyek elhitték; míg végre kitudódott, hogy Erdélynek ezen Petsétjén, melynek több Példánnyal találatnak még most is, ezen Körülírás vala: Három Nemzetből álló Nemes Erdélyország.

Valamint azon Oroszoktól, kik Nógrádnak Oroszi nevű Falujából azért szedettek, hogy Királyink Ajtajikat őrizték, egyébbükt is a Kapusok,

sok, *Janitores*, Orofzoknak mondattak, úgy szin-
te a Székelyektől is, kik mindenkor Erdélynek
Végőrösi, *Custodes limitum*, *Confinarii*, valának,
másutt is a Határ Őrizők Székelyeknek nevez-
tettek, ha bár Tót vagy más Nemzetből valá-
nak is. Így IV Béla Levele a Vágmelléki Szé-
kelyekről emlékezik; egy más régi Levélpe-
dig azon Székelyekről tesz említést, kik Mor-
vaország szélén Székelyfalván Pozson Vármegyé-
ben Sz. Jánoshoz közel tartózkodtak. Ezt a Fa-
lut még most is tótul *Szekulának* nevezik.

Azon Nemzet, melly hajdan *Agathyrsusnak* *)
neveztetett, 's a fekete Tenger mellett lakott,
*Priscus*nál hol *Acazirusnak*, hol *Acatzirusnak* ne-
ve alatt jön elő, ki is azt írja felőle, hogy Ete-
lénk által meghódíttatott, 's az öregebbik Fia
Fejedelemsége alá jutott: „Senior jam tum Aca-
tiorum & reliquarum Gentium, qua Scythia ad
Pontum patet, regno potiebatur.” *Priscus* Szit-
tyia Nemzetnek mondja. *Jornandes* is emlékezik
rólok. Talán azon egy Nemzet vőlt a Kozár ne-
vű Nemzettel, mellyről Béla Levelese is em-
lékezik, midőn Mén-Marótról beszél, a ki 888-

P 4

ban

---

*) Ezen Népről már Herodotus emlékezik a
Hierapsus Viz partján. Hierapsus most
Prút vagy is Sebes vize Móldvában.

ban Maros vizétől Szamos vizéig uralkodott. Ezt a Tájt akkor, azon Író szerént, az említett Kozár Nemzet lakta. Úgy tetszik, hogy ugyan ezen Nemzet Hazája vala ama régi Íróktól gyakran emlegetett *Chazaria*. *Agathyrus*, *Akatirus*, *Chazar*, *Kozár*, egy azon Nemze nek nevei lehetnek, de különbbféle Időben. Már mi Maradékot hagyott hátra ez a Kozár Nemzet, azt nehéz meghatározni. Vallyon nem valának e ezek a Kozárok *) a mostani Oláhoknak Eleik, vagy is ama Tót 's Olasz Nemzetből támadt új Nemzet, melly a IX és X Században így nevezetett? En bizony azoknak tartom.

A Tót Nemzetek Fejedelminek Székeshe-
helyeik hajdan többire *Beligradok*nak az az Fe-
jerváraknak neveztettek, Deákül *Alba arces*, mint-
hogy a többi Épületek rend szerént náluk csak
fából valának. Így mondatott a Nándorfejervár,
egyébként Belgrád, *Alba Bulgaria*, azután *Al-
ba Græca*, Abban laktak a régi Bolgár vagy is
Ratz Fejedelmek. Gyulafejervár, *Alba Julia*,
melly oláhúl még most is *Belgrád*. Ebben lak-
hat-

---

*) Kozár tótul annyi mint Ketskész vagy is Kets-
kelegeltető, Ketskepásztor. A Tót Nyelvnek Er-
délyben a Helységeknek neveikben még most is
fok nyoma vagyon.

hadtak a *Dacus* Fejedelmek, ugymint *Decebalus*, 's a többi. Tengerfejevárvár, *Alba Dalmatiae*, most *Zara vecchia*; e ben tartottak Udvarát a régi Horvát Királyok, ugymint *Cresimirus*, *Svonimirus*, 's a többi egész Sz. László és Károlyán Király idejökig. Nesterfejevárvár, *Nester Alba*, mellyben laktak a régi Gyéták Fejedelmeik. Végre Sz. Keszefjevárvár, *Alba Regia* v. *Regalis*, a régi Magyar Királyoknak Székhelyök. Az 1358 diki Krónikás ugyan azt írja, hogy ezt a Várost Sz. István építette, de én azt tartom, hogy itt már Krísztus születése előtt, minekelőtte a Rómaiak Pannoniának Uraivá lettek, a Duna és Dráva között való Tótoknak Fejedelmök lakott, 's egy *Bieligrad* állott. Ezt ugyan a hátramaradtt Hírkövekből, *Monumenti lapidaribus*, nem lehet megbizonyítanom, mert a Tótok, a tsinatlan vagyis *barbarus* Népek közé tartozván, csak fa Épületekben laktak, 's az Írásról a Római Iga előtt, akármit mondjon Katántsits, semmit se tudtak.

Amaz Ázsiai *Philistaeus*okat, kikkel a Zsidók hartzoltak, 's kik közül vala az Óriás Goliát, már Tinódi előtt ama Sz. Írásnak első Magyar Fordítója is (a kinek én Bátori Lászlót vélemlenni, 's a ki 1450-dik körül készítette az említett Fordítását) Jászoknak nevezi. Ezt pedig minden bizonnyal azért, mert a Jászaink már ak-

kor a Levelekben *Philistæus*oknak mondattak. Már most tehát az a Kérdés, hogy honnan neveztettek azoknak? Némellyek azt írják, hogy a *Balistától* először *Balistæus*, azután *Phalistæus*, végre *Philistæus* nevet kaptak. Mennyire méltó hitre ez a léptsős Szószármaztatás, ám lássák mások. *Balista*, segyvert jelentvén, egy faltörő Eszköz vala, 's többire olly lövő Szerszámot jelentett, mellyből régenten nagy Kövek szóratnak a Vár falára, hogy azt feltörhessék. Hogy pedig a Jászok vagy is Kúnok valaha ezen faltörő Szer számmal éltek volna, igen kételkedem. Nékem hitelesebbnek látszik, hogy mivel a régi Kúnoknak, kik közül valók a Jászok is, az ő minden hartzolások tsupán dúlásból, rablásból, és fosztásból állott, ehez képest ama régi frantz Nevet: *Flibustier* nyerték, melly is annyit tesz mint *Prædator*, *Grassator*, *Freybeuter*, 's ebből a *Flibustier*ből neveztethek, vélekedésem szerént, *Philistæus*oknak. Ha pedig ez a Véleményem nem volna hihető, ihol egy másik. Valamint a régi *Philistæus*ok az akkori igaz Hitűeknek, a Zsidóknak, nagy Ellenségeik valának, noha azon egy Nemzetből eredtek, úgy szinte a Jászoknak Eleik, a pogány Kúnok is, ámbátor velünk azon egy származásúak valának, mégis sok véres Háborút tartottak a megkeresztelt

Ele-

Elcinkkel. Mihez képest a Pap Uraktól (a kik valának egyedül Leveles Tisztartók *) nálunk Sz. Istvántól fogva III Károlyig, vagy is 1000-diktól kezdve 1715-dikig) a Levelekben *Philistæusok*nak irattak.

Mennyit hazudnak a külföldi Irók, midőn Dolgainkat emlegetik, példánk vagyon többi között *Robtenak* Torongyai Krónikájában, *Rohtens Thüringische Chronik*, a melly azt hirdeti, hogy II András Királyunk Gyertrúdnak, tulajdon Feleségének, azért vétette fejét, mert a Házaságtörés gyanújába vette, 's ezt egy Magyar Nagyúr tsupán azért szerzette, hogy a maga Leányját Királynénak tehesse. Ezt honnét vette légyen az említett Iró, nem tudom. de hogy a Vitatása nem igaz, azt nem tsak valamennyi Magyar Történetirók, hanem a Jellevelek is bizonyítják. A Történetirók azt mondják, hogy Gyertrúdot a Király távúllétében, midőn, tudniillik, a Hadával oda vala, egy Magyar Nagyúr öltömeg. Ezt a Nagyurat az 1358-diki Krónikás, *Bonfinius*, 's némelly egyéb itthoni Irók Bánkbánnak nevezik, de a külföldi Irók Váradi Péternek. Az előbb említett Irók azt az okát adják,

---

*) Notarii, Cancellarii aulici.

ják, hogy a Királyné Bánkbánnak igen szép Feleségét az Öttsének keritette. Ez mennyire légyen igaz, bizonytalan. De hogy András a Királyné Gyilkosin boszszút állott, az csak nem bizonyos, ha bár némelly Irók épen ellenzőt hirdettek is. Legalább Simonnak, ki a Gyilkosoknak egyike vala, minden Jószágát elfoglalta. Lásd Katonánál az András Levelét, a melyből ez kitetszik. Történt pedig ez a Királynénak megölése némellyek szerént 1212-ben, mások szerént pedig 1214-ben. Andrásnak ezen Gyertrúdtól való Leánya volt Sz. Erzsébet Torongyi Fejedelemné. Ez a Szent Afzszony némelly Könyv és Kép-íróktól roszúl neveztetik *Regina Hungaria*, mert ő csak a Magyar Királynak Leánya vala, *Filia Regis Hungaria*.

Méltó tudni, hogy azt az Országot, a hol régenten a Neper vize mellett a Záporogi Kozákok lakták, most az Oroszok Új *Serviának* vagy is Új Rátzországnak nevezik. Ennek a Tartománynak Földképét kezemhez vévén, 's rajta ezen Helységek neveiket találván: *Petschka*, *Nadlak*, *Mortonofsch*, *Fedwar*, *Sombor*, *Werschatz*, *Wilagosch*, *Tsebonad*, *Slankamin*, *Kowin*, *Betschia*, *Waradschin*, *Glogawatz*, *Scholmosch*, *Tschongrad*, *Sentanasch*, eleinten nem tudtam, mit tartsak felele. Mert hogy ezen Helységek mi nálunk is

a Maros és Tisza mellékén színt úgy találtnak, azt igen jól tudtam. Mig végre *Büschinget* elővévén, abból a Dolog mivóltát megtanultam. Ez azt írja, hogy a *Servi*usok vagy is Rátzok 1754-ben, Magyarországból az említett Helységekől kiköltözvén, ott telepedtek le Erzsébet Tsászárné engedelméből. A Kiköltözést az említett Rátzoknál az szerzette, hogy nem akartak jobbágyoskodni, hanem inkább katonáskodni kívántak. De, a mint hallom, nagyobb Részre, megbánván tselekedetét, újra visszajött régi Lakhelyébe.

Óstria, *Oesterreich*, hajdan *Ostrik*nek mondatott, a mi is nem más, hanem Keleti vagy Kelszaki föld vagy is ország, mert ez a Táj Németországnak Napkelet felé legfelsőbb Részre vala. Már mivel ez az Ország mi reánk nézve Napnyugat felé fekszik, ez okból, ha új Névvel megakarnók nevezni, azt Nyugati vagy Nyugszaki földnek vagy is röviden Nyugföldnek mondhatnók.

Bessi, *Biszeni*, *Piceni*, *Picénati*, *Pacinaca*, *Pacinacita*, tsak azon egy Nemzet vala, kiket az Orosz Irók *Pecsenegik*nek, a Görögök pedig *Scythák*nek neveztek. Ezen Népet Práj Ur Magyaroknak, Kollár Tótnak, Szegedi Orosznak, Kantantsits pedig Töröknek hirdette, kikből a mostani

tani Krimi Tatárok származtak volna. Én Prájjal tartok következő okokból. Ez a Nemzet a IX Században a fekete Tenger partján ott lakott, hol most *Bessarabia* *) fekszik, 's a melly Tartományt mostan a Butsáki Tatárok birják, de a mellyet még most is néholt Magyarok lakják. Ez a Föld hajdan Bessenyőnek mondatott, 's a Lakosi Bessenyei Kúnoknak. 'S ugyan ezen Magyar Nevezetből származhatott mind a Deák, mind pedig az Orosz nevők. Ez okból vésetik a régiebb Iróinkban a *Cumanusoknak* és *Bissenusoknak* Nevők olly gyakran egy más helyében, 's tsak nem egyet téshen. Ezek a Kúnok, kiket a Görög Irók mindenkor tsak *Scytháknak* neveztek, nem valának mások, hanem a *Hunnusoknak* egy Része, melly Etele halála után elfszakadván a többitől, a fekete Tengerhez oda jutott, a hol közel a Nester és Duna beléje omlanak, 's azt a szép kis Tartományt szint úgy megszállotta, valamint a Kúnoknak egy má-

---

*) Ezt a földet már Ovidnak idejében lakhatta a Bessus Nemzet. Ovid közel ide Tomosvárat szenvedte Rómából való Kitsapását. Egy helyett az oda való Népeket így említi:

Sauromatæ cingunt fera gens, Bessique Getæque

Quam non ingenio nomina digna meo

második Rész a Dátziai vagy is Erdélyi 's Móldvai Havasok allyát. A többi Krimbe lódúlt, 's ott telepedettmeg. De kérdezed talán, hát hová lettek azolta ezek a Bessenyei Kúnok? ki-haltak e, vagy elköltözködték onnan? Erre azt felelem, hogy a Mongoli Tatárokat 1240 dik körül Ők is színt úgy megérzették, valamint a Krimi és Moldvai Kúnok, az az többire oda hagyták ezen Hazájokat, 's Magyar és Erdélyországba jöttek lakni. De hogy ezek a Kúnok soha egészen oda nem hagyták ezen földjüket, kiteszik abból, mert még most is Móldvában Krimben, 's Butsák földjén sok Magyar Helységek találkoznak. Ezen Butsák földön *) fekszik ama Tsöbörtsök is, egy jó népes Magyar Helység, mellyről a németül irott Magyar Tárházban több-félét olvashatni. **) Ezen Bessenyei Kúnok közül némellyek már Takson Fejedelmünk alatt jöt-

---

*) Honnan neveztetett Butsáknak ezen Tartomány, bizonytalan. Talán valami fő Helységre hívattott így. Butsák, Betsenek, 's Bessenye alkalmasént egy azon dolgot jelentik.

**) Lám G. Gvadányi is ott nyomtatta a Pöstyéni Feredésről való tréfás Verseit, de az oda való tudatlan Könyvnyomtató még a szomszédságát sem esmérte, mert a fekete Tenger helyett a Caespium tenger partján velle lenni magát.

jöttek bé Hazánkba bizonyos *Thomizoba* Vezérökkel, a mint Béla Levelese emlegeti *Cap. 57.* kiknek a Fejedelem lakásúl azon Tajt engedé, hol most Abád fekszik a Tisza partján. Ugyan ez a Fejedelem ezen Nemzetnek egy más Részét Moson tájára szállitá. Mind a két Rész szint azon Szabadságokkal bírt, mellyekkel az Erdélyi Székelyek. 'S tsak ebből is észre vehették volna Kollár 's egyebek, hogy bizony Tótok nem valának, hanem inkább Magyarok, az az Kún Nemzet. Hogy jó Katonák lehettek, megteszik abból, mert ők tették mindenkör az Elő-sereget, 's ijász gyalog Vitézek valának. Mondják, hogy az első Rohanások az Ellenségre olly dühös vala, hogy az ritkán állhatta ki. 'S talán ez okból még most is a Tótoknál *Beszni* annyit tesz mint Dühös. Hogy még most is Országunkban egynéhány Falu találkozik, melly *Bessenyő*-nek mondatik, az onnan lehet, mert hajdan ők telepedtek ott le többire.

Jó volna, ha valaki ezen történetes Könyveinket nyóltzad formában újra kiadná, úgy mint *Attilam Calani*; *Historiam Bela Notarii*; *Ritum Judicii Ferri candentis*; *Carmen miserabile Rogevii*; *Chronicon Simonis de Keza*; *Chronicon Anni 1358. Continuationem ejusdem per Joannem Archidiaconum de Küküllő* & *Joannem de Thúrótz.* De

a Béla Levelesének, Kezainak, 's az 1358-diki Krónikásnak Kéziratjaikat újonnan kellene általolvasni, mert a kiadott Könyveinkben, főképen a Tulajdon Nevekben, többféle Hibát vettek immár észre azon Tudósok, kik eme Kéziratokat a Nyomtatványokkal öszve hasonlították. Nem különbben azon Töredékeket is méltó volna ilyenképen újra kibotsátani, mellyeket a régi Kúnokról írva hagytak *Priscus Rhetor*, *Leo Philosophus*, és *Constantinus Porphyrogenitus*.

ZEMPLINnek hajdan a Tótoktól azon Vár szokott mondatni, mellyet most magyarul Földvárnak nevezünk, vagy is tsupán föld töltéssel kerített Vár. Mert az ide való Tótok is hajdan a Földet színt úgy *Zemlának* mondták, valamint még most is az Oroszok. Ama jó Bor termő hegyallyai Megyénknek a fő Vára is hajdan nem Zemlinnek, hanem *Zemlinnek* mondatott, a mint ezt sok régi Levelek még most is tanítják, 's Béla Levelesse is így említi.

Hogy a Kúnoknak némelly Részre hajdan Havasalföldön is lakott, és ugyan már a Magyarok ide érkezésök előtt, kitetszik abból is, mert a Görög Irók gyakran emlegetik, hogy a Duna partján laktak Bolgárország mellett, 's a Görögökkel sokszor megütköztek. Az ott való lakásoknak jele az is, mert 890-dik felé Glad Fe-

jedelemnek segítségére jöttek, ki Maros vizétől Orsóvárig uralkodott, vagy is a Temesi Vidéket birta. Ugyan azt jelenti még az is, mert Sz. László idétt Bihar tájára gyakran eljöttek rablani; 's hogy meszszezföldről nem jöhettek oda, azt észre lehet venni abból, mert midőn Zsák-mányjal 's Rabokkal megrakták magokat, azt szokták vala mondani egymásnak: Jöttünk a Keresztyén Nyulakat hajhászva, térjünk vadászva.

Sz. Istvánnak 1008-dikban költt Levelében, mellyel a Veszprémi Püspökséget szerzette 's megajándékozta, ezeket olvasom: „, quod nos pro Animæ nostræ Remedio quatuor Civitates, nempe Vezprin, in qua ipsius Episcopatus Sedes est, constructa, atque Albam Civitatem, Colon, & Visegrad Civitates S. Michaelis Vezprinienſi ſubjicimus Eccleſiæ. ” Az említett *Colon* Vároſſáról ſokan ſokféleleképen gyanakodtak eddig, én azt tartom, hogy az eredeti Levélben *Colon* helyében *Copon* vala; 's ez nem más, hanem a Somogy Vármegyei Koppány Mezőváros. De ha ez igaz vólna, úgy ama Koppány (Kézainál *Cuppan*) nevű Somogy fő Embere, kit a Sz. István meggyőzött, ezen Helynek nem adhatott nevet, hanem inkább ettől a Helytől Koppányinak neveztetetett.

Hogy Nyir, Szilágy, és Somogy, vagy is Nyírség, Szilágyság, és Somogyság a Nyir, Szil, és Som Élőfák bővségétől neveztetett így hajdan, az igen hihető; 's hogy immár az Eleink ide érkezések előtt a Tót Nyelven imigy hivatlatott: *Brezovina*, *Bresztovina*, *Drienovina*, vagy pedig rövideden: *Brezina*, *Bresztina*, *Drienina*, a mi is deákul annyi mint *Betuletum*, *Ulmelum*, *Cornerum*, kimutatják most is némelly Tájoknak az Ő tót Neveik. Illyen többi között az Erdély Melléke *Bukovina*, melly a tót Nemzetektől a fok bükfás Erdeji miatt neveztetett így, 's a mellyet magyarul igen jól mondhatnók Bükségnek, Bükkesnek, vagy is Bükországnak. A szil, *Ulmus*, erdeifa, *arbor silvestris*, lévén, eleinten talán Szilajfának neveztetetett, miglen a Neve (valamint ez a legtöbb Neveinkkel és Szavainkkal megtörtént) rövidebbé tétetett, 's a Szilajfából Szilfává lett. Ehez képest a Szilágyság vagy is Szilajság deákul inkább *Ulmelum*, hogy sem *Silvania*. A ság és ség Szófarkok hajdan a Táj, Környék, Vidék, Megye, és Tartomány jelentésére is szolgáltak nálunk. Így *Sirmium*, *Scepusium*, *Simegium*, magyarul mondatott Szeremségnek, Szepefségnek, Somogyságnak. *Tractus Custodum & Vinidorum versus Stiriam* Örségnek 's Tótságnak; *Tractus Alutanus in Transilvania* Ol-

tságnak ; *Traetus palustris ad Peisonem* Hanyságnak ; *Cumania* Kúnságnak ; *Siculia* Székelységnek. Tinódi még a Római Birodalmat is Romaságnak mondja. Ez a *ság* és *ség* magyarban szint] olyan Szófark , valamint deákban az *ia*. Így ezek : *audacia*, *amicitia*, *justitia*, *malitia*, *pigrítia*, *clementia*, *avaritia*, magyarul így ejtetnek : bátorság, barátság , igazság, gonofzság, restség, kegyesség, fösvenység.

Hogy *Albertus* hajdan a Tótoktól *Bielinek* mondatott , 's abból származott a mi hajdani Béla Nevünk , melly is , a mint a régi Levelekből kitetszik , nem egyéb vala *Albert*nél, az imár bizonyos ; de hogy a Németek is egykor ezen Szentet *Weis*nak nevezhették , az onnan látszik , mert a régi Tsehek *Vatznak* 's *Vatzék*nek mondták. *Ditmarus* is Sz. Istvánt talán azért nevezi *Vaic*nak , mert Sz. Alberttől lévén megkefeszelve, az István Név mellé *Albert* nevet is nyerhetett. Vátz Várofsa is valamelly *Albert*nek emlékezetére neveztetett *Vatznak* ; tótul *Vatzou*.

A JOBBÁGY Szónak eredetét ki *Jobb* adjból, ki *Jobb* az ágyból származtatta nálunk. De minthogy még a legfőbb Embereink is vagy is az Ország Nagyjai , a Zászlós Urak , neveztetek hajdan *Jobbagiones*, ezen Szónak az eredete az adózástól nem jöhet. Én úgy vélem, hogy egy-

egykor csak a főbb Emberek mondattak Jobbágyoknak vagy is inkább Jobbágyúaknak, az az: Jobb ágyból valóknak. De minekutánna sok Rabokkal teltemeg az Ország, hogy az itt született akármilyen nemzetbeli Közemberek, *Vulgares*, az ide hozott számos Raboktól, a *Raptis*, *Mancipiiis*, *Servis*, megkülömböztessenek, akkor kezdtek először az itt született Közemberek vagy is Parasztok, tótul *Zproszti*, Jobbágyúaknak hivattatni. A Közember már akkor is birhatott Házzal 's Buza - Széna - Gyümölts - és Szőlőföldekkel; de a Rabnak semmi tulajdona nem vőlt, 's valamit keresett, az is mind az Uráé vala. Veres Balás rúttul hibázott, midőn Verbőtzinek *Triparisum*át fordítván, a világi Főembereket, *Jobbagiones Regni*, Paraszti Uraknak nevezte.

Tsudáлом, hogy Katona Kanonok Úr, a pogány Magyaroknak megkeresztelkedéséről emlékezvén, csak gyanakodhatott is a Keresztyénségnek nálunk való hirdetése más Mődjáról, mint sem a Tolmátsok vagy is Szóváltók által. Ő Kegyelme így okoskodik, hogy vagy a Keresztyén Papok, kiket *Piligrinus* Paszszávi Püspök küldött ide, már az előtt tudhattak magyarul; vagy a Magyarok a Szomszédjaiktól 's Rabjaiktól megtanúlhattak németül, vagy, legalább a Nemesebbek közülök, deákul érthettek, vagy

pedig a Tolmátsok által vehették oktatásaikat. A Keresztyénség hirdetésének ezen négy Módjai közül nálunk tsak a Tolmátsok által való lehet, mert ennek jeleit a Sz. Gellértnek Életében is feltalálhatni, ki az Egyházi Beszédjeit a jelenlétő Tolmáts által magyaráztatta. Sőt még Hunyadi János Kormányosnak idejéből is erről Peldánk vagyon, midőn, tudniillik, *Capifranus* János hirdette nálunk a Kereszt-haborút a Törökök ellen, ki is hol deákúl, hol olaszúl prédikált, de a kit legottan megmagyarázott a Tolmáts. A Német Nyelvnek a Szomszédjaiktól vagy Rabjaikól való megtanulása szint olly hitetetlen, valamint a deák Nyelvnek értése, mellyben még Mátyás idejében is olly tudatlannok valának az Eleink, hogy a Világiak közül a legfőbb Személyek nem hogy Deákúl értettek volna, de még olvasni 's írni se tudtak. Önnön maga Hunyadi János, Mátyás Királynak az Atyja, 's az Ország Kormányosa, sem írni nem tudott, sem pedig deákúl. Mind ezekből észre vehetni, mit kellefsék a Sz. Istvánnak Író-tolláról 's Könyvirásáról tartani. Hogy a Keresztyénségnek bevezetése nálunk inkább erőszakkal, hogy sem győző Szavakkal esettmeg, kimutatta Sz. István halála után a régi Szer-tar-

tásokra történtt vízfízatérés, de a melly legottan új erőszakkal ismét helyre hozódott.

Hogy a régi JELLEVELEK között, *inter Diploma*, valamint másutt, úgy nálunk is sok költött Levelek találtnak, azt senki nem tagadhatja. Némelleyek a Tudósink közül azon Vélekedésbe estek, hogy a Sz. István Levelei közül, mellyek most olvaftatnak, tsak egy sem volna igaz 's hitelre méltó. Ezt azonban az ahoz értő *Criticusaink* láfsák. Főképen a Nyitrai Káptolonnak adott Levele gyanús fokaknál. De olly világos Hamissággal költött Levelünk még fins, mint ama (Sz. Lászlótól bizonyos Vizának adatott, vagy inkább ezen Sz. Királynak neve alatt költött) Levél, melly még is a Pozsonyi Káptolontól 1635-ben igaznak esmertetett, 's általirattatott, *transummáltatott*. Az már a Homlokán viseli a Hamisságnak Bélyegét, holott Sz. Lászlót nem tsak *Thracia*, hanem még *Misnia*, *Dacia*, 's *Austria* Királynak is nevezi. A Levélköltő vagy is faragó olly buta vala, hogy minden második sorából kitetfszik a Levél hamis volta. Ehez képest tsudálkozom, hogy ezt a Hitványságot G. Bottyányi Ignácz Erdélyi Püspök az egyházi Törvények közé felfogadta, holott maga is költöttnek véli. A gyáva Levélkováts azt Budáról datálta, ugymint Sz. László-

lónak Székeshelyéből: *in Urbe Sedis nostræ Budæ Anno Salutis Millesimo nonagesimo secundo* — — *oblata in solemni Conventu nostro Rakos.* Budán tsak IV. Béla kezdett előszer lakni, 's Rákoson tsak 1308 ban tartatott az első Ország Gyűlése. A mi legszébb, a Levél már a tulajdon Petsétjét is Spanyolviasznak mondja.

Valamint Sz. László Szaboltsón tartott Ország Gyűlést, úgy a fia Kálmán Király közel oda Ventsellő Helységben, vagy legalább a Határában Sátorok alatt. Ez kitetszik *Albericus*nak, az akkor hozott Törvények Feljegyzőjének, *Prothonotarius*nak, eme Szavaiból: *Sed sunt fortasse nonnulli, qui sine rationis circumspectione, idem, unde se mo est, Concilium Vencellinum autumant esse superfluum.* Már pedig az előtt semmi más Gyűlekezetet nem emlegetett. A Magyar Törvény Gyűjteményben, *in Corpore Juris hungarici*, a mint ki van nyomtatva, *Vencellinum* helyett *Vercellinum*, 's némelly régi Kéziratokban *Tursolinense* olvastatik; de hogy ott a jelenvaló Zsinatról esik szó, 's *Albericus* a Vertzellei Gyűlekezetet nem érthette, azt már mások is észre vették. Én azt tartom, hogy azon egy Zsinatnak két neve lehetett, ha, tudniillik, egy helyen kezdődött, 's másikon végződött. Mert én a *Vencellinum* alatt Ventsellőit, 's *Tursolinense*

se alatt Tartzalit értem. *Turfolinenſe Concilium*-nak az egyházi Gyülekezetek közt nints legkisebb hire. Ventsellő talán *Vencellimurnak*, ama Sz. István Hadivezérének Jószágá vala hajdan, 's tőle vett nevet. Tudjuk, hogy a Nagymihályiak azon a Tájon uralkodtak azután, kik az említett *Vencellimustól* származni mondatnak, 's a kikből eredtek a még most is élő G. Sztáraiak. Tartzal Szaboltsához 's Ventsellőhöz közel esik Tifzán innen, 's *Turzolnak* irattatott a Béla Leveleſétől is. Kálmán, úgy tetszik, Királyfi korában 's az Attyának Sz. Lászlónak életében, e Tájon lakott, 's talán Tokajban. Ez még a Béla Leveleſének idejében is Himesudvarnak *) neveztetett, mert minden bizonnyal egykor ott tartotta Udvarát valamelly Fejedelmi Személy. Ez okból találtattak Tokaj körül imitt amott a Szőlőhegyeken ama különbbféle vastagságú arany Vonalak vagy is Darótok, ugyan abból való Búzafejek, Virágok, 's t. af. mellyeket a Főrendből való Nagy és Kisaszfzo-

Q 5

nyok

---

*) Him úgy tetszik, hogy hajdan tsak annyit tett, mint Festettkép, Himes pedig mint Festett Szines. Abból lett Him varrás, *A cu p i c t u m*, vagy is a Festettképnek kivarrása, mellyet most a Régiek szerént nem jól mondunk Himnek.

nyok a fejekről itten elvesztettek, 's a mellyekről még nem régen fok tudós és tudatlan Ember úgy vélekedett, hogy a földből vagy a szőlőkön nyöltek volna ki.

Kezai Simon 's utánna az 1358-diki Krónika a régi ázsiai Hazánkat három Országra osztották, ugymint Botskor-Dent-'s Magyarországra. Az első így ír: „Scythicum enim regnum comprehensione una cingitur, sed in tria regna dividitur, principando scilicet in Bascardiam, Dentiam, & Mogoriam. Ezt utánna, mondjatsak nem azon Szókkal a másik is. Béla Levelese pedig azt írta, hogy még az ő idejében is az odavaló Ember *Dentumogernek*, vagy is, a mostani Irás és Ejtés szerént, *Dentmagyarnak* neveztetett. Ez a három tartományú Ország, a mint gyaníthatni, a Káspai vagyis Sártenger mellett vala, és ugyan az első vagy is Botskorország, *Bascardia*, *) ott lehetett, hol most az em-

---

*) A régi Kéziratokból észre vehetni, hogy az s Betű hajdan nálunk is helyében vétetett a Nevek kiírásában. A Káspai Tengert, *mare Caspium*, *Hyrceanum*, *Scythicum*, azért nevezem Sártengernek, mert a Vize, a mint mondják, Sárgalló, 's az Oroszok is Sárga Tengernek nevezik. Van pedig immár fejér, fekete, veres, sőt kék Tengerünk is. Sár egykor annyit tett mint Sárga.

említett Tenger felett az Orenburgi Kormányozat, *Gouvernement*, vagyon, 's a mellyet mái napig az Oroszoktól úgy nevezett Baskirok lakják. Ezek a Botskorok az Orosz Iróktól Fin Nemzetnek tartatnak, a mi is annyi mint *Hunnus* vagy is Kún Nemzet. A másik vagy is a Dentorság, *Dentia*, ott feketett a Tenger mellett, hol most *Derbent*, 's *Terki* vagynak, vagy is *Dagestan* és *Sirvan* Tartományok. Azokat azolta hol a Kazulok, hol a Tatárok birák. *Derbent* most az Oroszoké. Ez a három Nemzet már akkor ottan szomszédai valának az Eleinknek, 's ebből szépen kitetszik, miért bővelkedik a Nyelvünk annyi Kazul, Tatár, és Orosz vagy is Tót Szavakkal. A harmadik vagy is Magyarország ott állhatott, hol még most is a Magyarai nevű Városnak Dűledéki vagynak, tudniillik: a Kúma vize partjain, az Etől folyónak jobb felén, közel Afztrakánhoz. Ez a Tartomány a Botskor 's Dentorság között ama fövenyes nagy Téren nyúlt el.

Práj Úr azt írja, hogy Etele neve Etől víztől származhatott, 's Etele vagy Eteli annyit tehetett mint Etölvizi, az az: *Volga* melléki. De hol van erre Példa, hogy valaki köztünk Dunáénak, Tiszaénak, vagy pedig Dunainak, Tiszainak neveztetett volna? Hogy pedig Etölinek

linek vagy is Etölvizinek nem neveztethetett, az abból is kitetszik, mert ő minden bizonynal már itt született Tisza mellékén, 's az Etölvizét soha nem látta. 373-ban a Kúnok már itt valának; Etele pedig még nem is született akkor. Mert hogy halálakor 454-ben legfellyebb hatvan esztendőös vala, az immár bizonyos. Az Életének 124 Esztendejét, 's az Ágyasaitól való 60 Fijait csak a Regék szerzék.

Nem elég, hogy a Debretzeni *Grammaticusok* a *Latiatuc feleymnek* Szerzőjét nem esmériki jó Magyarak, mert a Szavakat nem úgy ejtette 's írta, a mint most Szokás; hanem ezek az Urak hibásoknak mondják még a Béla Levelesénél találkozó eme Szavakat is: *Zemera, Hetumoger, Verbulch, Zegubolmu, Zogeva*. De miként kívánhatjuk egy olly régi Irótól, hogy a magyar Szavakat úgy írjaki, a mint most szoktuk, holott ez az Irás módja még nem völt feltalálva. Azután tudnunk kell azt is, hogy már akkor is a magyar Szavaknak az ő tulajdon Iratás módjok megvala, melly mindazáltal a mostanitól igenis különbözött. Azon említett Nevek, Itéletem szerént, már akkor is így hangzottak: Szemere, Hét-magyar, vagy legalább Hét-mogyer, Verbultsú, Szeg-halom, Zagyva. Béla Levelesse 's a Váradí Tűzitéleteknek Feljegyzője, a magyar

Neveket deák Iratjaikban *Nominativus*ban akarván ejteni, többire a végökre egy *a* betűt ragasztottak. Így a másikonál ezek: *Febera*, *Vodassa*, *Sicula*, *Scemera*, *Scepa*, nem mások, hanem Fehér, Vadász, Székely, Szemere, Szép. Akkor a mostani rövid *a* csak nem mindenkor o által tétetettki. Így az elsőnél ezek: *Bolotun*, *Borona*, *Borsu*, *Horom*, *Hovos*, *Loponsu*, *Morus*, nem mások, hanem Balaton, Baranya, Bars, Haram, Havas, Lappants, Maros. Ezen mostani Betűink pedig: *ts*, *gy*, *sz*, akkor többire így irattak: *ch*, *ge*, *se*, vagy *z*.

Némelly Versek.

A Szépség mulandósága.

Az Idő mindennek e földön véget tesz,
'S a legszébb Rózsa is kopasz Tsipkévé lesz.

Az Eb és a Kutya.

Be tsúnya kormos vagy, mond fazék az üstnek,
Engem láng nyalogat, te jó vagy a füstnek.

A Nagy és az Apró.

Valamint a Duna nyel sok kis folyókat,
úgy a nagy Halak is eszik az aprókat.

A Dohány.

Dohány! a te füstöd arra tanít minket,
Hogy csak füstnek 's gőznek tartsuk életünket;

Por-

Porrá váltt leveled pedig int bennünket,
Hogy a por váltjafel egykor a testünket.

Egy bitván Irónak vigasztalásúl.

Bátran légy, és ne félj semmi ellenségtől,
Legkisebbet se tarts a rút irigységtől,
Néked, elhidd, senki sérelmet nem tészén,
Szű férgéken kívül üldözöd nem léssen.

Tsekély Ajándéknak bemutatásakor.

Ámbár nints Kétségem, sőt bizonyos vagyok,
Hogy Ajándékom kis 's Érdemeid nagyok;
De tudod, a Tenger fok viz bővségebe
Apró patakot is fogad kebelébe.

Örzséről.

Örzsé tsókjaival annyit mit kérkedel?
Bizony derék dolog, hogy így büszkélkedel;
Már az egész Világ vett tsókot ő tőle,
Vagy talán, Barátom, te nem vagy belőle?

Egy tudatlan Orvosra.

Én reám egy Beteg sem panaszkodhatik,
Mond egy Orvos, kitől kevés gyógyittatik; —
Magam is azt tartom, hogy ez igaz lehet,
Mert, a kit elástak, az már szót nem tehet.

Bábiboz.

Hogy a Kényt *) megláthasd előtted példában,
Ihol szemléljed azt ebben a Rózsában;

Ékes

---

*) Kény, Testikény, Voluptas. Lust.

Ékes levelei majdan elhervadnak.
De a tüvifsei végig megmaradnak.

Örökségem.

Megszaporodik most bezzeg az értékem,
Gondold, Anyám Bátya mit hagyott énnékem,
'S örökösévé tett miféle Kintsében? —
Haja ezüstitjében 's Ortzája rezében.

Egy Légyről, melly a gyertya lángjánál megégett.
Te vagy valóságos Képe egy ollyannak,
Kit igazmondása tett boldogtalannak;
Lám te is most halált csak azért szenvedtél,
Mivel Világofság után törekedtél.

Másképen.

Te vagy egy afféle Embernek példája,
Kit elvesztett az Ő igazmondó szája;
Te is azzal halált magadnak szereztél,
Mivel Világofság után igyekeztél.

Egy Afzszonynak Sirjára.

Itt temették egy olly Afzszony tetemeit,
Ki soha nem szokta szidni Embereit,
Sem roszat nem szóllott senkiről éltében,
Férjet sem motskolta nyelvével mérgében.
Te tsudálod úgy e, 's magasztalod éig? —
Miért? hiszen süket 's néma vala végig.

A szemre vető Leány.

Miért epedsz ama Gögösnek lábánál,
Ki hidegen fogad tégedet magánál?

Mért

Mért nem szánod magad' azért vesztegetni,
 A ki soha nem fog igazán szeretni?
 Mit keresed annál Szived' bódogságát,
 Kinek kiki tudja állhatatlanságát?
 Hidd el, azt keresni ott elfelejtetted,
 A hol nyilik a Sziv tsupán te éretted.

Az Élet.

Tele van tüvissel ez a mi Életünk,
 Természet úgy adta, róla nem tehetünk;
 Meg nem számlálhatni sokféle bajunkat,
 Miglen elérhetjük a nyugodalmunkat.
 De még is már ott is akadtunk Rózsára,
 Hol nem is tartottunk számot virágjára.
 Esztelen az olyan, ki feltalálhatta,
 'S még is jó illatját venni elmulatta.

Örömnök múlása.

Szappanviz Golyóját *) alig szemlélheti
 Egy kis Gyermekek, tüstént igen megszereti,
 Különbbséféle színét nem gyözi tsudálni,
 Nagy örömében kezd mellette ugrálni.
 Zöld, veres, és sárga színén legelteti
 Szemeit, 's azt véli, hogy majd elteheti.
 De a tsuda Golyó, a mint kézzel érte,
 Elpattant, 's a Gyermekek sírással kísérte.

Sze-

---

*) Szappanviz Buborékját.

Szeventsés Előjelek egy Királyfinál a leendő jó Kormánya iránt.

Nints Kotsis, ki jobban tudja igazgatni
Hámban a lovakat, 's gyeplőket forgatni,
Nints Lovász, ki tudjon lóval jobban banni,
Sem Vadász, ki értsen lest és tört úgy hányni,
Mint a mi Királyfink! Melly boldogokká tesz
Ha egykor a Kormány rá száll 's kezében lesz;
Arany idők fognak alatta születni,
Késő Maradékunk fogja emlegetni.

*Egy Dohányozás Szeretőnek Versei a Dohányozásról
per omnes Casus.*

Az nem egyéb hanem tsupa hazudozás,
Hogy ártalmas legyen egy kis Dohányozás.
Tántz, Pohár, és Kártya legyenek bár másé,
Nálam az első hely a Dohányozásé.
Ki Ivás Embere, ki nagy Pénzrakásnak,
Én Barátja vagyok a Dohányozásnak.
Énekellye hadd más Ivást és Lakozást,
Én fogom ditsérni tsak a Dohányozást.
Nem liet a Szarvas úgy a Kútforrásra,
Mint én ebéd után a Dohányozásra.
A mi másnak Játzás, Lovaglás, 's Borozás,
Az te vagy énnékem ó jó Dohányozás!
Vesse más a kedvét evésben 's ivásban,
Én akarom vetni a Dohányozásban.

Könnyen lemondhatok minden más szokástól,
 De nem délutánni kis Dohányozásról,
 Ha ki az idejét tölti megúnáfsal,
 Az segíthet magán a Dohányozással.
 Elbútsúztam már a Leány tsókolástól,
 De nem bútsúzom el a Dohányozástól.

Egy Borivó Társaság' verses Beszélgetése.

Társaságbeli Kar.

Éllyen a Társaság! éllyen az Egyezés!
 Légyen 's uralkodjon köztünk Örvendezés.
 Bort ide, feleim, mofsukmeg torkunkat,
 Barátságnak adjuk által mi magunkat.

Egy Dáma.

Minden a Társaság jó Kedvét bővítse!

Kar.

Kiki a Poharát legottan ürittse.

Dáma.

Minthogy Társaságban szenderedni szégyen,
 Örömmel tellyünkmeg, 's kiki vigan légyen;
 Ez okból jó Szomszéd, töltsdmeg Üvegemet,
 De ne igen tele, megszánván engemet.
 Mert bár néked nem árt olly Pohár, melly tele,
 De nekem ártalmas, 's nem bírhatok vele.

Kar.

Igyatok hát egyszer, ne tsak darállatok,
 Annyi fok ünszolást tőlünk ne várjatok;
 Kiki a Poharát tüstént hadd ragadja,
 A Bor jó, 's a Gazda azt szívesen adja.

Egy Társaságbeli.

Éllyen a Társaság! éllyen az Egyezés!

Kar.

Tsak Bornak ne légyen tőlünk Kegyelmezés!

A Társaságbeli.

Még eddig valami hibáz Örömünknek,
 Még nints, a mit kíván, mindene Kedvünknek,
 A Bor igen is jó, 's hiba nintsen benne,
 De, szomszéd Aszszonyom, Tsókoddal jobb lenne.
 Egy kis Tsók, nem hinnéd, énnékem melly Jóság!
 Te néked pediglen igen is Apróság.

Kar.

Tsókoljátokmeg hát egy mást, és igyatok,
 Életnek Rózsáin, mig lehet, járjatok;
 Mert tsak addig élünk 's magunkat birhatjuk,
 Mig együtt ihatunk, 's egy mást tsókolhatjuk,

Egy más Borivó Társaság Versei.

Igaz és nem képzeltt a mi Boldogságunk,
 Világ Uraivá téfzen a Vigságunk.
 Mit ér a fok Arany, Ezüst, és egyéb Kints,
 Ha hasznát nem veszfzük, 's meglegedés nints?

De mihelyt Pohárban a Borunk gyöngyözik,
 Azonnal minden Bú mi tőlünk költözik. —
 Mint Világ Urai Közjóban faradjunk,
 Alattunk valóknak ilyen törvényt adjunk:
 Kiki Szive fzerént jó és kegyes legyen,
 Senki másnak bocsfút ezután ne tégyen.
 Kiki betsülője legyen a Jámbornak,
 Utálója pedig akármí Latornak. —
 Igaz Szív, derültt Fej, Testnek egészsége,
 Nyugott Magatudás, *) Tagoknak épsége,
 Barátság, Szívecség, Jó Kedv, Nyájaskodás,
 Eledelel, Öltözet, 's Jóban gyarapodás
 Jusson kinek kinek, 's még egy palatzk jó Bor,
 Akarjuk, hogy boldog legyen minden Jámbor. —
 A ferdültt Leánykák nyerjenek Férjeket,
 Menyetskék ép tagú 's izmos Gyermekeket,
 Gazdag mindenekben a Szegényt segittse,
 Szerentsétlent senki meg ne keserittse.
 Ezt tartjuk mi jónak, illőnek, 's nemesnek,
 Ezt Borivás közben találjuk helyesnek. —
 Áldafsék mi tőlünk minden jó Hazafi,
 Ditsértessék pedig az igaz Atyafi;
 Ellyen minden Ember, mivelhogy Rokonunk,
 Ofszukmeg egy máfsal mi kevés Vagyonunk.

Nyúl-

---

*) Magatudás, Beltudomány, Conscientia.
 Lelki esméret.

Nyúljunk a Pohárhoz, 's illy Ohajtást tegyünk :
Adj Isten mindnyájan szerentsések legyünk !

*A Szerelmemnek Krónikája, egy szabad Fordítás
Cowley után.*

Trézsi volt az első, a kit megszerettem,
'S kivel Szerelmemet üzni elkezdtem;
Ennek idő múlva Kati jött helyébe,
Kinek a Szivemet odadtam tserébe.
Borissal azután Szerelembe léptem,
De ezért végtére hajamat is téptem;
Tsak hamar utánna Marist megkedveltem,
Kivel kényem szerént háromszor teleltem.
Ezt elvesztvén, Örsét a Szivem választott
Magának, ki fok bút fejemre árasztott;
Elhagyván azt, Lutzát fogadtam kedvembe,
Ki szeretett ugyan, de teltt fok pénzembe.
Erre a szép Mantxi engemet rabbá tett,
Ki még én kivülem zsoldot mástól is vett;
Rajta kapván egykor tőle bútsút vettem,
'S helyében Zsuzsinak ölébe siettem.
Azután a Szivem Jutzihoz vezetett,
Ez rózsát és tüvist egyaránt szedetett;
A barna Nánival ofztán barátkoztam,
Mi által magamnak tsak bút 's bajt okoztam.
Ezt szőke Fánival ismét felváltottam,
De forsomat azzal megnem jobbitottam;

Mig vegre *Julim*nak szívéhez térhettem,
 'S élte töltésében társává lehettem.
 Ez megbékéltetett ő nagy jóságával
 A többi Leányok hamis világával.
 Már mostan megúnván fok bujdosásomat,
 Tsak ölében lelem én nyugodalmomat.

A Reményhez, szabad fordítással.

Ó, Istenaszfzonyom, bár tsak szert tehetnék,
 Rólad méltóképen hogy énekelhernék!
 Rólad, ki mindenkor engemet követni
 Szoktál, ha bár sorsom parantsol refzketni.
 Te valál akkor is én vigasztalásom,
 Midőn fok gonoszszaal történtt bajvivásom,
 'S haláломtól immár nem megszűze járkáltam,
 Meredeknek szélén segéd nélkül áltam.
 Midőn nyomorúság egészen körülvelt,
 A Szerentsétlenség maga tárgyává tett;
 Mikor senki többé már nem erősített,
 Akkor a hatalmas Kezed megsegített.
 Midőn az Irigyim hiremet nevemet
 Rontották, 's keverték a betsületemet,
 Midőn Jóakarót sehol nem lelhettem,
 Egyedül te magad maradtál mellettem.
 Engem a szép Hajnal akkor viggá nem tett,
 Sem mint máskor a szép Naptól kedvem nem lett,
 Minden tsak halmozá sűrű gondjaimat,
 Álom nélkül töltém fok Éjtszakáimat.

Midőn ilyenképen folytatám Életemet,
'S méltatlan forsomon hullatám Könyvemet,
Akkor egyszeriben fordúltál én felém,
'S legottan álmomat 's nyugtomat meglelém.
Most már vigan nézem az elmúltt Időket,
'S bátor szívvvel várom rám a Jövendőket.
Te Remény! ki sokszor már új Életemet
Okoztad, tovább is ne hagyj el engemet!
De még egy Kérésem te hozzád érkezik,
Nézz, a Szegények közt amott hány könyvezik
Nálad nélkül lévén, eredj beléjek is,
'S Jóakarodat öntsed feléjek is.
Hogy nehéz forsokat itten elgyőzhessék,
Azt tsendes türéssel el is viselhecsék,
Tüvisek közt vegyen Szívek bizodalmost,
Míg sok türés után nyernek nyugodalmost.

A Nyóltzadik Darabnak Tartalma.

	Level.
Két régi Könyveinkről.	3
A Magyar Nyelv és Szókönyvekről.	40
Béla Nótáriusjáról még egyszer	47
Tinódiról még egyszer	50
Heltainak, Pétsinek, és Fűsösnek Köny- veikből fzedett Jegyzetim	54
Strahlenberg, Schlötzer, és Georgi Köny- veikből fzedett Jegyzetim	66
A Magyar Íróknak szóló két jeles Inté- sek	81
A Nyelvünkbeli első Próbák	85
A Magyar Nyelvet és Szókat illető Jegy- zetek	89
A Magyar Történeteket illető Jegyzetek	197
Némelly Versek	253

Hiba

Jobbítás.

Lap Sor

9—21	Szertásra	Szertartásra
11— 9	Emend	Emend
13— 8	Telu	Lelu
14—17	Tótom.	Ótom
16—26	Tötöm	Tötöm
20—15	quam	quas
28— 8	Ducacya	Dubucya
34— 7	Tzékelyfalva	Székelyfalva.
38—12	Znuzo	Zuuzo,
38—23	Régiségeken	Régiségeket
53—14	Vigam	Vigan
61— 2	Várm.	Vár
70—22	Málunk	Nálunk
71— 3	Staican	Satican
81— 7	Hös	Hös
93— 9	eredett.	eredett:
96— 1	szerfelett add	hozzá az szerfelett:
100— 7	Frateritas	Fraternitas
107—12	én	enyém
107—23	kerekdék	kerekdéd
110— 4	Dákúl	Deákúl
120— 3	Ürnek	Ürnek
126— 9	Sokaknak;	Sokaknál

Lap Sor

143—18	<i>Harom</i>	<i>Harum</i>
155—10	midöl	miböl
168—10	tsimatlan	tsinatlan
171—15	<i>Tulica</i>	<i>Fulica</i>
172—15	Jejes	Jeges
177—16	tette	vette
178—25	<i>enthubit</i>	<i>enthoubit</i>
182—7	végső	végző
183—6	<i>Negyvon</i>	<i>Négy-von</i>
183—7	<i>Hetvon</i>	<i>Hét-von</i>
186—1	tened	tenek
204—1	Bolsút	Boltsú
205—27	Nyevezetet	Nevezetet
210—8	Leveffe	Leveleffe
228—17	most <i>add hozzá</i>	most-is
231—19	Szittyia	Szittyai
245—15	látszik	kitetszik
246—14	hitetetlen	hihetetlen
263—11	beléjek	feléjek
263—12	feléjek	beléjek

G. TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA